SOLVA
regio I project I partner

BAARDEGEM DE FALUINTJES

ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK

INTERGEMEENTELIJKE SAMENWERKING VOOR STREEKONTWIKKELING IN ZUID-OOST-VLAANDEREN

GENTSESTEENWEG 1 B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM
TEL 053 64 65 20

INFO@SO-LVA.BE
WWW.SO-LVA.BE

BAARDEGEM DE FALUINTJES

ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK

SOLVA ARCHEOLOGIE RAPPORT 204

AUTEURS: CATELINE CLEMENT, WOUTER DE MAEYER & BART CHERRETTÉ

COLOFON

PROJECT
Archeologisch onderzoek - Opgraving
Baardegem De Faluintjes (15-BAA-DF)

DOSSIERNUMMER VERGUNNING
2016/324

OPDRACHTGEVER
OCMW Aalst
Gasthuisstraat 40
9300 Aalst

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
regio I project I partner

PROJECTTEAM
Cateline Clement (vergunninghouder)
Veronique Guillaume, Ruben Pede, Sigrid Klinkenborg en Jolan De Kempeneer (archeologen)
Bart Cherretté (coördinatie)
Harry Bonnarens en Antonio Diaz-Arroyo (technisch assistenten)
Melissa d'Haenens (jobstudent)

CONTACT:
Gentsesteenweg 1B, 9520 Sint-Lievens-Houtem
Tel 053 73 74 82
cateline.clement@so-lva.be

WETTELIJK DEPOTNUMMER
D/2021/12.857/2

COPYRIGHT

Afbeelding voorblad: Uitsnede uit de kaart van Ferraris (1771-1777); bron: AGIV (via WMS).
Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van **SOLVA**.
Alle foto's, tenzij anders vermeld: © **SOLVA**

INHOUDSTAFEL

01 | DANKWOORD 13

02 | INLEIDING 17

03 | BESCHRIJVING VAN DE VINDPLAATS 21

3.1. VINDPLAATSGEGEVENS 23

3.2. TOPOGRAFISCHE, LANDSCHAPPELIJKE, BODEMKUNDIGE SITUERING 24

04 | ARCHEOLOGISCHE EN HISTORISCHE SITUERING 29

4.1 HISTORISCHE SITUERING 31

4.2. ARCHEOLOGISCHE SITUERING 33

05 | ONDERZOEKSOPDRACHT 35

5.1. VRAAGSTELLING 37

5.2. RANDVOORWAARDEN 37

06 | WERKWIJZE EN OPGRAVINGSSTRATEGIE 39

6.1. METHODOLOGIE TERREINWERK 41

6.2. METHODOLOGIE VERWERKING 42

6.3. MOTIVATIE VAN DE SELECTIE VAN MATERIAAL EN STAALNAME 43

07 | BESCHRIJVING VAN HET ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK 45

7.1. INLEIDING 47

7.2. METAALTIJDEN 47

7.3. ROMEINSE PERIODE 49

7.4. MIDDELEEUWEN 50

7.4.1. ENCLOSGRACHT: STRUCTUUR I-3 50

7.4.2. GEBOUWEN: STRUCTUREN I-106 EN I-109 52

7.4.3. POEL: STRUCTUUR I-52 60

7.4.4. GRACHT EN GREPPELS 61

7.4.5. OVERIGE PAALSPOREN EN KUILEN (FIG. 36) 63

7.4.5.1. PALENCLUSTER/GEBOUW: STRUCTUUR I-183 63

7.4.5.2. PAALSPOREN TER HOOGTE VAN GEBOUWSTRUCTUREN I-106 EN I-109 69

7.4.5.3. KUILEN 71

7.4.5.4. VONDSTEN EN DATERING 76

7.4.6. VERGELIJKINGSMATERIAAL IN EEN LOKAAL EN REGIONAAL KADER 77
7.4.7. INTERPRETATIE EN DISCUSSIE 81
7.4.6. SAMENVATTING 85
7.5. POSTMIDDELEEUWEN 87
7.5.1. GRACHTEN: STRUCTUREN I-203 EN I-346 87
7.5.2. WATERPUT: STRUCTUUR I-59 91
7.5.3. OVERIGE KUILEN EN PAALSPOREN 92
7.5.4. STAKENRIJEN: STRUCTUREN I-42, I-53, I-63, I-68, I-71 EN I-178 100
7.5.5. B-HORIZONT 103
7.5.6. SAMENVATTING 104
7.5.7. INTERPRETATIE EN DISCUSSIE 105

08 | ASSESSMENT EN BASISANALYSE VAN DE VONDSTEN EN STALEN 107
8.1. VONDSTEN 109
8.2. STALEN 109

09 | SYNTHESE 111

10 | BIBLIOGRAFIE 117
10.1. GESCHREVEN BRONNEN 119
10.2. INTERNETRAADPLEGINGEN 120

11 | BIJLAGEN 123
11.1. HANDLEIDING BIJ HET RAADPLEGEN VAN DE BIJLAGEN 125
11.2. LIJSTEN 127
11.3. GRONDPLANNEN 127

LIJST VAN FIGUREN

Fig. 1. Situering Baardegem; bron AGIV en SOLVA, digitaal aangemaakt op 12/11/2020. 24
Fig. 2. Topografische kaart met aanduiding van het projectgebied; bron AGIV en SOLVA, digitaal aangemaakt op 12/11/2020. 25
Fig. 3. Digitaal terreinmodel met aanduiding van het projectgebied; bron AGIV en SOLVA, digitaal aangemaakt op 12/11/2020. 25
Fig. 4. Bodemkaart met aanduiding van het projectgebied; bron AGIV en SOLVA, digitaal aangemaakt op 12/11/2020. 26
Fig. 5. Profiel GH in het noorden van het terrein. 26
Fig. 6. Profiel AX in het westen van het terrein. 27
Fig. 7. Het projectgebied geprojecteerd op de kaart van Ferraris (1771-1777) (mogelijk met afwijking op de georeferentie); bron AGIV en SOLVA, digitaal aangemaakt op 12/11/2020. 31
Fig. 8. Het projectgebied geprojecteerd op de Atlas Der Buurtwegen (1841) (mogelijk met afwijking op de georeferentie); bron AGIV en SOLVA, digitaal aangemaakt op 12/11/2020. 32
Fig. 9. Het projectgebied geprojecteerd op de Poppkaart (1842-1879) (mogelijk met afwijking op de georeferentie); bron AGIV en SOLVA, digitaal aangemaakt op 12/11/2020. 32
Fig. 10. Projectgebieden van het archeologisch onderzoek 15-BAA-DF en 16-BAA-N41, met aanduiding van de CAI locaties, geprojecteerd op het GRB; digitaal aangemaakt op 12/11/2020. 33
Fig. 11. Proefsleuvenplan met de aanduiding van de locatie van het woonzorgcentrum (groene arcering) en de te behouden/verwijderen bomen. 38
Fig. 12. Grondplan A met aanduiding van de relevante contexten voor de metaaltijden en de Romeinse periode, schaal 1/500. 48
Fig. 13. Coupe AB op context I-151. 48
Fig. 14. Coupe AB op context I-305. 49
Fig. 15. Aardewerk uit context I-305. 49
Fig. 16. Grondplan A met aanduiding van de besproken contexten en structuren voor de middeleeuwen, schaal 1/500. 50
Fig. 17. Zicht op structuur I-3 op grondplan A. 51
Fig. 18. Coupe AB op structuur I-3. 51
Fig. 19. Profieltekening GH met aanduiding van contexten I-3 en I-297. 52
Fig. 20. Aardewerk uit structuur I-3. 52
Fig. 21. Structuur I-106, schaal 1/100. 53
Fig. 22. Coupe AB op context I-160. 54
Fig. 23. Coupe AB op context I-119. 54
Fig. 24. Coupe AB op context I-178. 55
Fig. 25. Coupe AB op context I-419. 55
Fig. 26. Structuur I-109, schaal 1/100. 56
Fig. 27. Aardewerk uit context I-134. 57
Fig. 28a. Resultaat modellering 14C-dateringen. 59
Fig. 28b. Resultaat modellering 14C-dateringen, zonder RICH-27557. 59
Fig. 29. Zicht op structuur I-52 op grondplan A. 60
Fig. 30a. Coupe CD op structuur I-52. 60
Fig. 30b. Coupetekening CD op structuur I-52. 60
Fig. 31. Aardewerk uit structuur I-52. 61
Fig. 32. Zicht op contexten I-82 en I-4 in grondplan A. 62
Fig. 33. Zicht op de sporenconcentratie centraal in de enclosure, met ten noordoosten hiervan contexten I-34 en I-37. 62
Fig. 34. Coupe GH op contexten I-34, I-36 en I-37. 62
Fig. 35. Profiel AB op context I-82. 63
Fig. 36. Grondplan A met aanduiding van de overige paalsporen en kuilen en structuur I-183, schaal 1/500. 64
Fig. 37. Zicht op structuur I-183 en omliggende sporen op grondplan A. 64
Fig. 38. Structuur I-183, schaal 1/100. 65
Fig. 39. Coupe AB op contexten I-320 en I-321. 65
Fig. 40. Coupe AB op context I-396. 66
Fig. 41. Coupe AB op context I-398. 66
Fig. 42. Coupe AB op context I-198. 67
Fig. 43. Coupe AB op context I-199. 67
Fig. 44. Coupe AB op context I-400. 68
Fig. 45. Coupe AB op context I-144. 69
Fig. 46. Coupe AB op context I-156. 70
Fig. 47. Coupe AB op context I-149. 70
Fig. 48. Coupe AB op context I-158. 70
Fig. 49. Zicht op context I-455 op grondplan B. 71
Fig. 50. Kwadrant op context I-122. 72
Fig. 51. Metaalslak uit context I-122. 72
Fig. 52. Metaalslak uit context I-175. 73
Fig. 53. Coupe AB op context I-356. 73
Fig. 54. Coupe IJ op contexten I-361 en I-203. 74
Fig. 55. Coupe GH op contexten I-362 en I-203. 74
Fig. 56. Coupe AB op contexten I-375 en I-203. 74
Fig. 57. Coupe EF op contexten I-203 en I-376. 75
Fig. 58. Aardewerk uit context I-396. 76
Fig. 59. Aardewerk uit context I-383. 76
Fig. 60. Scherf met radstempelversiering uit context I-206. 76
Fig. 61. Aardewerk uit context I-85. 77
Fig. 62. Aardewerk uit context I-299. 77
Fig. 63. Aardewerk uit context I-102. 77
Fig. 64. Het projectgebied met aanduiding van de structuren die tot de volle middeleeuwen behoren, geprojecteerd op de kaart van Ferraris (1771-1777). 82
Fig. 65. Het projectgebied met aanduiding van de structuren die tot de volle middeleeuwen behoren, geprojecteerd op de Atlas Der Buurtwegen (1841). 83

Fig. 66. Het projectgebied met aanduiding van de structuren die tot de volle middeleeuwen behoren, geprojecteerd op de Poppkaart (1842-1879). 83
Fig. 67. Grondplan A met aanduiding van de relevante contexten en structuren voor de postmiddeleeuwen, schaal 1/500. 87
Fig. 68. Zicht op structuur I-346 op grondplan A. 88
Fig. 69. Het projectgebied met aanduiding van de structuren die tot de postmiddeleeuwen behoren, geprojecteerd op de kaart van Ferraris (1771-1777). 89
Fig. 70. Het projectgebied met aanduiding van de structuren die tot de postmiddeleeuwen behoren, geprojecteerd op de Atlas Der Buurtwegen (1841). 89
Fig. 71. Het projectgebied met aanduiding van de structuren die tot de postmiddeleeuwen behoren, geprojecteerd op de Poppkaart (1842-1879). 90
Fig. 72. Het projectgebied met aanduiding van de structuren die tot de volle en postmiddeleeuwen behoren, geprojecteerd op de kadasterkaart; bron AGIV en SOLVA. 90
Fig. 73. Aardewerk uit structuur I-203. 91
Fig. 74. Zicht op structuur I-59 op grondplan A. 91
Fig. 75. Zicht op structuur I-59 op grondplan B. 92
Fig. 76. Zicht op grondplan A in het noorden van het opgravingsvlak. 93
Fig. 77. Coupe AB op context I-75. 93
Fig. 78. Coupe AB op context I-87. 93
Fig. 79. Coupe AB op context I-6. 94
Fig. 80. Coupe AB op context I-17. 94
Fig. 81. Coupe EF op context I-20, met op de achtergrond zicht op coupe CD op context I-18. 95
Fig. 82. Coupe EF op context I-240. 95
Fig. 83. Aardewerk uit context I-87. 96
Fig. 84. Aardewerk uit context I-297. 97
Fig. 85. Leisteen met strepen van een zonnewijzer uit context I-103. 97
Fig. 86. Zicht op de staken in grondplan A. 100
Fig. 87. Coupe AB op context I-74. 101
Fig. 88. Coupe AB op context I-116. 101
Fig. 89. Traditionele hopteelt op staken in Meldert. 102
Fig. 90. Aardewerk uit context I-100. 104
Fig. 91. Grondplan A allesporenplan, schaal 1/400. 128
Fig. 92. Grondplan A interpretatief plan, schaal 1/400. 129
Fig. 93. Grondplan B allesporenplan, schaal 1/200. 130
Fig. 94. Grondplan B interpretatief plan, schaal 1/200. 131

LIJST VAN TABELLEN

Tabel 1: Overzicht per context van de hoeveelheid aardewerk per technische groep. 100

CHRONOLOGIE

☐ Paleolithicum	☐ Oud	1.000.000/500.000 - 250.000 BP
	☐ Midden	250.000 - 38.000 BP
	☐ Jong	38.000 - 14.000 BP
	☐ Finaal	14.000 - 12.000 BP
☐ Mesolithicum	☐ Vroeg	ca. 9500 - 7700 BC
	☐ Midden	7700 - 7000/6500 BC
	☐ Laat	ca. 7000 - ca. 5000 BC
	☐ Finaal	ca. 5000 - ca. 4000 BC
☐ Neolithicum	☐ Vroeg	5300 - 4800 BC
	☐ Midden	4500 - 3500 BC
	☐ Laat	3500 - 3000 BC
	☐ Finaal	3000 - 2000 BC
☐ Bronstijd	☐ Vroege	2100/2000 - 1800/1750 BC
	☐ Midden A	1800/1750 - 1500 BC
	☐ Midden B	1500 - 1050 BC
	☐ Late	1050 - 800 BC
☐ IJzertijd	☐ Vroege	800 - 475/450 BC
	☐ Late	475/450 - 57 BC
☒ Romeinse Tijd	☐ Vroeg	56 BC - 100 AD
	☐ Midden	101 - 300 AD
	☐ Laat	301 - 400 AD
☒ Middeleeuwen	☐ Vroege / Frankisch	401 - 500 AD
	☐ Vroege / Merovingisch	501 - 750 AD
	☒ Vroege / Karolingisch	751 - 900 AD
	☒ Volle	901 - 1200 AD
	☐ Late	1201 - 1500 AD
☒ Postmiddeleeuwen	☒ Nieuwe Tijden	1501 - 1800 AD
	☐ Nieuwste Tijden	1801 - heden

KEYWORDS

Onderwerpen		Vondsten	Post-excavation onderzoek
☒ Landelijke context	☐ Voedselproductie	☒ Lithisch materiaal	☐ Gebruikssporenanalyse
☐ Stedelijke context	☐ Keramiekproductie	☒ Botmateriaal	☐ Materiaalstudie
	☐ Metallurgie	☒ Keramiek	☒ C14-datering
☐ Commercieel gebouw	☐ Artisanaat	☒ Staalname	☐ Archeomagnetisch
☐ Religieus gebouw		☒ Bouwmateriaal	☐ Dendrochronologisch
☐ Openbaar gebouw	☐ Begraving	☒ Metaal	☐ Optisch gestimuleerde luminescentie
☐ Militair gebouw	☐ Funeraire structuur	☒ Glas	☐ Biochemisch analytisch
		☐ Hout	☐ Fysico-chemisch analytisch
☒ Bewoning		☐ Kunststof	☐ Diatomeeën
☒ Woonhuis		☐ Textiel	☐ Palynologisch
☐ Villa		☐ Leder	☐ Zaden en vruchten
☐ Agrarisch gebouw		☒ Natuursteen	☐ Hout
		☐ Technisch aarde-werk	☐ Anthracologisch
☐ Agrarische structuur		☐ Touw	☒ Gewervelde diersoorten
☐ Haard			☐ Insecten en mijten
☒ Kuil			☐ Malacologisch
☐ Weg			☐ Bodemkundig
☒ Waterwinning			☐ Fysisch antropologisch
☒ Afwateringsgracht			☐ Geografisch
☒ Perceelsgracht			☐ Geomorfologisch
☐ Extractie			☐ Geologisch
			☐ Conservatie
☐ Megalithische structuur			☐ Restauratie

01 | DANKWOORD

1. DANKWOORD

Graag wensen we alle partners bij dit project te bedanken voor de vlotte samenwerking. In de eerste plaats gaat onze dank uit naar het OCMW van Aalst en het agentschap Onroerend Erfgoed, alsook naar de firma Depriester Deco-Rent.

Dr. Koen De Groote (Agentschap Onroerend Erfgoed) bedanken wij voor de hulp bij de determinatie van het aardewerk.

Tevens zijn we alle collega's en voormalige collega's dankbaar, in het bijzonder Veronique Guillaume, Antonio Diaz-Arroyo en Melissa d' Haenens.

02 | INLEIDING

HITACHI

2. INLEIDING

De aanleiding van het project is de realisatie van een woon- en zorgcentrum door het OCMW Aalst. Het projectgebied van ca. 1,12 ha is onbebouwd terrein, begrensd door de straat Baardegem-Dorp in het noordwesten en een voetwegel en bewoning in het noordoosten; ten zuiden van het projectgebied zijn de gronden onbebouwd. Een evaluatie van de archeologische waarde van deze zone vlakbij het dorpscentrum van Baardegem drong zich op.

Onroerend Erfgoed adviseerde voor dit terrein een archeologisch vooronderzoek door middel van proefsleuven.[1] Verspreid over het perceel en met een onderlinge afstand van maximaal 15 meter, lieten proefsleuven aangevuld met een kijkvenster, toe een eerste inschatting te maken van de archeologische waarde van het te ontwikkelen projectgebied. Op grond van de resultaten van het proefsleuvenonderzoek, uitgevoerd door SOLVA in maart 2016, bakende het agentschap Onroerend Erfgoed een gebied, plus optionele zone, van ca. 2125 m2 af voor een vlakdekkende opgraving.

Dit rapport vormt de neerslag van het archeologische onderzoek, opgestart op 24 augustus 2016 en, mits een korte onderbreking, afgerond op 7 december 2016. Na deze inleiding, vormen hoofdstukken 3 en 4 respectievelijk een geografisch/bodemkundige en een archeologisch/historische bespreking van het onderzochte terrein. In hoofdstuk 4 komen hierbij de reeds gekende archeologische relicten in de onmiddellijke omgeving komen aan bod. Hoofdstuk 5 bespreekt de onderzoeksopdracht en in hoofdstuk 6 volgt een beschrijving van de gehanteerde methodologie. Hoofdstuk 7 is de neerslag van de resultaten van het archeologische onderzoek. Alle vondsttekeningen opgenomen bij de onderzoeksresultaten zijn op schaal 1/3, tenzij anders vermeld. Hoofdstuk 8 en 9 omvatten opeenvolgend een assessment en een synthese. In de daaropvolgende hoofdstukken zijn de bibliografie en de bijlagen te vinden.

1 Pede et al., 2016.

03 | BESCHRIJVING VAN DE VINDPLAATS

15 BAA DF
2016 / 324
ZONE 1
GPL A
SPOOR 13
PROFIEL CD
COUPE
1M

3. BESCHRIJVING VAN DE VINDPLAATS

3.1. VINDPLAATSGEGEVENS

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS	
Opdrachtgever:	OCMW Aalst Gasthuisstraat 40 9300 Aalst
Uitvoerder:	SOLVA, Intergemeentelijk samenwerkingsverband voor streekontwikkeling in Zuid-Oost-Vlaanderen Maatschappelijke zetel: Gentsesteenweg 1B, 9520 Sint-Lievens-Houtem Exploitatieadres: Gentsesteenweg 1B, 9520 Sint-Lievens-Houtem
Vergunninghouder:	Cateline Clement
Beheer en plaats opgravingsarchief:	SOLVA Dienst Archeologie Industrielaan 25B, 9320 Erembodegem
Beheer en plaats vondsten en stalen:	SOLVA Dienst Archeologie Industrielaan 25B, 9320 Erembodegem
Projectcode:	15-BAA-DF (2016/324)
Vindplaatsnaam:	Baardegem - De Faluintjes
Locatie:	Baardegem, Baardegem-Dorp
Lambertcoördinaat 1:	X: 134191,2464; Y: 182814,4321
Lambertcoördinaat 2:	X: 134219,6640; Y: 182846,4344
Lambertcoördinaat 3:	X: 134260,1259; Y: 182814,7165
Lambertcoördinaat 4:	X: 134234,6753; Y: 182779,2944
Kadaster:	Afdeling 9, Sectie C, Perceelnummer 370B (partim), 371N (partim); 371T (partim)
Termijn:	24 augustus – 23 september 2016 & 15 november – 8 december 2016

ONDERZOEKSOPDRACHT	
Verwijzing naar de bijzondere voorwaarden:	Bijzondere voorwaarden bij de vergunning voor een archeologische opgraving: Aalst, Baardegem-Dorp
Omschrijving archeologische verwachtingen:	Zie 4.2
Wetenschappelijke vraagstelling:	Zie 5.1
Oorzaak voor de ingreep in de bodem:	Bouw nieuw woon- en zorgcentrum
Eventuele randvoorwaarden:	Cf. Bijzondere voorwaarden bij de vergunning voor een archeologische opgraving: Aalst, Baardegem-Dorp

RAADPLEGING VAN SPECIALISTEN	
Omschrijving van de inbreng als hun advies werd ingewonnen bij substantiële staalname:	/
Omschrijving van de inbreng als zij betrokken worden bij de conservatie:	/
Omschrijving van de algemene wetenschappelijke advisering door externe personen:	/

3.2. TOPOGRAFISCHE, LANDSCHAPPELIJKE, BODEMKUNDIGE SITUERING

Baardegem is een deelgemeente van Aalst, ongeveer 8 km ten noordoosten van het Aalsterse stadscentrum (fig. 1). Het plangebied bevindt zich op een boogscheut van de dorpskern van Baardegem, ongeveer 200 m ten noordoosten van de Sint-Margarethakerk (fig. 2).

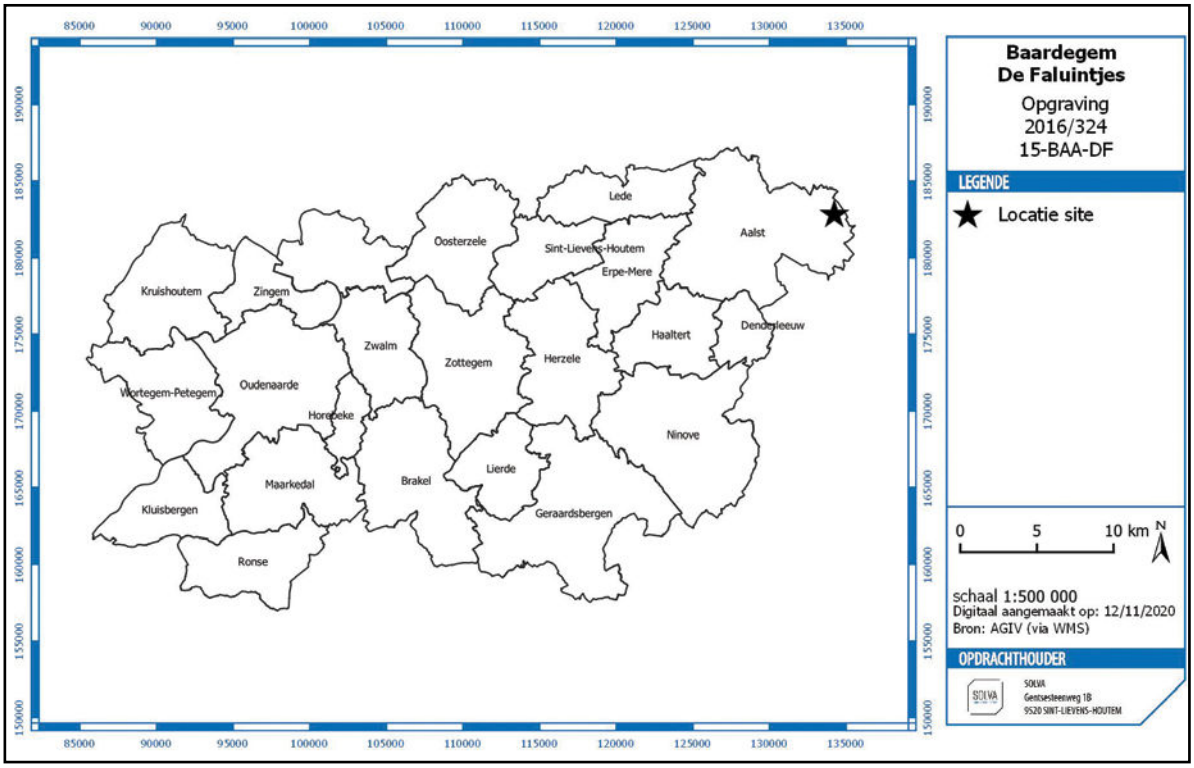

Fig. 1. Situering Baardegem; bron AGIV en SOLVA, digitaal aangemaakt op 12/11/2020.

Het onderzoeksgebied is gesitueerd nabij de Dendervallei, die ter hoogte van Aalst de overgang maakt van een vrij brede vlakte (ten noorden van Aalst) naar een smalle doorgang doorheen de ecoregio's van het Schelde-Dender interfluvium en Dender-Zenne interfluvium (ten zuiden van Aalst).[2]

Dit gebied ligt op de overgang van het Midden-Vlaams glooiend zandleemdistrict naar het Zuid-Vlaamse lemig heuveldistrict. Er situeren zich enkele lagere heuvelkammetjes met een west-oost oriëntatie die uitlopers zijn van het zuidelijk gelegen Zuid-Vlaams lemig heuveldistrict, waartoe ook Baardegem behoort.[3] Op het terrein is een licht niveauverschil merkbaar, waarbij de gronden afhellen in oostzuidoostelijke richting (fig. 3). Dit uitte zich tijdens het proefsleuvenonderzoek en de opgraving door veel grondwater in het zuidoostelijke deel van het terrein. Ondanks dit reliëf, is geen colluvium, noch erosie van de sporen vastgesteld.

2 Sevenant et al. 2002, 143.
3 Sevenant et al., 2002, 146.

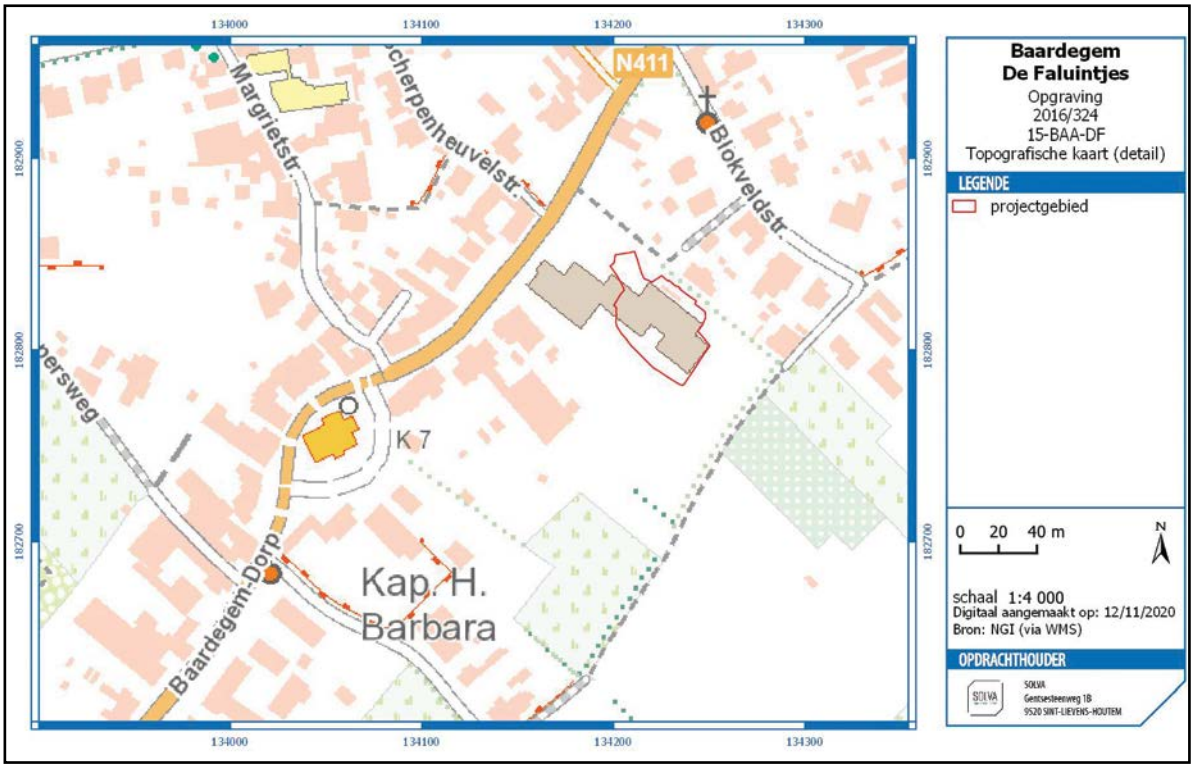

Fig. 2. Topografische kaart met aanduiding van het projectgebied; bron AGIV en SOLVA, digitaal aangemaakt op 12/11/2020.

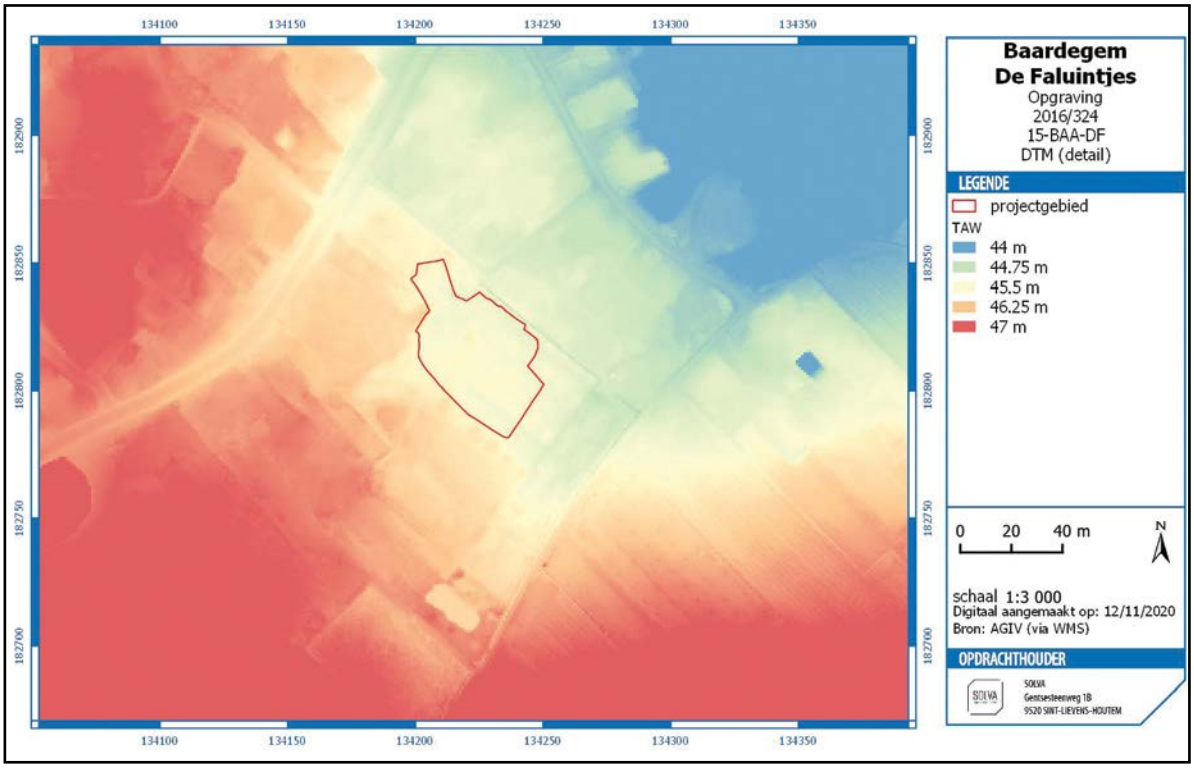

Fig. 3. Digitaal terreinmodel met aanduiding van het projectgebied; bron AGIV en SOLVA, digitaal aangemaakt op 12/11/2020.

Het projectgebied is gekarteerd als matig natte zandleembodem met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B-horizont (Ldcz) (fig. 4). Dit stemt overeen met de vaststellingen tijdens het veldwerk. Over een groot deel van het projectgebied is een aanzienlijke B-horizont aanwezig (fig. 5), met daarboven de ploeglaag. In het noordwesten en het westen van het terrein is de B-horizont minder uitgesproken. In dit gedeelte van het terrein stonden veel bomen en struiken, hetgeen zorgde voor meer bioturbatie en uitloging van de moederbodem en de archeologische sporen (fig. 6).

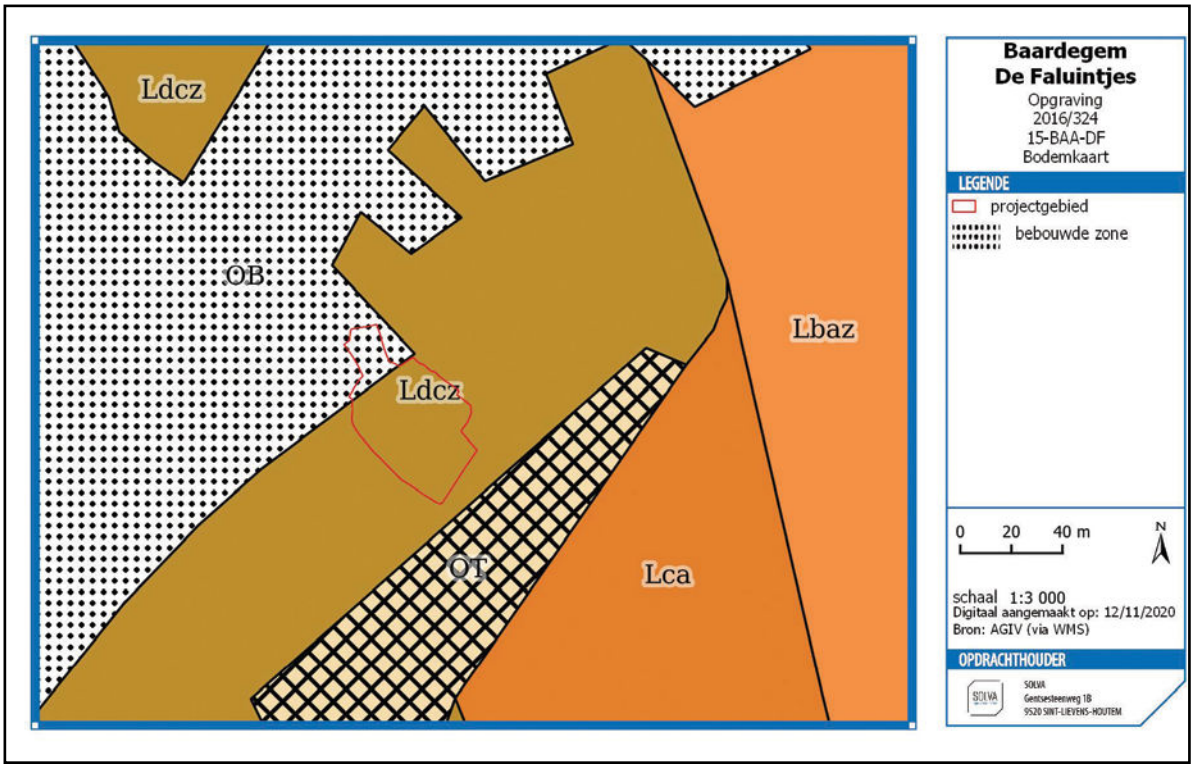

Fig. 4. Bodemkaart met aanduiding van het projectgebied; bron AGIV en SOLVA, digitaal aangemaakt op 12/11/2020.

Fig. 5. Profiel GH in het noorden van het terrein.

Doorgaans situeert het eerste leesbare archeologische niveau zich op ongeveer 0,6-0,7 m diepte. In het noordwesten en het westen diende dieper afgegraven te worden, tot ongeveer 0,8 m onder het maaiveld.

Fig. 6. Profiel AX in het westen van het terrein.

04 | ARCHEOLOGISCHE EN HISTORISCHE SITUERING

BAERDEGHEM

4. HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE SITUERING

4.1 HISTORISCHE SITUERING

Baardegem verschijnt voor het eerst in de bronnen in 1180 als “Bardenghien” en vormde tot 1258 met Meldert één parochie, afhankelijk van de Abdij van Affligem.[4] De naamgeving “Baardegem” behoort tot de groep van de “–gem toponiemen”, waarvan het ontstaan doorgaans in de vroege middeleeuwen gesitueerd is.

Op de historische kaarten is het dorpscentrum en het projectgebied, ten oosten hiervan, goed te herkennen. De kaarten laten allemaal een vrijwel gelijkaardige situatie zien. Zowel op de kaart van Ferraris (1771-1778) (fig. 7), de Atlas der Buurtwegen (1841) (fig. 8) als de Poppkaart (fig. 9) is bewoning aanwezig langsheen de straat Baardegem-Dorp. Ter hoogte van het projectgebied is echter geen bewoning opgetekend. Enkel de kaart van Ferraris plaatst hier één gebouw. Het opgravingsvlak zelf ligt op de achterliggende percelen, die hoofdzakelijk gebruikt lijken te zijn als landbouw- of weidegronden. De historische kaarten tonen aan dat de huidige wandelpaden ten noordoosten en ten zuidoosten van het vlak, teruggaan op oudere (veld)wegels/perceleringen. Opvallend op de kaart van Popp is de aanwezigheid van verschillende ‘kouters’ rondom het dorpscentrum van Baardegem: ‘Hoevenkouter’, ‘kleinen Molenkauter’, ‘groten Molenkouter’, Kerkhofs Kouter’,... Ook het min of meer rechthoekige gebied ‘Steenland’ ten noordwesten trekt hierbij de aandacht. De dorpskern zelf wordt gedomineerd door de Sint-Margarethakerk die minstens tot de laat-romaanse periode terug te voeren is.[5]

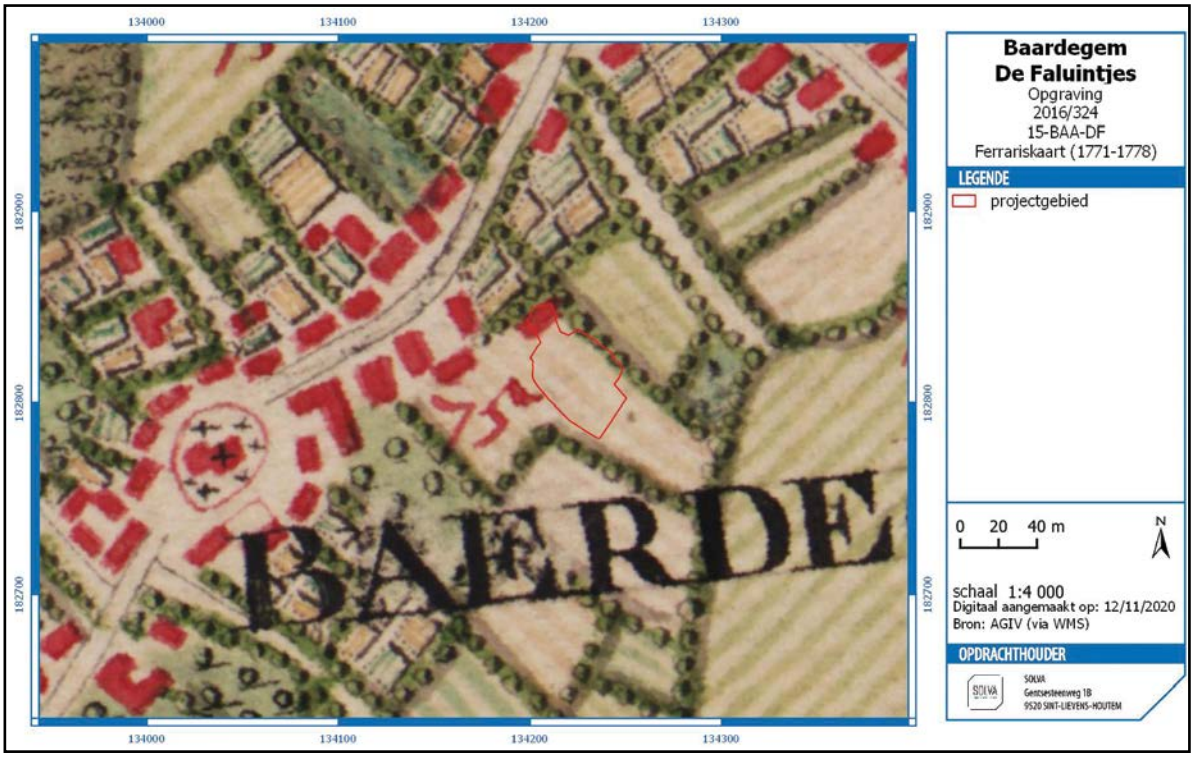

Fig. 7. Het projectgebied geprojecteerd op de kaart van Ferraris (1771-1777) (mogelijk met afwijking op de georeferentie); bron AGIV en SOLVA, digitaal aangemaakt op 12/11/2020.

4 https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/120310
5 https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/308

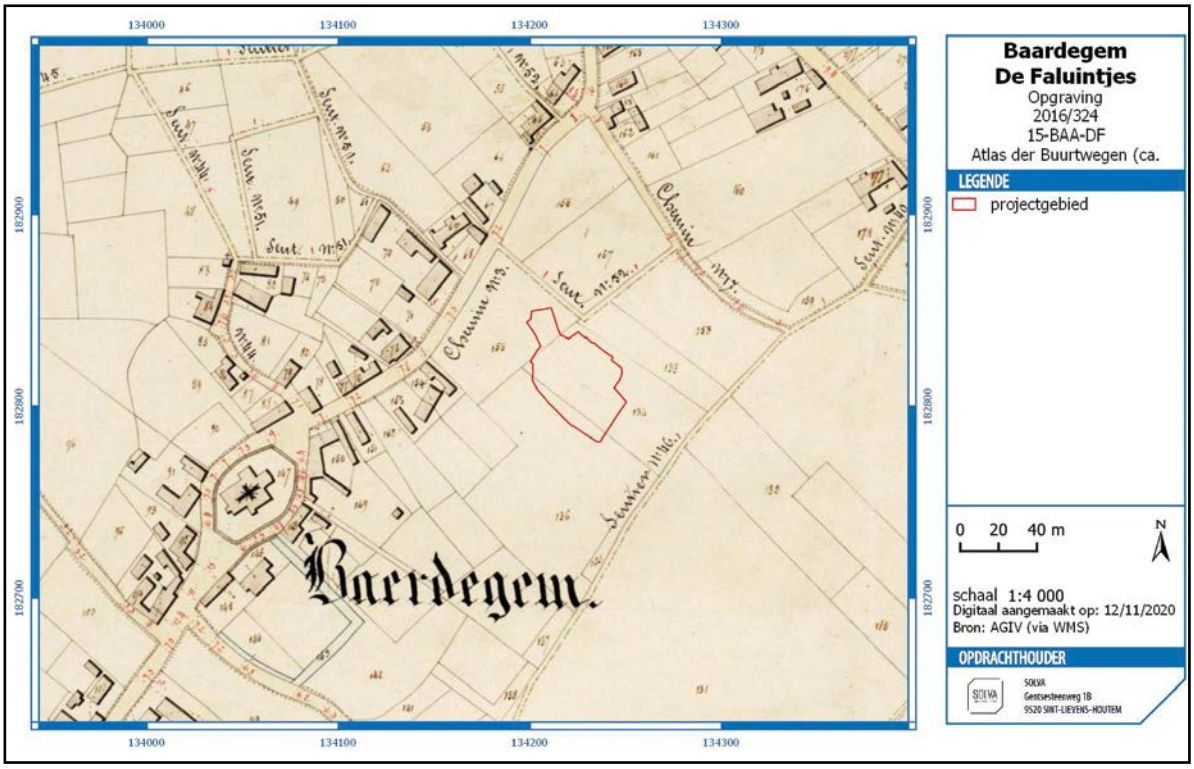

Fig. 8. Het projectgebied geprojecteerd op de Atlas Der Buurtwegen (1841) (mogelijk met afwijking op de georeferentie); bron AGIV en SOLVA, digitaal aangemaakt op 12/11/2020.

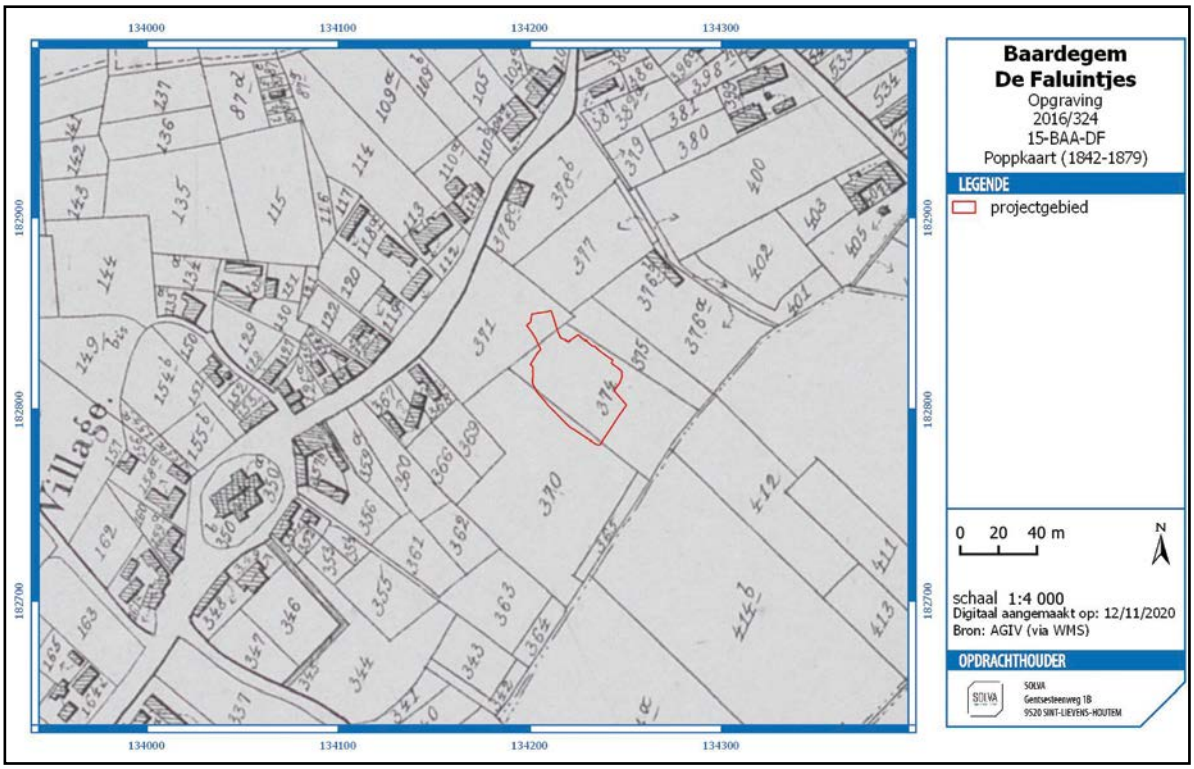

Fig. 9. Het projectgebied geprojecteerd op de Poppkaart (1842-1879) (mogelijk met afwijking op de georeferentie); bron AGIV en SOLVA, digitaal aangemaakt op 12/11/2020.

4.2. ARCHEOLOGISCHE SITUERING

De regio tussen Schelde en Dender heeft de voorbije jaren bij diverse onderzoeken blijk gegeven van een hoge densiteit aan archeologische sites. Het gaat hierbij niet enkel om de veelvuldige historische kernen, maar tevens om talrijke sites in het buitengebied. Veldprospectie gaf eerder al aan dat de vruchtbare leembodems in het gebied een hoog archeologisch potentieel hadden. Met het systematische archeologieonderzoek in het kader van bouw- en verkavelingsdossiers, is de voorbije jaren de archeologische kennis van het gebied sterk toegenomen. Het dient opgemerkt dat de meeste van deze sites voorheen volstrekt ongekend waren, en enkel door archeologisch terreinwerk aan het licht kwamen.

Tot nog toe gebeurde slechts weinig archeologisch onderzoek te Baardegem. We vermelden enkele vondsten in vuursteen uit het neolithicum in de ruime omgeving rond het dorpscentrum.[6] Er wordt tevens een (pre-?)Romeinse nederzetting vermoed.[7] Een paar 100 meter ten oosten van het projectgebied situeert zich de *Moulin de Baerdeghem* (CAI-locatie 30835), een windmolen die goed herkenbaar is op de postmiddeleeuwse kaarten (Ferraris, Atlas der Buurtwegen,...).

Ondertussen is tevens een archeologisch onderzoek uitgevoerd door SOLVA in het dorp van Baardegem, aan de voet van de Sint-Margarethakerk (16-BAA-N411) (fig. 10). De resultaten van dit onderzoek zijn veelbelovend. Naast sporen van begraving zijn ook sporen van bewoning opgetekend: 42 graven met een voorlopig algemeen middeleeuwse of postmiddeleeuwse datering, alsook paalsporen te linken aan een gebouwplattegrond. De oudste sporen krijgen een datering in de vroege middeleeuwen, hetgeen bevestiging vindt in de naamgeving van het dorp (gem-toponiem) en de omliggende kouters. Vermoedelijk is het huidige Baardegem en het omliggende cultuurlandschap gevormd in de loop van de vroege en volle middeleeuwen.

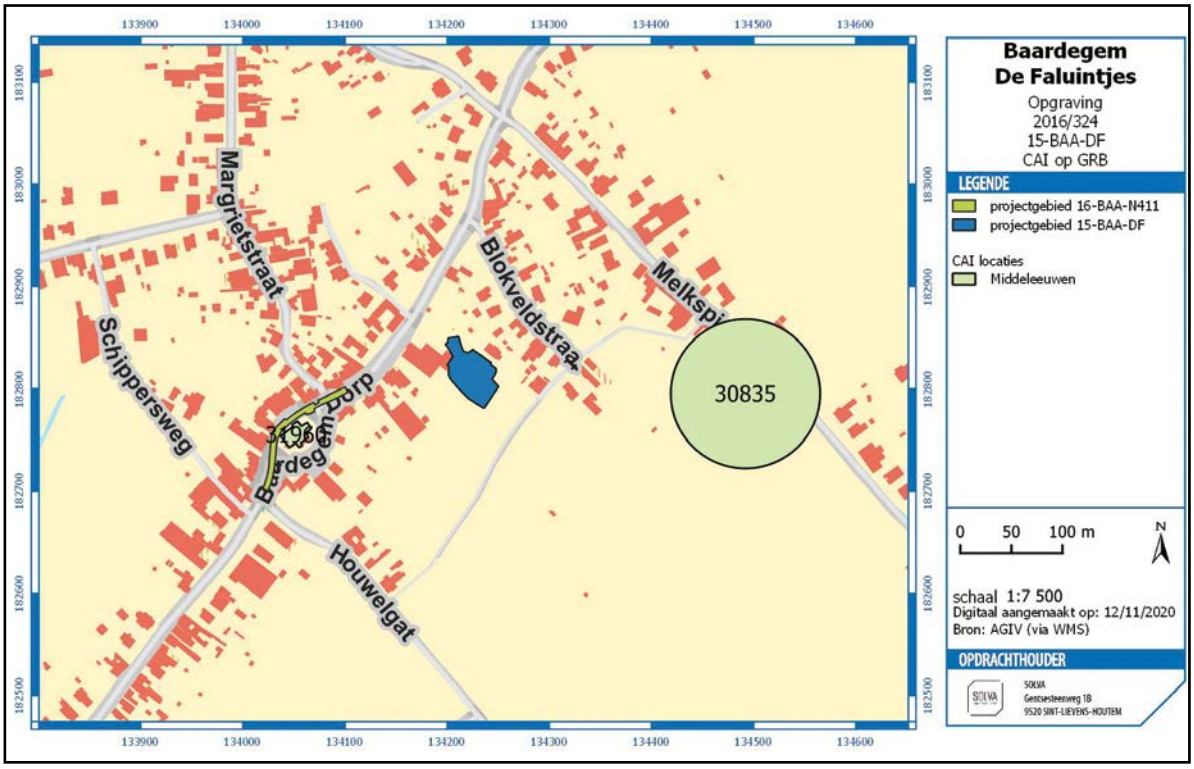

Fig. 10. Projectgebieden van het archeologisch onderzoek 15-BAA-DF en 16-BAA-N41, met aanduiding van de CAI locaties, geprojecteerd op het GRB; bron AGIV en SOLVA, digitaal aangemaakt op 12/11/2020.

6 Pieters, 1985, 18-19; Pieters, 1988, 9-11.
7 https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/120310

In dit kader vermelden we de vindplaats te Erembodegem - Zuid IV waar, naast sites uit de bronstijd, ijzertijd en Romeinse periode, ook bewoning uit diverse fasen van de middeleeuwse periode gevonden werd.[8] Deze site kent een gelijkaardige landschappelijke inplanting aan de rand van verschillende kouters en wordt geïnterpreteerd als een 'ontginnerskern', die vermoedelijk sinds de Karolingische periode het omliggende landschap in cultuur bracht. Het gaat echter om een bewoningskern die geen duidelijke opvolging kende en om ongekende redenen ophield te bestaan.

8 De Graeve et al., 2012; Van de Vijver et al., 2008.

05 | ONDERZOEKSOPDRACHT

15-BAA-DF 2016/324
ZONE 1
GPL 8
SPOOR
COUPE
PROFIEL

5. ONDERZOEKSOPDRACHT

5.1. VRAAGSTELLING

Het proefsleuvenonderzoek toonde het archeologisch potentieel van de site aan (fig. 11). Sporen uit de metaaltijden, middeleeuwen en postmiddeleeuwen zijn aangetroffen, onder meer van één of meerdere gebouwen omgeven door een *enclos*gracht. Deze veronderstelde volmiddeleeuwse *enclosure* kent bovendien continuïteit in de vorm van een postmiddeleeuwse perceelgracht. De resultaten van het proefsleuvenonderzoek gaven aanleiding tot een archeologisch vervolgonderzoek, waarbij ca. 2020 m2 vlakdekkend is onderzocht (inclusief de optionele zone).

Zoals geformuleerd in de bijzondere voorwaarden zijn volgende vraagstellingen voor het archeologisch onderzoek van kracht:

Wat is de archeologisch relevante bodemopbouw? Is deze intact? Wat is de verklaring voor de nattere zones van het terrein?

Wat is de aard, omvang, datering, en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?

Wat is de omvang, begrenzing en ruimtelijke structuur (erf/erven) van de nederzetting(en)/ het erf, per periode/fase? Welke argumenten kunnen hiervoor aangereikt worden? Werd de begrenzing vastgesteld? Indien niet, waar kan deze gevonden worden?

Kan de datering van de middeleeuwse kern verfijnd worden? Zo ja, op welke basis?

Is er binnen de sporen nog een periodisering/fasering te herkennen?

Kan er een uitspraak worden gedaan m.b.t. het type plattegrond volgens bestaande typologieën?

Tot welke vondsttypes en vondstcategorieën behoren de vondsten?

Kan er op basis van het vondstmateriaal iets gezegd worden over de materiële cultuur, het voedselpatroon en de bestaanseconomie van het erf/de nederzetting? Zo ja, verklaar.

Wat is de relatie tussen de ligging van deze bewoningskern en de landschappelijke omgeving?

Wat kan er gezegd worden over de inrichting en vegetatie in de nabije en ruimere omgeving van de vindplaats en de verbouwde gewassen?

Hoe verhoudt de site zich in zijn ruimere omgeving met betrekking tot de onderzochte periode(s).

Welke betekenis heeft deze bewoningskern in relatie tot de dorpskern van Baardegem? Is de huidige kern van Baardegem gegroeid uit deze middeleeuwse kern? Wat was de genese van deze kern en de relatie tot de omliggende kouters?

5.2. RANDVOORWAARDEN

De bijzondere voorwaarden bevinden zich in bijlage.

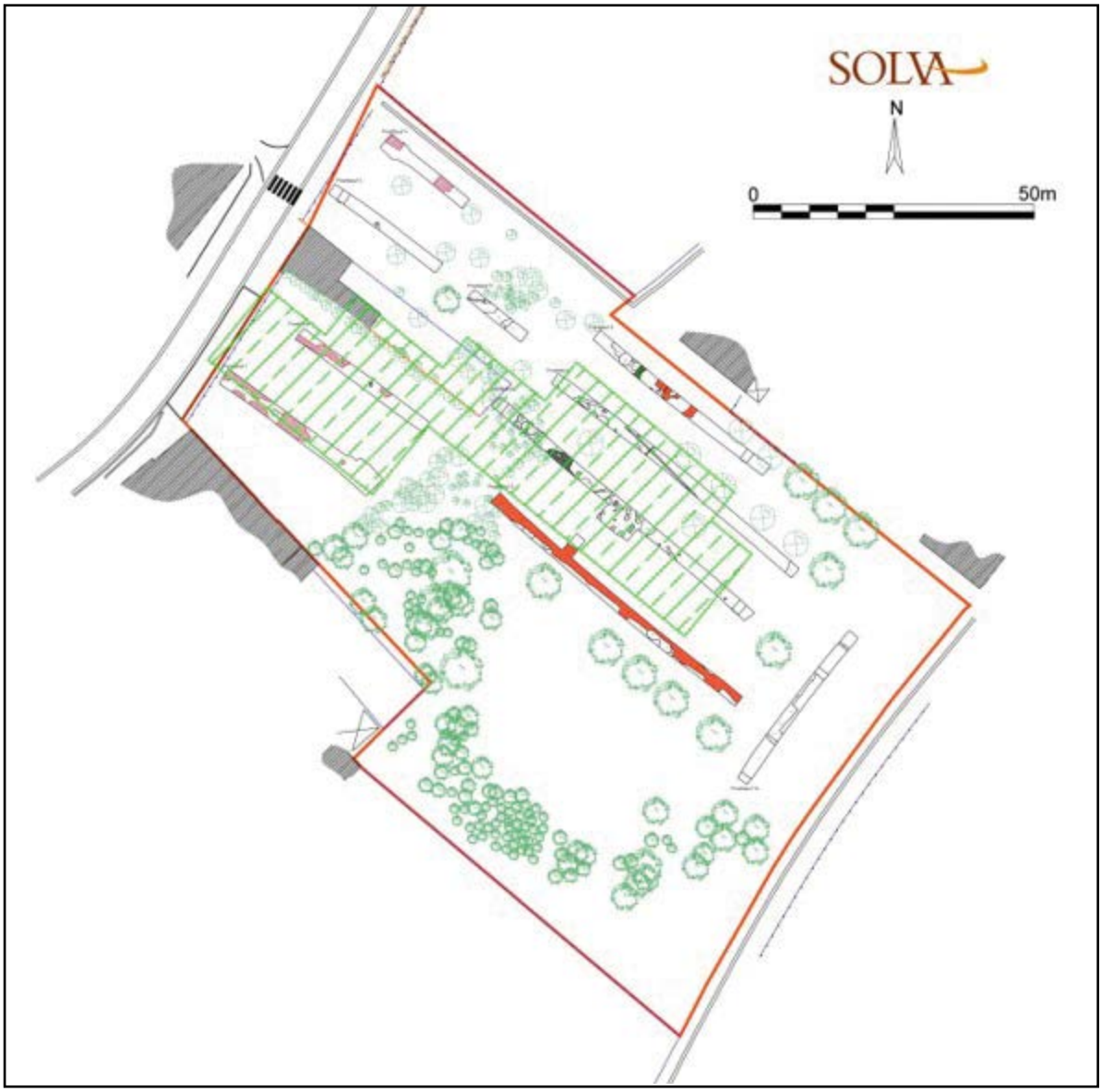

Fig. 11. Proefsleuvenplan met de aanduiding van de locatie van het woonzorgcentrum (groene arcering) en de te behouden/verwijderen bomen.

06 | WERKWIJZE EN OPGRAVINGSSTRATEGIE

HITACHI
Klunder

6. WERKWIJZE EN OPGRAVINGSSTRATEGIE

6.1. METHODOLOGIE TERREINWERK

Het archeologisch onderzoek te Baardegem WZC Faluintjes ging van start op 24 augustus 2016 en is afgerond op 8 december 2016.

De opgraving is uitgevoerd in twee fasen en dit omwille van het stockeren van de afgegraven grond op het terrein zelf. Zo is in eerste instantie de kernzone van de volmiddeleeuwse *enclosure* onderzocht, afgebakend op basis van de resultaten van het vooronderzoek. Vervolgens zijn de omliggende stroken in het oosten, zuiden en westen, met hierbij de noordwestelijk gelegen optionele zone, afgegraven en onderzocht.

De aanwezigheid van verschillende bomen in de onmiddellijke nabijheid van het opgravingsvlak, zorgde er voor dat op bepaalde plaatsen niet is afgegraven tot aan de rand van het opgravingsvlak, zoals afgebakend door het Agentschap. Dit zowel omwille van veiligheidsredenen (stabiliteit van de bomen), als omwille van het feit dat sommige bomen dienden behouden te blijven (niet beschadigen van de wortels). In totaal is aldus een oppervlakte van ca. 2020 m2 vlakdekkend onderzocht, inclusief de optionele zone.

Een graafmachine legde het eerste archeologische relevante vlak machinaal aan en dit onder begeleiding van een archeoloog. Hierbij is afgegraven tot op de moederbodem (zandige leem). Dit eerste vlak, grondplan A, is manueel opgeschaafd en gefotografeerd. De archeologische sporen zijn afgebakend, beschreven en topografisch ingemeten. De meerderheid van de sporen is gecoupeerd, met de hand, met als doel de aard en datering ervan te kunnen bepalen. De coupes zijn gefotografeerd, ingetekend en beschreven. Slechts enkele grotere sporen, waaronder de poel (cf. infra), zijn met een kleine graafmachine van ca. 3 ton gecoupeerd, en dit onder begeleiding van een archeoloog. De tweede helften van de kleinere sporen zijn uitgehaald en gecontroleerd op vondsten met de hand. De tweede helften van de grotere sporen zijn uitgehaald en gecontroleerd op vondsten met een kleine graafmachine, eveneens onder begeleiding van een archeoloog. Een aantal sporen is geregistreerd in grondplan, maar is niet gecoupeerd. Het betreft een postmiddeleeuwse waterput, enkele kuilen en een gracht. Gelijkaardige kuilen en eenzelfde gracht zijn onderzocht in de eerste fase van het onderzoek en kunnen gelden als voorbeeld of referentie voor de niet-gecoupeerde sporen. De waterput is niet gecoupeerd omwille van de verhouding tijdsinvestering – kenniswinst. De onderzoeksvragen indachtig, is het duidelijk dat de focus van het archeologisch onderzoek ligt op middeleeuwse nederzetting.

Alle vondsten kregen een identificatienummer. Bij de verwerking zijn alle spoorbeschrijvingen, plannen, foto's, vondstbeschrijvingen en -behandelingen ingevoerd in de archeologiedatabank van SOLVA.[9]

9 De archeologiedatabank van SOLVA omvat alle informatie die op terrein ingezameld wordt (spoorfiches, plannen, foto's,…) alsook de vondsten. Op basis van deze basisinformatie worden tevens contexten en structuren gecreëerd, alsook diverse bijlagen (rapporten, rapport natuurwetenschappelijk onderzoek…). De databank beheert zodoende alle opgravingsdata ingezameld op projecten die door SOLVA worden uitgevoerd. Ze is te allen tijde te consulteren op de kantoren van SOLVA.

6.2. METHODOLOGIE VERWERKING

Het gebruik van **gestandaardiseerde fiches** en een gestandaardiseerde nummering van de sporen en de lagen in een spoor – en alles wat daarmee samenhangt (foto's, plannen, vondsten) – heeft niet alleen te maken met het stroomlijnen van de registratie op het veld, maar ook met de verwerking van deze gegevens tijdens de rapportage.

De dienst archeologie van SOLVA heeft in de loop van 2009 de ontwikkeling van een **databank** geïnitieerd. Haar doel is het kunnen zowel invoeren en opslaan, als raadplegen en beheren van alle gegevens – velddata en externe informatie – in één systeem. Daarenboven is het de opzet om met de databank overzichtelijke lijsten te kunnen genereren, die als bijlagen kunnen dienen in de rapporten. Deze databank is geen star gegeven, maar een 'ongoing' project, te meer nu ook de stap is gezet naar een volledig digitale registratie op het terrein.

De absolute basis van de databank, de kleinste atomaire eenheid als het ware, is het **spoor**. Deze kleinste eenheid valt uiteen in acht types: 'laag', 'muur', 'vloer', 'skelet', 'hout', 'vondst', 'vertical feature interface' of 'VFI' en 'horizontal feature interface' of 'HFI'. Voor elk type spoor bestaat één gestandaardiseerde fiche in de databank. Aan deze kleinste eenheid wordt alles gekoppeld: tekeningen, foto's én vondsten. Bovendien worden op dit niveau de eerste relaties gelegd tussen de sporen onderling: een spoor 'is recenter', 'is ouder', 'gelijktijdig met' of 'hetzelfde als' een ander spoor.

Op een tweede niveau in de databank staan de **contexten**. Contexten groeperen één of meerdere sporen. Elke context krijgt een individueel nummer, namelijk het nummer van het eerste spoor dat tot deze context behoort. Het is evenwel zo dat niet elk spoor noodzakelijk deel uitmaakt van een context. Verstoringen en 'negatieve sporen', sporen die na couperen geen of een natuurlijk spoor blijken te zijn, worden niet tot het niveau van een context gebracht, maar bestaan enkel tot op het spoorniveau. De tekeningen, foto's en vondsten die gekoppeld zijn aan een spoor worden door de databank automatisch verbonden aan de context waartoe ze behoren. Vanuit dit contextniveau kan men dus makkelijk navigeren in de verschillende sporen van die context en waaraan de vondsten, tekeningen en foto's verbonden zijn. Op dit niveau laat de databank eveneens toe chronologische/stratigrafische relaties te leggen tussen de contexten onderling.

Het derde niveau in de databank bevat de **structuren**. Structuren groeperen op hun beurt één of meerdere contexten. Ook zij krijgen een individueel nummer, met name het eerste contextnummer dat tot deze structuur behoort. Indien bijvoorbeeld een gebouwplattegrond (structuurniveau) is vastgesteld, bestaande uit verschillende paalsporen (contextniveau), dan zal deze gebouwplattegrond het nummer dragen van een context (een paalspoor) die deel uitmaakt van deze structuur. Elk paalspoor (contextniveau) kan op zijn beurt bestaan uit een paalkern (spoorniveau) en een insteek (spoorniveau). Opnieuw is het zo dat niet elke context tot een structuur hoeft te behoren. De databank groepeert onder een structuur telkens de tekeningen, foto's en vondsten die gekoppeld zijn aan de contexten die deel uitmaken van de structuur. Opnieuw is vanuit het structuurniveau gemakkelijk te navigeren tussen de verschillende contexten die ertoe behoren en zo, verder afdalend, uiteindelijk tussen de verschillende sporen. Op dit niveau kunnen eveneens chronologische/stratigrafische relaties gelegd worden tussen structuren.

In het geval dat het een rapportage van een **vooronderzoek** betreft, worden sporen in principe niet aan een context (en bij uitbreiding een structuur) toegewezen. Contexten en structuren worden pas aangemaakt op het moment van een archeologische opgraving, aangezien op dat ogenblik alle beschikbare informatie aanwezig is, en dit dus dan wel een zinvolle oefening is. Tijdens een vooronderzoek zijn heel wat relaties bijvoorbeeld nog niet duidelijk. Het zijn de spoornummers die verder in deze tekst de leidraad vormen.

Wat de **vondsten en de staalnames** betreft, wensen we mee te geven dat de databank een uitgebreide mogelijkheid tot determinatie en datering voorziet. Beide gebeuren zoals vermeld op het spoorniveau. Hieraan zijn de verschillende inventarisnummers van de vondsten gekoppeld. Bij het ingeven van de vondsten wordt 'automatisch' een datering gegenereerd, maar deze kan manueel overschreven worden. Dit geldt op spoor-, context- en structuurniveau. De databank laat eveneens toe de vondstgegevens te bevragen en te exporteren naar Excel. Bovendien kan voor elke vondst een logboek van de verschillende behandelingen aangemaakt worden.

De databank bevat tot slot alle relevante documenten met betrekking tot een project in een map '**bijlagen**': BVS, rapport, plannen, overzichtsfoto's, rapporten natuurwetenschappelijk onderzoek, totaalplan,...

6.3. MOTIVATIE VAN DE SELECTIE VAN MATERIAAL EN STAALNAME

De inzameling van artefacten verliep volledig handmatig tijdens het verdiepen en couperen met schop of truweel. Bij de recuperatie van aardewerk is in functie van datering en interpretatie gestreefd naar volledigheid. Het stratigrafisch uitgraven van de sporen ging gepaard met het systematisch doorzoeken van de vulling in de kruiwagen. De inzameling van andere vondsten geschiedde op dezelfde wijze. Waar mogelijk is houtskool, organisch materiaal en/of (verbrand) bot ingezameld voor 14C-datering.

07 | BESCHRIJVING VAN HET ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK

7. BESCHRIJVING VAN HET ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK

7.1. INLEIDING

De vastgestelde archeologische sporen zijn onder te brengen in twee grote tijdsvakken, de middeleeuwen en de postmiddeleeuwen. Slechts enkele sporen leverden ouder materiaal op, toe te wijzen aan de metaaltijden of de Romeinse periode. Deze aardewerkvondsten zijn gevonden in combinatie met middeleeuws materiaal, waarbij het niet duidelijk is of dit ouder materiaal residueel is, dan wel het middeleeuws materiaal intrusief.

We overlopen in de volgende hoofdstukken de voornaamste contexten en structuren, waarbij steeds aandacht wordt besteed, enerzijds aan de interpretatie en anderzijds aan de vondsten en datering. Deze contexten en structuren worden telkens gesitueerd op een plan en geïllustreerd aan de hand van foto's en tekeningen. We geven mee dat, over het algemeen, vondstmateriaal schaars was. In aanvulling op de beperkte hoeveelheid dateringen o.b.v. het aardewerk, zijn voor enkele contexten/structuren 14C-dateringen uitgevoerd.

7.2. METAALTIJDEN

In drie contexten is weinig materiaal uit de metaaltijden herkend: I-3, I-151 en I-236. Daar waar dit materiaal met zekerheid residueel aanwezig is in de *enclos*gracht, context I-3 (cf. infra), kunnen we dit voor de overige twee contexten niet met zekerheid stellen (fig. 12: aangeduid in groen).

Context I-151 kleurt in grondplan donkerrood door de vele brokken verbrande leem. In coupe toont het zich als een relatief ondiep spoor, met onderaan een houtskoollens (fig. 13). De houtskool en de verbrande leem lijken een secundaire depositie te zijn, daar er geen sporen van *in situ* verbranding zijn.

Deze kuil bevindt zich centraal in het vlak, in het midden van een gebouwplattegrond (cf. infra: structuur I-106). Hoewel de kuil drie scherven aardewerk, vermoedelijk uit de metaaltijden, opleverde, is het niet uit te sluiten dat dit spoor te maken heeft met het vroeg- tot volmiddeleeuwse gebouw.

Een tweede kuil, context I-236, bevindt zich in het noorden van het vlak en wordt oversneden door een middeleeuwse gracht, context I-4 (cf. infra), en een postmiddeleeuwse kuil, context I-80 (cf. infra). Ook hier gaat het om slechts drie scherven aardewerk, op basis waarvan deze kuil een datering in de metaaltijden krijgt.

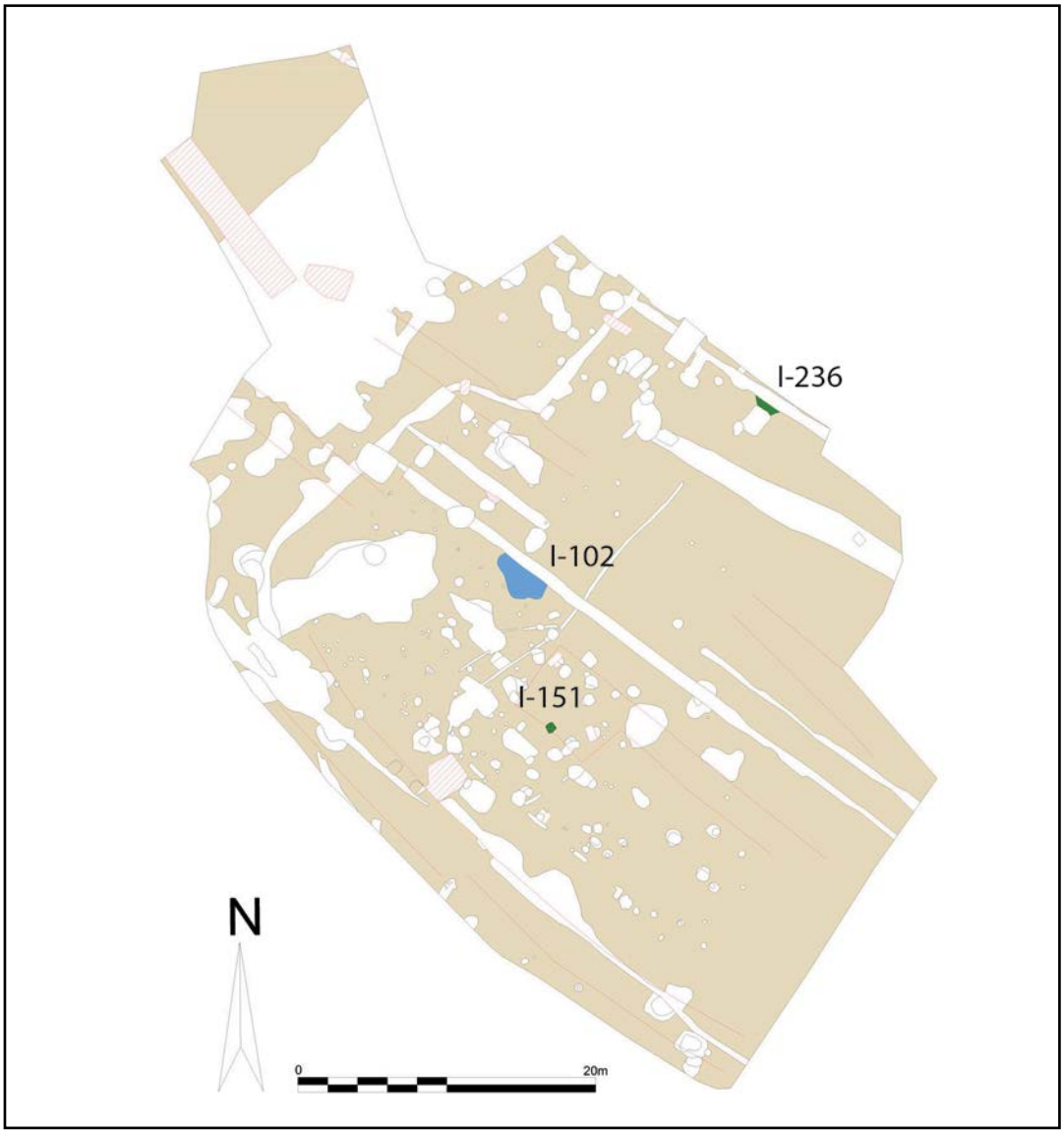

Fig. 12. Grondplan A met aanduiding van de relevante contexten voor de metaaltijden en de Romeinse periode, schaal 1/500.

Fig. 13. Coupe AB op context I-151.

7.3. ROMEINSE PERIODE

Slechts één spoor zou Romeins kunnen zijn. Een kuil, centraal in het vlak, context I-102, is verdiept naar een tweede grondplan (fig. 12: aangeduid in blauw). Op grondplan B valt deze context uit elkaar in twee paalsporen en een kuil, contexten I-303, I-304 en I-305. Alle drie wijken de sporen in grondplan en in coupe af van de middeleeuwse sporen. De kuil heeft een sterk gelaagde en uitgeloogde vulling (fig. 14). Naast twee scherven volmiddeleeuws lokaal grijs aardewerk, zijn ook twee scherven Romeins, waaronder de rand van een kruik in gedraaid oxideren gebakken aardewerk, gevonden (fig. 15). Zo ook zijn het fragment van een *tegula* en een *imbrex* verzameld. Deze kuil krijgt bijgevolg een datering tussen 54 en 300 n. Chr. of een datering tussen 800 en 1000 n. Chr.

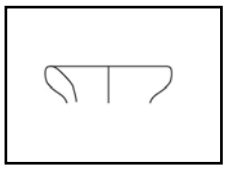

Fig. 15. Aardewerk uit context I-305.

Fig. 14. Coupe AB op context I-305.

7.4. MIDDELEEUWEN

De middeleeuwse periode is voornamelijk vertegenwoordigd door bewoningssporen. Deze zijn in verband te brengen met de aanwezigheid van een *enclosure*, of nederzetting afgebakend door een gracht (fig. 16). Binnen de grenzen van de *enclos*gracht bevindt zich een concentratie van sporen die in verband te brengen zijn met deze bewoning: grachten, greppels, kuilen, paalsporen en een poel. In het geheel van paalsporen is het mogelijk om minstens twee, opeenvolgende, gebouwen te herkennen.

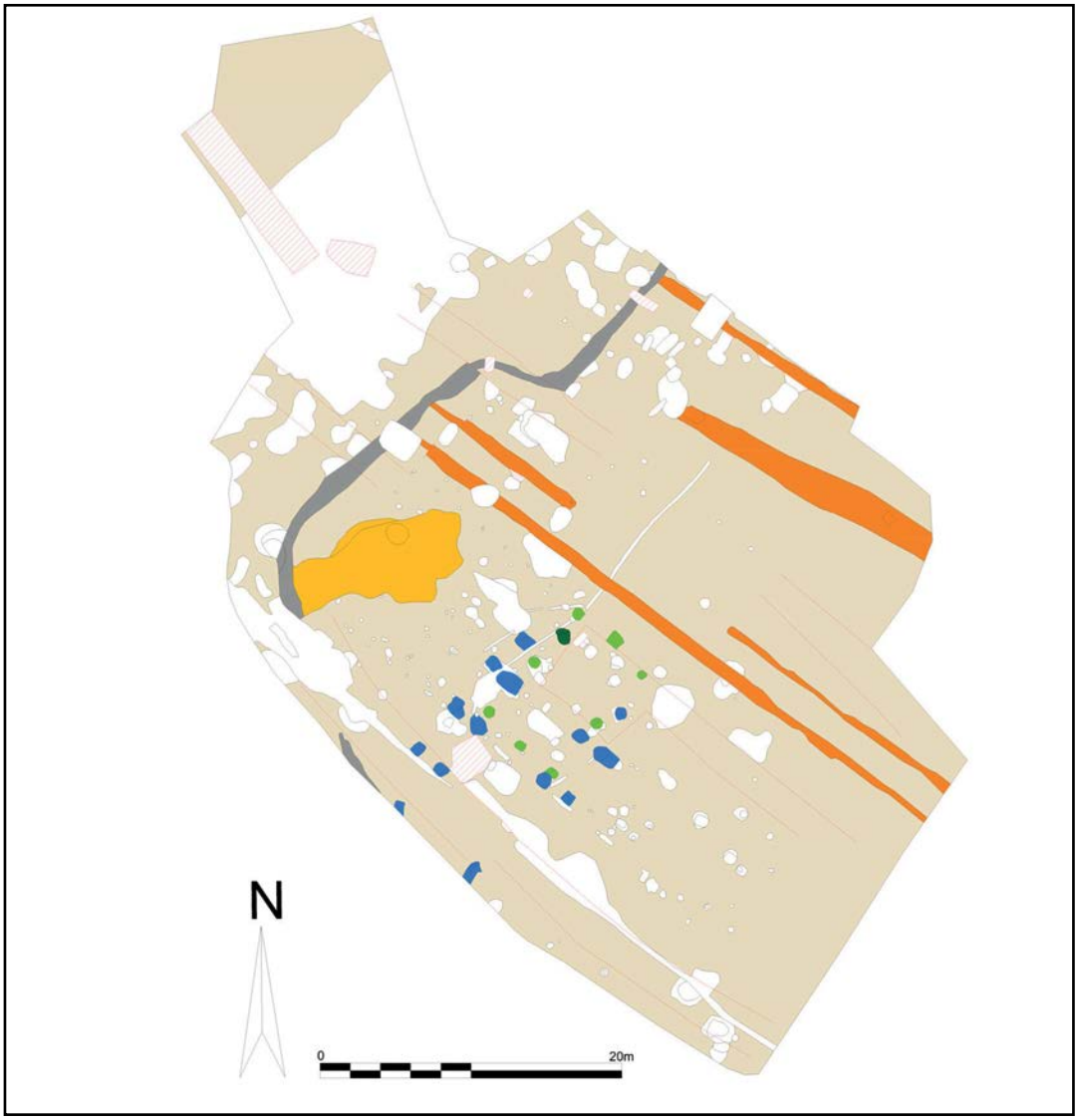

Fig. 16. Grondplan A met aanduiding van de besproken contexten en structuren voor de middeleeuwen, schaal 1/500.

7.4.1. Enclosgracht: structuur I-3

Beschrijving en interpretatie

In het noorden en het westen van het terrein was het mogelijk een gracht op te tekenen die een woonareaal afbakent: structuur I-3. Deze gracht vertrekt vanuit de noordoostelijke sleufwand en gaat met een bocht in zuidwestelijke richting, om vervolgens af te buigen in zuidelijke richting (fig. 16: aangeduid in grijs). Op dit punt is het verder verloop van de gracht even niet meer zichtbaar, daar deze is oversneden door een postmiddeleeuwse gracht, structuur I-203 (cf. infra) (fig. 16). Langs de zuidwestelijke sleufwand registreren we nog een flard van de gracht, die aangeeft dat de gracht verder afbuigt naar het zuidoosten. Verderop

in het zuidoosten en het oosten van het terrein, is de gracht niet opgetekend. Naar alle waarschijnlijkheid ligt de begrenzing van de *enclosure* hier net buiten de grenzen van het vlak. De aanwezigheid van een gebouw tot op de grens van het vlak en de aanwezigheid van sporen tot in de zuidoostelijke hoek van het terrein, alsook het verder verloop van de postmiddeleeuwse gracht in zuidoostelijke richting, lijken dit te bevestigen.

De gracht is in grondplan maximaal 1,25 m breed bewaard. In coupe is de gracht eerder ondiep met een vrij uitgeloogde lichtgrijze vulling (fig. 5, 17, 18 en 19).

Fig. 17. Zicht op structuur I-3 op grondplan A.

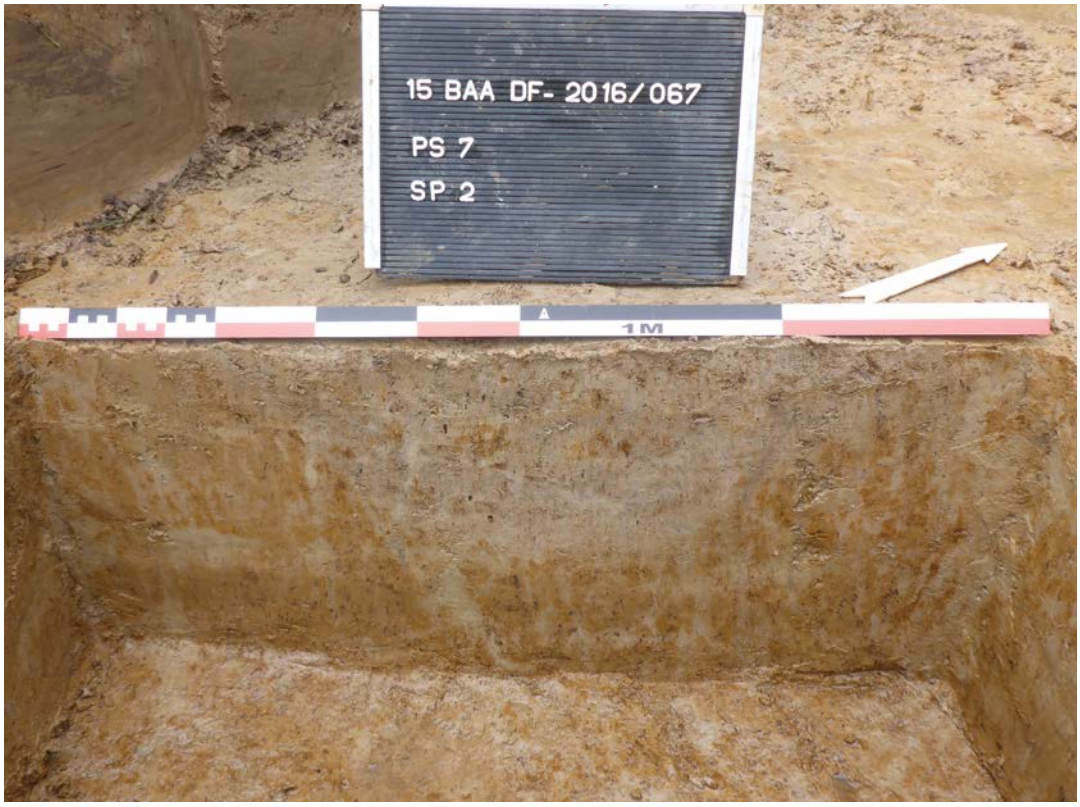

Fig. 18. Coupe AB op structuur I-3.

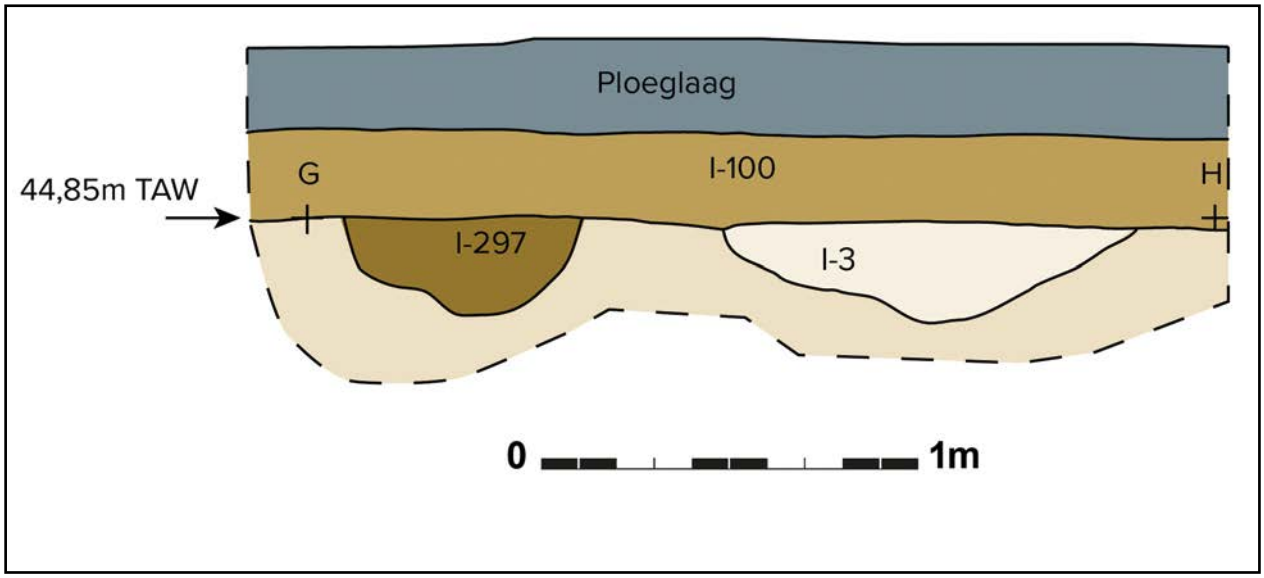

Fig. 19. Profieltekening GH met aanduiding van contexten I-3 en I-297.

De functie van deze gracht is vermoedelijk tweeledig. Enerzijds betekent de gracht een afbakening van een woonzone, waarbij 'binnen' versus 'buiten' wordt gedefinieerd. Aan deze notie van afbakening, hangt tevens het concept van eigendom vast. Anderzijds merken we op de gracht aanvankelijk dwars op de natuurlijke helling van het terrein is georiënteerd (noordoost-zuidwest), om vervolgens af te buigen, mee in de richting van de natuurlijke helling (noordwest-zuidoost). Als dusdanig diende de gracht waarschijnlijk ook tot het opvangen en afvoeren van (regen)water.

Vondsten en datering

Vondstmateriaal is bijzonder schaars. We tellen slechts twee wandscherven lokaal grijs aardewerk, maar ook een scherf grijs lokaal roodbeschilderd aardewerk en een scherf rood lokaal roodbeschilderd aardewerk.[10] Deze laatste betreft het fragment van een geknepen standring[11], waarop de pottenbakker gepoogd heeft het geïmporteerde roodbeschilderd Rijnlands aardewerk te imiteren door insnijdingen aan te brengen (fig. 20). Het overige weinige metaaltijden- en postmiddeleeuwse aardewerk beschouwen we respectievelijk residueel en intrusief.

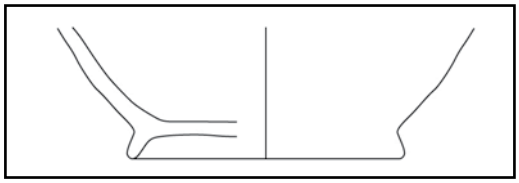
Fig. 20. Aardewerk uit structuur I-3.

De structuur krijgt als dusdanig een volmiddeleeuwse datering (tussen 975 en 1200 n. Chr.), hetgeen aansluit bij de datering van de overige bewoningssporen.

De vulling van de gracht is niet van die aard dat bemonstering in functie van palynologisch onderzoek aangewezen was.

7.4.2. Gebouwen: structuren I-106 en I-109

Beschrijving en interpretatie

In het zuiden van het terrein bakent de *enclos*gracht een dense cluster sporen af. In dit geheel van kuilen en paalsporen was het mogelijk twee gebouwplattegronden te ontwaren: structuur I-106 (fig. 16: aangeduid in lichtgroen) en structuur I-109 (fig. 16: aangeduid in blauw).

10 De Groote, 2014, 106-107.
11 De Groote, 2014, 134.

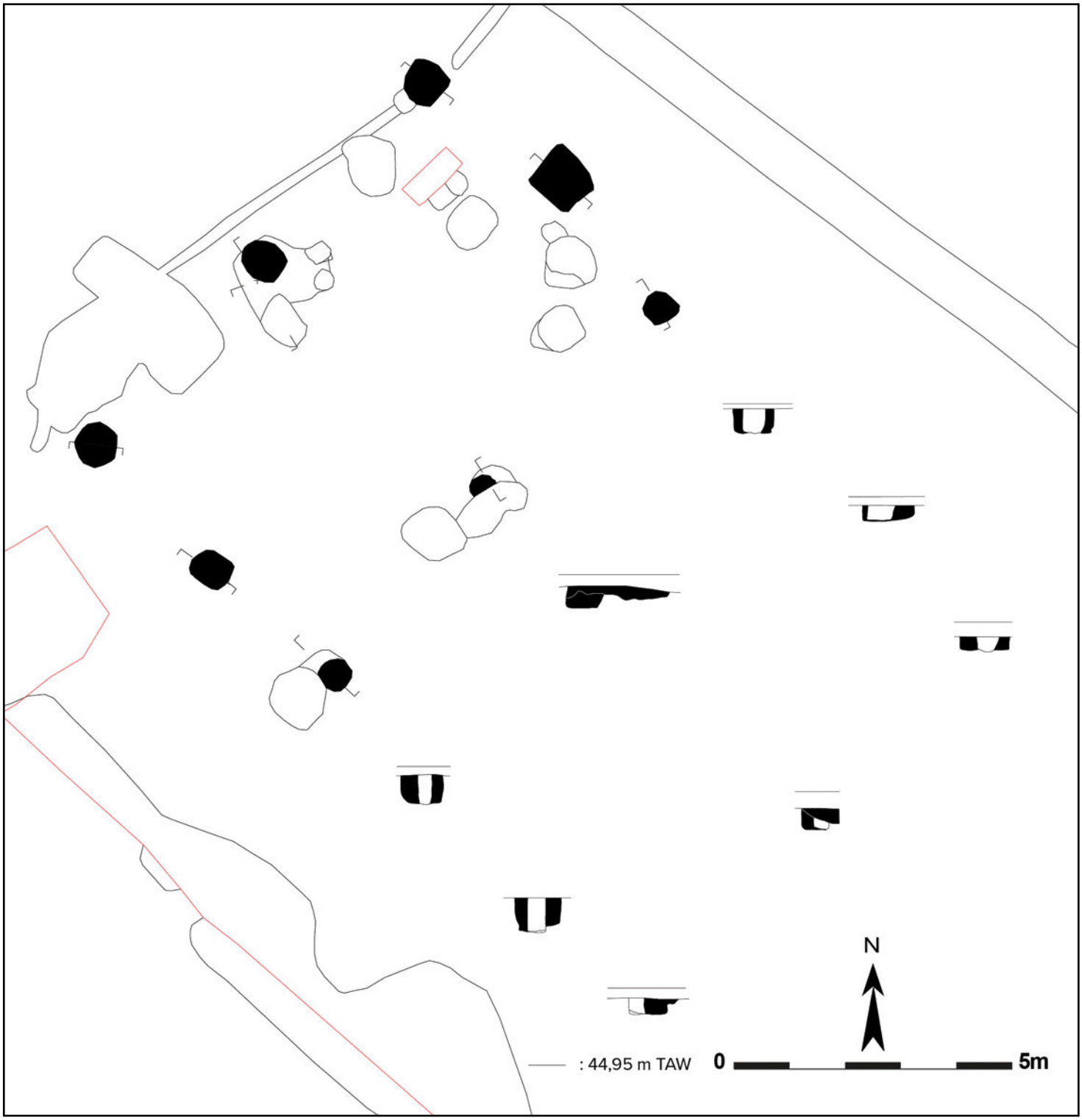

Fig. 21. Structuur I-106, schaal 1/100.

Structuur I-106 toont zich als een éénschepig gebouw met een noordoost-zuidwestelijke oriëntatie (fig. 21). Acht paalsporen zijn verdeeld over twee palenrijen van drie paalsporen, met op de korte zijdes centraal telkens één paalspoor: contexten I-106, I-112, I-116, I-119, I-128, I-153, I-160 en I-289. In doorsneden tonen de paalsporen allen een regelmatige uitgraving met platte bodem en een duidelijke kern en insteek (fig. 22). Context I-119, centraal in de korte zuidwestelijke zijde, is beduidend dieper uitgegraven dan de andere paalsporen (fig. 23). Dit paalspoor lijkt een duidelijke nokstaander te zijn. Een negende paalspoor, context I-158, ligt in de lijn van de westelijke palenrij en heeft hetzelfde uitzicht in coupe, maar kent geen

tegenhanger in de oostelijke palenrij. Het is niet duidelijk of deze bij de plattegrond hoort (fig. 16: aangeduid in donkergroen). De plattegrond is 8,8 m lang en ca. 5,9 m breed.[12]

Fig. 22. Coupe AB op context I-160.

Fig. 23. Coupe AB op context I-119.

Structuur I-109 is een drieschepig gebouw met eveneens een noordoost-zuidwestelijke oriëntatie (fig. 26). De plattegrond is in essentie opgebouwd uit twee smalle zijbeuken en een brede centrale beuk. De zijbeuken bestaan uit twee palenrijen van drie paalsporen, of uit drie 'palenkoppels'. Van de veronderstelde 12 paalsporen zijn hier 10 paalsporen bewaard.

12 Afstanden tussen de paalsporen en oppervlaktes zijn steeds gemeten van het midden van het paalspoor of het centrum van de paalkern, indien aanwezig.

Twee paalsporen van de zuidoostelijke zijbeuk zijn oversneden door de postmiddeleeuwse gracht, structuur I-203. De korte zijdes bestaan telkens uit twee paalsporen, die eerder in lijn liggen met de binnenste palenrijen. Het noordwestelijke paalspoor ligt als enige in het verlengde van de buitenste palenrij. De 14 paalsporen (contexten I-109, I-114, I-127, I-130, I-132, I-1690, I-175, I-178, I-364, I-365, I-369 en I-419) vallen in coupe uiteen in twee types: mét of zonder kern en insteek (fig. 24 & 25). De paalsporen zonder kern en insteek hebben een eerder gelaagd of 'gemarmerd' uitzicht en zijn rijker aan houtskool. De gebouwplattegrond heeft een maximale lengte van 14,3 m en een maximale breedte van 9,45 m.[13]

Fig. 24. Coupe AB op context I-178.

Fig. 25. Coupe AB op context I-419.

13 Afstanden tussen de paalsporen en oppervlaktes zijn steeds gemeten van het midden van het paalspoor of het centrum van de paalkern, indien aanwezig.

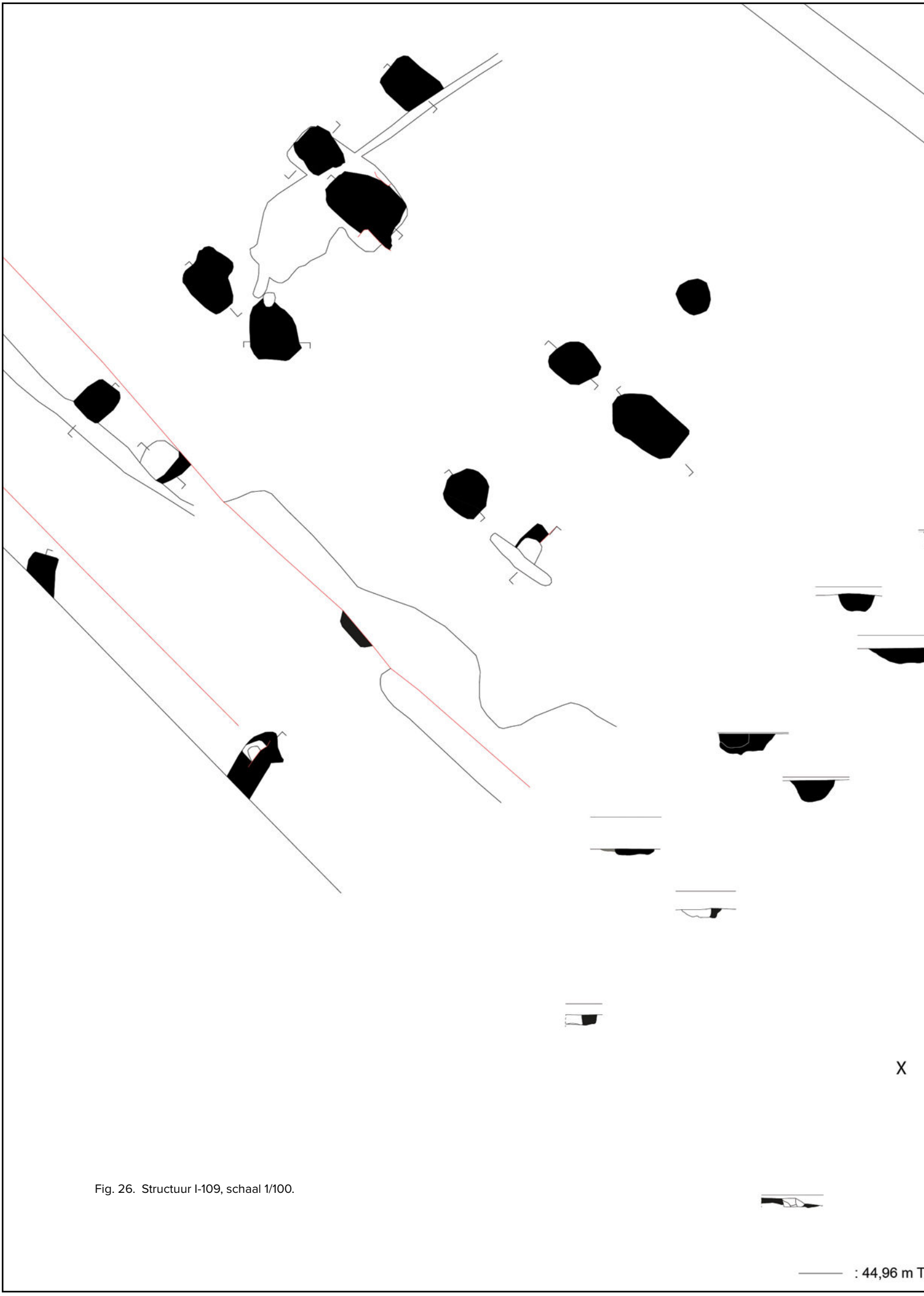

Fig. 26. Structuur I-109, schaal 1/100.

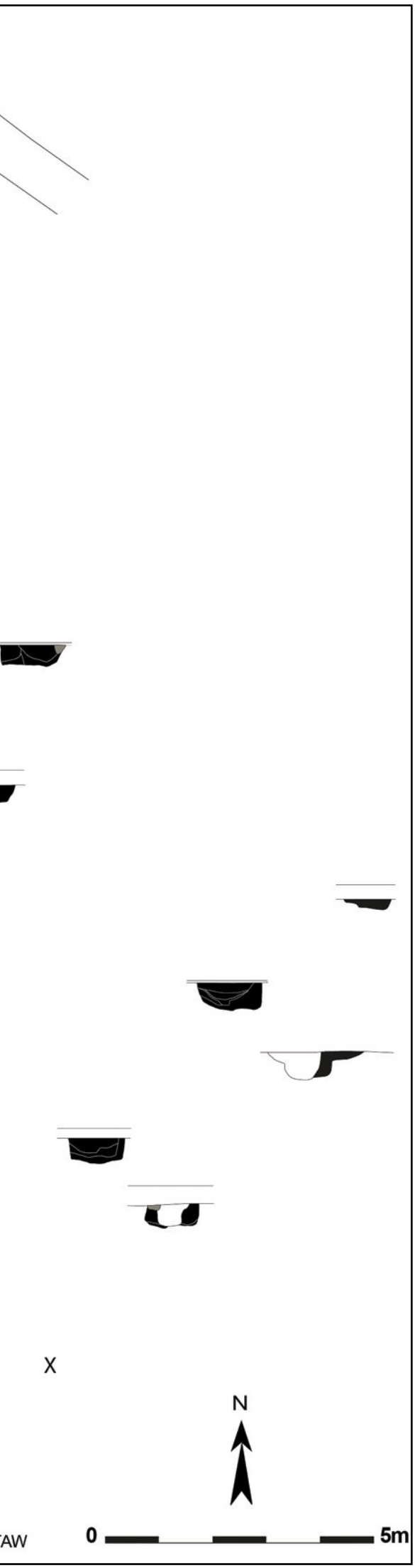

Structuren I-106 en I-109 zijn op dezelfde locatie op het terrein opgetrokken. De relatie tussen beide gebouwen blijkt slechts uit één oversnijding tussen twee paalsporen, waarbij structuur I-106 ouder is dan structuur I-109. Ze liggen, omgeven door talrijke andere sporen, op een kleine opduiking centraal op het terrein dat verder in oostzuidoostelijke richting afhelt. Dit was vrij duidelijk vast te stellen in de proefsleuven die over het algemeen vrij nat waren behalve op de locatie van de paalsporen.[14] De plattegronden houden dezelfde noordoost-zuidwest oriëntatie aan, waarbij ze parallel liggen ten opzichte van de *enclos*gracht, structuur I-3, en loodrecht op de zuidoostelijke natuurlijke helling van het terrein. De oversnijding tussen beide gebouwen wijst op een fasering in de bewoning van de nederzetting. De 14C-dateringen en het aardewerk laten toe de middeleeuwse datering van beide gebouwen te verfijnen.

Vondsten en datering

Voor beide structuren is nauwelijks aardewerk beschikbaar. Voor structuur I-106 tellen we één wandscherf lokaal grijs handgevormd aardewerk en één wandscherf lokaal grijs aardewerk. Voor structuur I-109 drie wandscherven lokaal grijs handgevormd aardewerk, drie wandscherven lokaal grijs aardewerk, één wandscherf lokaal grijs gedraaid aardewerk, alsook vier wandscherven lokaal grijs roodbeschilderd aardewerk.[15] We vermelden voor deze structuur ook het aardewerk uit context I-134. Ter hoogte van deze context is namelijk een tweede grondplan aangelegd, waarop paalsporen I-416 en I-419 aan het licht kwamen. Het aardewerk van context I-134 op grondplan A omvat zes wandscherven lokaal grijs handgevormd aardewerk, een wandscherf en de rand van een kogelpot[16] in lokaal grijs gedraaid aardewerk (fig. 27).

Fig. 27. Aardewerk uit context I-134.

Opvallend voor het handgevormde aardewerk is de aanwezigheid van enkele scherven met een glauconietrijk baksel (structuur I-109 n=3, context I-134 n=6). Gelijkaardig aardewerk is teruggevonden in andere contexten op deze site, maar ook op de site Baardegem-N411. Gelegen aan de voet van de kerk, zijn beide sites op een boogscheut van elkaar verwijderd.

Het handgevormde aardewerk met glauconietrijk baksel uit structuur I-109 wijst naar een datering in de 9de of de 10de eeuw[17]. In combinatie met het grijs gedraaide aardewerk, het 11de-eeuwse randtype van de kogelpot en het lokaal grijs roodbeschilderd aardewerk geldt voor structuur I-109 een datering tussen 900 en 1100 n. Chr. Het weinige aardewerk uit structuur I-106 geeft dit gebouw een brede volmiddeleeuwse datering tussen 800 en 1150 n. Chr., waarbij de bovengrens op basis van de relatieve chronologie (met structuur I-106 ouder dan structuur I-109) kan aangepast worden naar 1100 n. Chr.

14 Pede et al., 2016, 38.
15 De Groote, 2014, 83, 299-300. Technische groep 2.
16 De Groote, 2014, 196-204, tabel 30: randtype L17A sluit het beste aan bij deze rand. Dit randtype komt voor in de 11de en de 12de eeuw.
17 Mondelinge mededeling Koen De Groote.

Overige vondsten voor beide structuren zijn meerdere fragmenten van dakpannen van het type *tegula* en *imbrex*. Voor structuur I-109 zijn eveneens enkele metaalslakken gevonden. Twee opvallend grote metaalslakken komen uit twee naast elkaar gelegen paalsporen, contexten I-114 en I-175. Een nabijgelegen houtskoolrijke kuil, context I-122, bracht eveneens een gelijkaardige metaalslak aan het licht. De metaalslakken vallen op omwille van hun grootte en omwille van hun vorm. Zo is deze uit context I-175 te beschrijven als een plano-convexe metaalslak (cf. infra).

Een tweede indicatie voor de volmiddeleeuwse datering van structuur I-109 is het type waartoe de gebouwplattegrond behoort. Op basis van de lay-out van de paalsporen is de structuur namelijk onder te brengen in het drieschepige huistype: een grote middenruimte en smalle zijbeuken, gedefinieerd door twee dubbele palenrijen. Dit huistype is dominant in de volle middeleeuwen en kent een grote spreiding in het noordelijke deel van het Graafschap Vlaanderen (Oost- en West-Vlaanderen), met uitlopers naar het noorden tot in zuidwest Nederland en naar het zuiden tot in de Noord-Franse kust.[18] Dergelijke drieschepige gebouwplattegronden, al dan niet binnen een *enclosure*, zijn binnen het werkingsgebied van SOLVA reeds op meerdere archeologische sites aangetroffen. Het betreft steeds nederzettingen uit de volle middeleeuwen. We vermelden Erembodegem - Zuid IV[19], Ronse - Pont West[20], Ronse - De Stadstuin[21] en Kruishoutem - Containerpark[22]. Een uiteenzetting over de spreiding van het drieschepige gebouwtype en volmiddeleeuwe *enclosures* in zandig Vlaanderen, is uitgewerkt in het rapport van de opgraving Ronse - De Stadstuin.[23] Het rapport van de opgraving Ronse – Pont West bouwt hier op verder, en bekijkt de evolutie van dergelijke volmiddeleeuwse nederzettingen met *enclosure*, in relatie tot het omliggende landschap.[24]

Voor de éénschepige gebouwplattegrond, structuur I-106, vinden we geen typologische verwantschappen met andere plattegronden. Voor zover aangetroffen binnen het werkingsgebied van SOLVA, zien ze er wezenlijk anders uit. We vermelden voorbeelden Wortegem – Diepestraat[25] en in Lede - Kleine Kouterrede[26]. Eerstgenoemde voorbeelden krijgen een Karolingische datering (750 – 900 AD), laatstgenoemde dateert in de volle middeleeuwen (900 – 1100 AD).

Voor beide structuren is ingezet op dateringen door middel van 14C-analyse. Er is geopteerd voor twee dateringen per structuur. De analyses laten niet alleen een meer nauwkeurige datering van beide structuren toe, maar betekenen ook, meer specifiek voor structuur I-109, een controle van de volmiddeleeuwse datering van het drieschepige huistype. De twee dateringen van structuur I-106 zijn gecombineerd en situeren de plattegrond, met 95,4% waarschijnlijkheid, tussen 870AD en 980AD.[27] De twee dateringen van structuur I-109 geven, met 95,4% waarschijnlijkheid, volgende resultaten: 770AD – 970AD en 880AD – 1000AD.[28] Voor dit gebouw zijn de 14C-dateringen niet te combineren. Omwille van de recentere relatie tot gebouw I-106, met een datering tussen 870AD en 980AD, vervalt de oudste van beide datering voor gebouw I-109 (770AD - 950AD). Bijgevolg is de recentste datering tussen 880AD en 1000AD van kracht. Beide gebouwplattegronden oversnijden elkaar bovendien ter hoogte

18 De Clercq, 2017, 55.
19 Van de Vijver et al., 2008.
20 De Graeve et al., 2018, 468-472.
21 Pede et al., 2015, 248-254.
22 Vanholme et al., 2015.
23 Pede et al., 2015, 255-257.
24 De Graeve et al., 2018, 476-478.
25 De Maeyer et al., 2018.
26 Clement et al., 2020.
27 Bijlage 1. RICH-27555 (15-BAA-DF-149): 1163±24BP en RICH-27553 (15-BAA-DF-167): 1105±24BP. Gecombineerde datering: 1134±17BP (M. Boudin: mededeling per email).
28 Bijlage 1. RICH-27557 (15-BAA-DF-40): 1157±24BP en RICH-27556 (15-BAA-DF-219): 1105±26BP.

van contexten I-116 en I-117. Het loont dus de moeite om de bekomen 14C-dateringen ten opzichte van elkaar te modeleren.[29] Hierbij houden we opnieuw geen rekening met de oudste 14C-datering van structuur I-109 omdat deze bij modelering een waarschuwing veroorzaakt (Figuur 28a). Uit de modelering blijkt dat op basis van het 1 sigma-interval structuur I-106 te plaatsen is tussen ca. 866 en 976 n. Chr., met de nadruk op de periode tussen ca. 880 en 955 n. Chr. Voor structuur I-109 is na modelering en met 1 sigma-interval een datering tussen ca. 921 en 1015 n. Chr., met de nadruk op de periode tussen ca. 941 en 992 n. Chr. te verkrijgen. (Figuur 28b). Bij deze resultaten stelt zich de vraag hoe dit in overeenstemming te brengen is met het aardewerk.

De aardewerkvondsten uit structuur I-106 zijn niet nauwkeuriger te dateren dan de periode 800 – 1100 n. Chr. Dit betekent dat het aardewerk de bekomen 14C-dateringen niet tegenspreekt, maar ook niet kan vernauwen. Wat betreft structuur I-109 zijn er enkele mogelijkheden, met name de aanwezigheid van verschillende fragmenten lokaal roodbeschilderd aardewerk in context I-169 en de rand van een kogelpot uit context I-134. Deze kunnen erop wijzen dat de datering van de gebouwplattegrond eerder in het laatste kwart van de 10de eeuw of kort na het jaar 1000 te plaatsen is.

Name	Unmodelled (BC/AD)						Modelled (BC/AD)						Indices A_{model}=49.4 $A_{overall}$=52.9					Select	Page break
Show all / Show structure	from	to	%	from	to	%	from	to	%	from	to	%	A_{comb}	A	L	P	C	All Visible	
							Warning! Poor agreement - A= 52.9%(A'c= 60.0%) Warning! Poor agreement - A= 49.4%(A'c= 60.0%)												
Boundary End 2							928	983	68.3	888	1043	95.4					98.2	☑ 11	☐
R_Date RICH-27557	776	890	68.3	772	950	95.4	925	956	68.3	888	978	95.4		35.4			99.5	☑ 10	☐
							Warning! Poor agreement - A= 35.4%(A'c= 60.0%)												
R_Date RICH-27556	897	991	68.3	886	995	95.4	922	969	68.3	893	986	95.4		92.8			99.4	☑ 9	☐
▲ Phase 2																		☑ 8	☐
Boundary Transition 1/2							910	953	68.3	887	968	95.4					99.6	☑ 7	☐
R_Date RICH-27553	897	990	68.3	890	994	95.4	890	935	68.3	883	960	95.4		87.6			99	☑ 6	☐
R_Date RICH-27555	776	949	68.3	772	975	95.4	880	946	68.3	838	963	95.4		97.2			99	☑ 5	☐
▲ Phase 1																		☑ 4	☐
Boundary Start 1							869	943	68.3	769	967	95.4					96.6	☑ 3	☐
▲ Sequence																		☑ 2	☐

Fig. 28a. Resultaat modellering 14C-dateringen.

Name	Unmodelled (BC/AD)						Modelled (BC/AD)						Indices A_{model}=89.5 $A_{overall}$=91.9					Select	Page break
Show all / Show structure	from	to	%	from	to	%	from	to	%	from	to	%	A_{comb}	A	L	P	C	All Visible	
Boundary End 2							920	1015	68.3	891	1171	95.4					98.1	☑ 10	☐
R_Date RICH-27556	897	991	68.3	886	995	95.4	941	992	68.3	896	995	95.4		101.9			99.6	☑ 9	☐
▲ Phase 2																		☑ 8	☐
Boundary Transition 1/2							921	976	68.3	891	986	95.4					99.6	☑ 7	☐
R_Date RICH-27553	897	990	68.3	890	994	95.4	890	954	68.3	886	975	95.4		92.6			99.5	☑ 6	☐
R_Date RICH-27555	776	949	68.3	772	975	95.4	880	955	68.3	841	977	95.4		91.6			99.3	☑ 5	☐
▲ Phase 1																		☑ 4	☐
Boundary Start 1							866	952	68.3	750	978	95.4					98	☑ 3	☐
▲ Sequence																		☑ 2	☐

Fig. 28b. Resultaat modellering 14C-dateringen, zonder RICH-27557.

29 Met dank aan Ewoud Deschepper (Ugent).

7.4.3. Poel: structuur I-52

Beschrijving en interpretatie

In de zuidwestelijke hoek van de *enclosure* tekende zich op grondplan A een groot spoor af (fig. 16: aangeduid in geel): donkergrijs, langwerpig en met een grillige begrenzing, meet het max. 12 m op 6,1 m (fig. 28). Het spoor is gecoupeerd door middel van één langwerpige coupe (fig. 29 & 30). Deze geeft aan dat het spoor ondiep is bewaard, met een onregelmatige bodem.

Fig. 29. Zicht op structuur I-52 op grondplan A.

Fig. 30a. Coupe CD op structuur I-52.

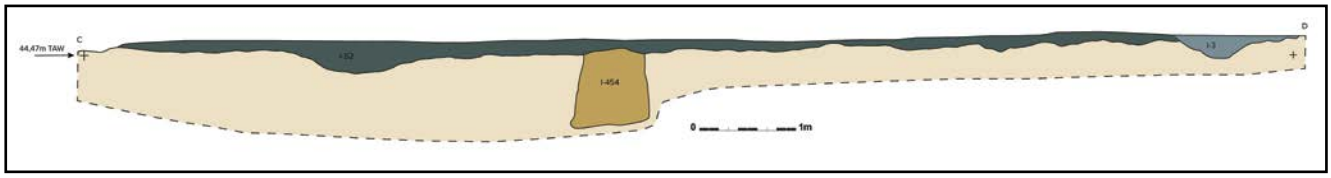

Fig. 30b. Coupetekening CD op structuur I-52.

De aard van het spoor in grondplan en in coupe, en de ligging ervan binnen de *enclosure*, nabij de gebouwen, doet ons vermoeden dat dit spoor een drenkpoel is. De relatie tot de *enclos*gracht, structuur I-3, is niet duidelijk in grondplan noch in coupe. In de veronderstelling dat de poel deel uitmaakt van de *enclosure*, hoeft dit echter niet te verbazen. In dit opzicht functioneerden ze immers gelijktijdig, waarbij de poel mogelijk zelfs gevoed werd door de gracht.

Vondsten en datering

Het weinige aardewerk is indicatief voor een datering in de volle middeleeuwen, tussen 900 en 1100 n. Chr. Het betreft een wandscherf lokaal grijs handgevormd aardewerk, de rand van een kogelpot in lokaal grijs handgevormd en bijgedraaid aardewerk (fig. 31: 2)[30] en twee wandscherven lokaal grijs aardewerk. Daarnaast komt ook de rand van een kogelpot in roodbeschilderd Rijnlands aardewerk[31] (fig. 31: 1) voor. Het aardewerk en de daaruit volgende datering sluit aan bij de datering van de gebouwen.

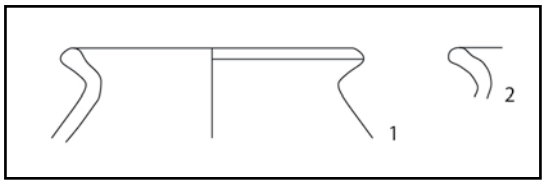

Fig. 31. Aardewerk uit structuur I-52.

Ondanks de vermeende functie van deze structuur als drenkpoel, is de vulling niet organisch. De structuur leent zich bijgevolg niet tot verder macrobotanisch onderzoek.

7.4.4. Gracht en greppels

Beschrijving en interpretatie

Binnen de *enclosure* zijn enkele greppels en een gracht aangetroffen die we meer uitgebreid wensen te bespreken. Het gaat om vier greppels/gracht met een noordwest-zuidoost oriëntatie, contexten I-4, I-34, I-37 en I-82 (fig. 16: aangeduid in oranje). Context I-4 is de meest noordelijk gelegen greppel, parallel met de noordelijke sleufwand en een huidige perceelsgrens, en reikt tot aan de *enclos*gracht. Context I-82 is ondiep, maar breder bewaard dan de andere contexten en aldus als enige geïnterpreteerd als “gracht”. Contexten I-34 en I-37 zijn de twee greppels net ten noordoosten van de gebouwplattegronden. Met een onderlinge afstand van 2,5 à 2,7 m, lopen ze parallel aan elkaar over quasi de hele breedte van het vlak (ca. 42,7 m).

De vier noordwest-zuidoost georiënteerde greppels/gracht, liggen allen binnen de grenzen van de *enclosure*, ten noordoosten van beide gebouwplattegronden (fig. 32 & 33). Hun oriëntatie plaatst ze loodrecht op de *enclos*gracht en parallel met de helling van het terrein. In coupe zijn ze slecht ondiep bewaard en vertonen ze een sterk gelijkende homogene uitgeloogde vulling (fig. 34 & 35).

Hun relatie tot de *enclos*gracht aan de hand van coupes, is niet achterhaald door het feit dat de grachten zo ondiep bewaard zijn en een gelijkaardige vulling hebben. Desalniettemin beschouwen we de greppels en gracht als gelijktijdig met én als onderdeel van de middeleeuwse woonzone, en dit gezien hun parallel verloop en oriëntatie, hun ligging t.o.v. *enclos*gracht en de gebouwen, en hun sterk gelijkende vulling. Mogelijk waren dit oorspronkelijk grachten en greppels die een interne indeling betekenden. Of waren het, gezien het terrein zuidwaarts afhelt, afwateringsgreppels/gracht. Een interpretatie als afwateringgreppels en -gracht van twee wegtracés is moeilijker te verdedigen gezien de beperkte afstand tussen de greppels. Het valt in elk geval op dat de sporen zich concentreren in het zuiden van de *enclosure*, en dat, m.u.v. de greppels/gracht, de sporendensiteit sterk afneemt naar het noorden toe.

30 De Groote, 2014, 196-204, tabel 30 L6. Randtype gedateerd tussen 800 en 1125, met een piek tussen 975 en 1075.
31 De Groote, 2014, 196-201, 311-316, randtype R10-k, 323-325. “Eenvoudige, naar buiten geplooide rand met afgeplatte top”. Afkomstig van een kogelpot of kogelpot/bekerrandvorm met een afgeronde top. Roodbeschilderd Rijnlands aardewerk is het voornaamste importaardewerk tussen de 10de en het midden van de 12de eeuw.

Fig. 32. Zicht op contexten I-82 en I-4 in grondplan A.

Fig. 33. Zicht op de sporenconcentratie centraal in de enclosure, met ten noordoosten hiervan contexten I-34 en I-37.

Fig. 34. Coupe GH op contexten I-34, I-36 en I-37.

Fig. 35. Profiel AB op context I-82.

Vondsten en datering

De vulling van de greppels en gracht is integraal uitgehaald en gecontroleerd op vondsten. Voor contexten I-4 en I-82 leverde dit respectievelijk drie wandscherven grijs lokaal gedraaid aardewerk en één wandscherf lokaal grijs aardewerk, alsook het fragment van een dakpan, type *tegula* op. Tijdens deze controle bleek de vulling van deze contexten nauwelijks houtskool te bevatten. Slechts één houtskoolstaal, afkomstig uit de vulling van context I-37, is verzameld. Deze greppel is de meest zuidelijke, het dichtst gelegen tegen de gebouwen. Het houtskoolstaal is gedateerd door middel van een 14C-analyse, met als resultaat (met 95,4% zekerheid) 770AD-970AD.[32] Deze datering is sterk gelijklopend met de datering van de gebouwplattegronden en bevestigt de veronderstelde gelijktijdigheid van de gracht en greppels met de overige reeds besproken nederzettingssporen.

7.4.5. Overige paalsporen en kuilen (fig. 36)

Binnen de *enclos* zijn, naast de paalsporen toegekend aan de twee gebouwplattegronden, meerdere andere paalsporen aangetroffen. Deze concentreren zich ter hoogte van de besproken gebouwplattegronden (fig. 33), en net ten zuidoosten hiervan (fig. 37). Deze cluster paalsporen in het zuidoosten van de *enclosure* is onder voorbehoud geïnterpreteerd als een gebouw, structuur I-193. Nabij de gebouwen zijn tevens enkele kuilen aangetroffen met een middeleeuwse of volmiddeleeuwse datering. Hoewel in het algemeen weinig kuilen aanwezig zijn, bevindt de meerderheid zich binnen de grenzen van de *enclos*.

7.4.5.1. Palencluster/gebouw: structuur I-183

Binnen de cluster van paalsporen in het zuidoosten van het vlak, zijn meerdere kleinere paalsporen geregistreerd, maar merken we ook enkele grote paalsporen op. Vijf paalsporen vallen op omdat ze op één lijn liggen en een kern en insteek hebben: contexten I-320, I-321, I-392, I-394 en I-396 (fig. 38: aangeduid in zwart). Deze paalsporen zetten, met een onderling regelmatige afstand, een noordwest-zuidoostelijke as van ca. 8,15 m uit.[33] Hierdoor staan ze loodrecht op de reeds besproken gebouwenstructuren en parallel met de helling van het

32 Bijlage 1. RICH-27554 (15-BAA-DF-40) : 1157±24BP.
33 Afstanden tussen de paalsporen en oppervlaktes zijn steeds gemeten van het midden van het paalspoor of het centrum van de paalkern, indien aanwezig.

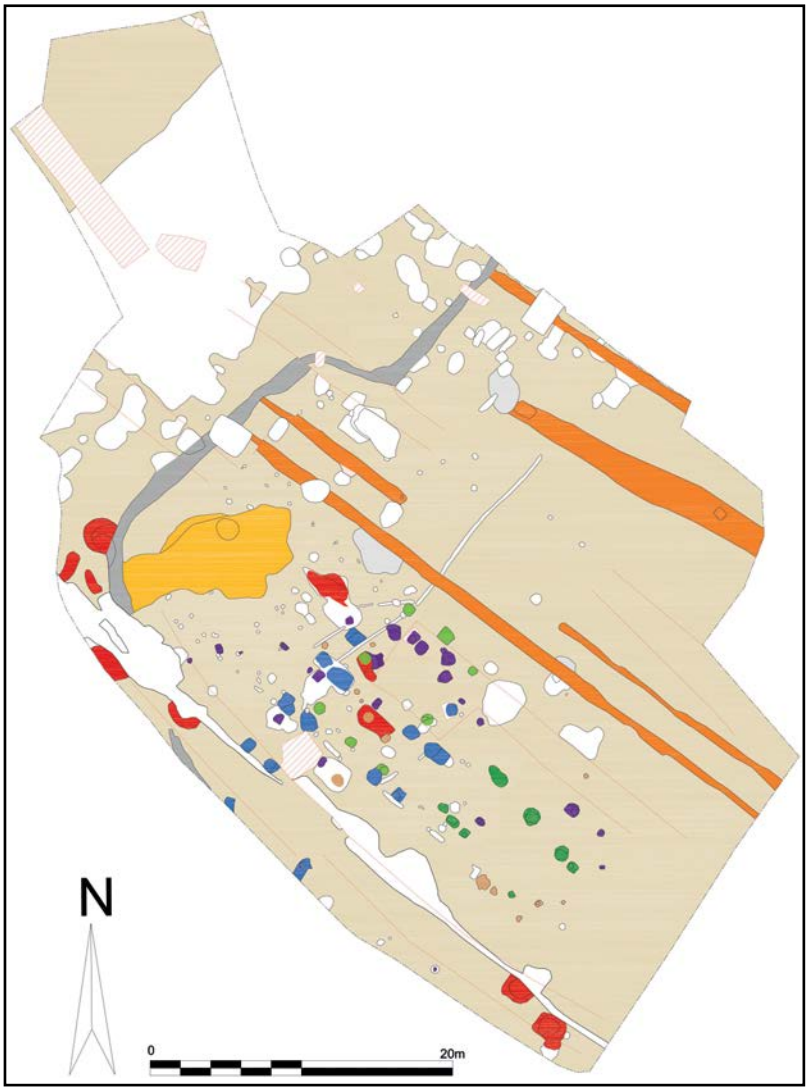

Fig. 36. Grondplan A met aanduiding van de overige paalsporen en kuilen en structuur I-183, schaal 1/500.

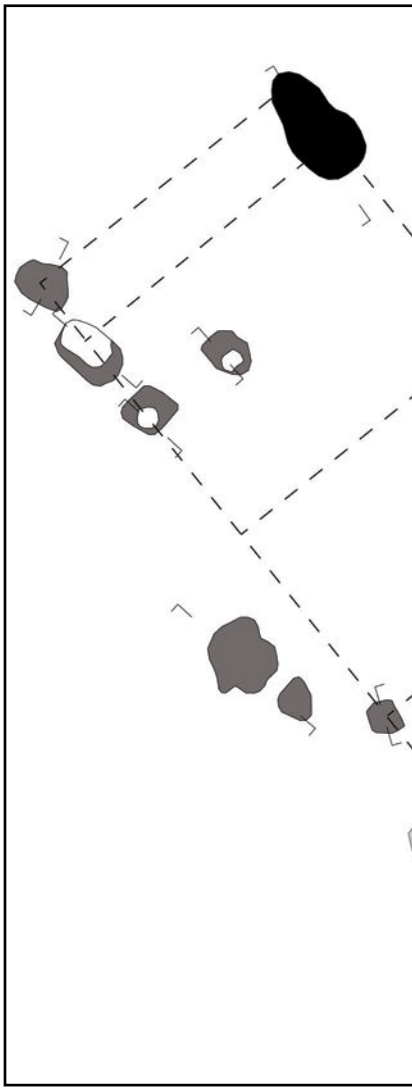

Fig. 38. Structuur I-183, schaal 1/100.

Fig. 37. Zicht op structuur I-183 en omliggende sporen op grondplan A.

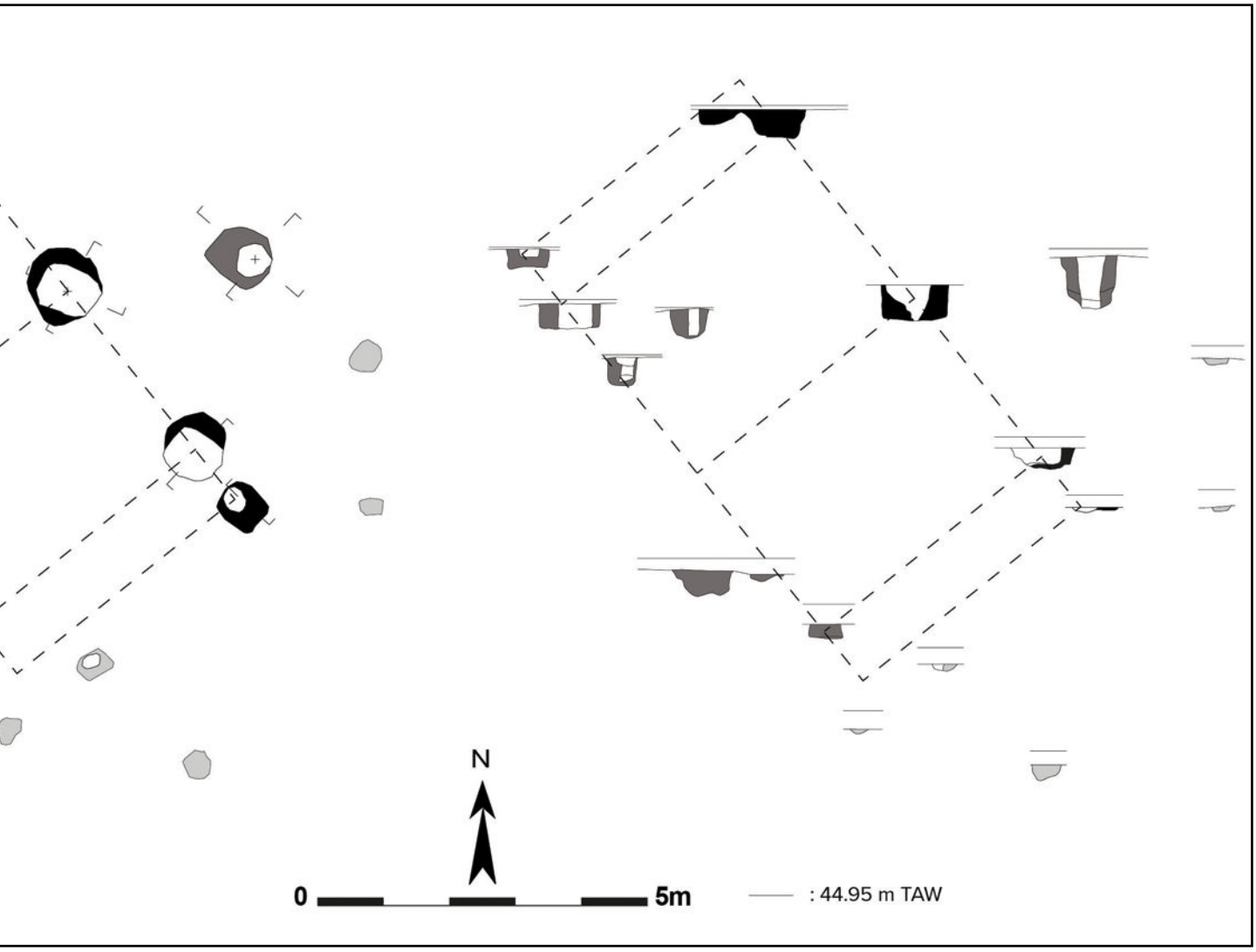

Fig. 39. Coupe AB op contexten I-320 en I-321.

terrein. De bewaring van de paalsporen varieert, in die zin dat de buitenste twee paalsporen ondiep zijn bewaard (fig. 39), in tegenstelling tot de overige drie paalsporen (fig. 40). Op basis van hun locatie binnen de *enclosure*, hun lay-out en hun onderling sterke gelijkenissen, gaan we ervan uit dat deze paalsporen samen horen.

Fig. 40. Coupe AB op context I-396.

In de directe omgeving van de structuur zijn nog een aantal andere paalsporen opgetekend. Enkele zijn zeer goed bewaard en hebben een duidelijke kern en insteek: context I-398 (fig. 41) ten noordoosten van de vermelde palenrij, en contexten I-183, I-198 (fig. 42), I-199 (fig. 43), I-200, I-383, I-384 en I-385 ten westen en zuidwesten van de vermelde palenrij (fig. 38: aangeduid in donkergrijs). Andere zijn ondiep bewaard, veelal zonder kern en insteek: contexten I-386, I-387, I-390, I-391 en I-400 (fig. 44) (fig. 38: aangeduid in lichtgrijs). Sommigen vertonen overeenkomsten met de vijf reeds beschreven paalsporen, die met zekerheid deel uitmaken van een structuur.

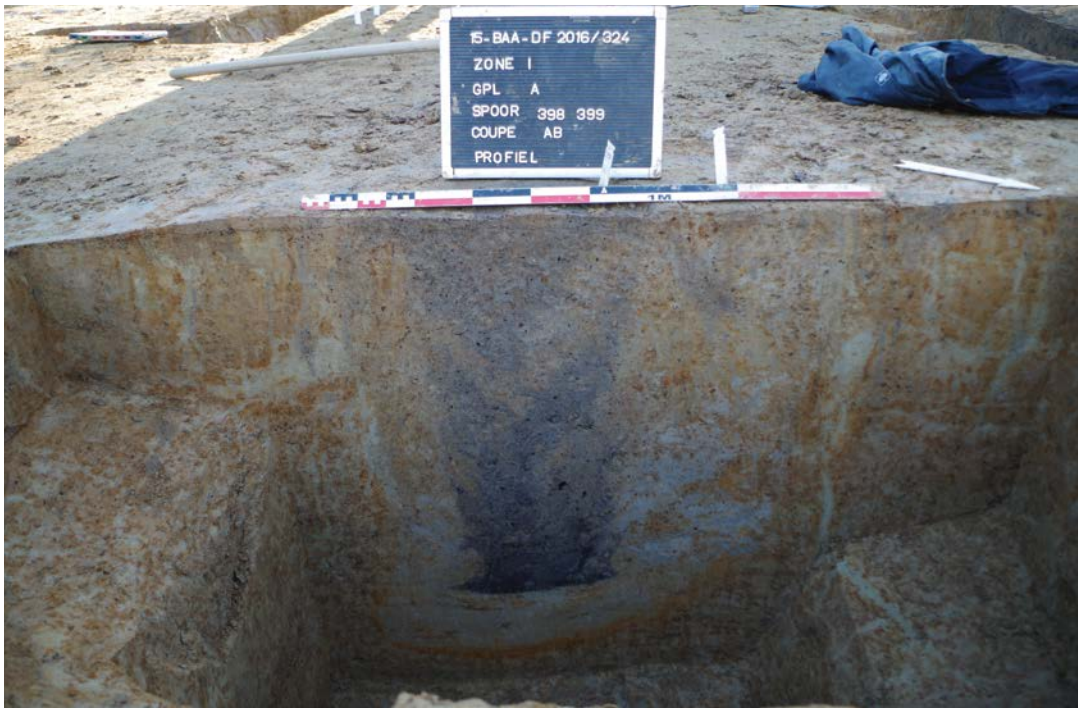

Fig. 41. Coupe AB op context I-398.

Fig. 42. Coupe AB op context I-198.

Als we de palencluster in zijn geheel beschouwen en trachten een gebouwplattegrond te herkennen, kunnen we twee mogelijke gebouwstructuren identificeren. In zijn meest beperkte vorm bestaat de structuur uit één palenrij, samengesteld uit vijf paalsporen. Volgens een tweede mogelijkheid vormen negen paalsporen een éénschepig gebouw. Ons inziens kunnen we deze negen paalsporen tot een gebouwplattegrond, structuur I-183: contexten I-183, I-198, I-200, I-230, I-320, I-321, I-385, I-394 en I-396 (fig. 36: aangeduid in donkergroen, fig. 38: aangeduid met stippellijnen). Volgens deze lay-out bestaat de plattegrond maximaal ca. 8,8 m op 4,2 m.[34]

Fig. 43. Coupe AB op context I-199.

34 Afstanden tussen de paalsporen en oppervlaktes zijn steeds gemeten van het midden van het paalspoor of het centrum van de paalkern, indien aanwezig.

We merken op dat gebouwstructuur I-183 een andere oriëntatie heeft dan de reeds besproken gebouwplattegronden structuren I-106 en I-109. Parallel met de helling, staat structuur I-183 loodrecht gepositioneerd t.o.v. de structuren I-106 en I-109. Het gebouw bevindt zich nabij de andere twee hoofdgebouwen, maar er is geen sprake van oversnijding. De locatie binnen de *enclos*, nabij en loodrecht op de andere twee gebouwen, doet vermoeden dat structuur I-183 deel uitmaakt van de nederzetting. Zo ja, is het evenwel niet duidelijk met welke van beide hoofdgebouwen structuur I-183 samengaat. Het weinige aardewerk biedt geen eenduidig antwoord. Een datering in de volle, maar evenzeer in de vroege middeleeuwen is mogelijk.

Fig. 44. Coupe AB op context I-400.

Vondsten en datering

Voor structuur I-183 leverden twee paalsporen aardewerk op. Context I-321 bevatte slechts één wandscherf lokaal grijs aardewerk. Uit context I-396 zijn één wandscherf Merovingisch-Karolingisch handgevormd aardewerk met chamotte, één rand van een (kook) pot in Merovingisch handgevormd aardewerk met chamotte een één wandscherf lokaal roodbeschilderd aardewerk gerecupereerd. De dateringen van dit aardewerk kennen geen overlap, hetgeen erop wijst dat hetzij het Merovingisch-Karolingisch handgevormd aardewerk residueel is, hetzij het lokaal roodbeschilderd aardewerk aardewerk intrusief.

De nabijgelegen structuren I-106 en I-109 dateren respectievelijk tussen ca. 866 en 976 n. Chr. en in het laatste kwart van de 10de eeuw of kort na het jaar 1000. Als we uitgaan van een gelijktijdigheid van structuur I-183 met één van, of met beide gebouwen, is het Merovingisch-Karolingisch en Merovingische aardewerk als residueel te beschouwen. De aanwezigheid van het lokaal roodbeschilderde aardewerk, met een datering vanaf 975 na Chr., wijst eerder in de richting van een samengaan met structuur I-109.

In de totaliteit van het verzamelde aardewerk is voor zes contexten Merovingisch-Karolingisch handgevormd aardewerk (met of zonder chamotte) vastgesteld (n=11). Voor drie contexten, waarvan één onderdeel is van het gebouw I-183, is dit aardewerk met zekerheid of waarschijnlijk residueel. De overige drie contexten bevinden zich in de omgeving van de gebouwplattegrond: context I-379, een kuil, context I-383, een mogelijk paalspoor, en context I-398, een zeker paalspoor.

Voor structuur I-183 zijn aldus twee denkpiste mogelijk: het gebouw is de neerslag van een vroegmiddeleeuwse bewoning en gaat de volmiddeleeuwse bewoning vooraf, of het gebouw is gelijktijdig met één van beide hoofdgebouwen, en maakt deel uit van de volmiddeleewse bewoning. Gezien de oriëntatie van het gebouw, haaks op de twee andere gebouwplattegronden, en gezien het feit dat het aangetroffen Merovingisch-Karolingisch aardewerk deels als residueel is te beschouwen, veronderstellen we dat structuur I-183 deel uitmaakt van de volmiddeleeuwse *enclosure*; vermoedelijk met structuur I-109. Om dit met zekerheid te kunnen stellen, zijn evenwel 14C-dateringen nodig.

7.4.5.2. Paalsporen ter hoogte van gebouwstructuren I-106 en I-109

Meerdere zekere paalsporen (fig. 36: aangeduid in paars) en twijfelachtige paalsporen (fig. 36: aangeduid in bruin) zijn opgetekend ter hoogte van de gebouwenstructuren I-106 en I-109. Het merendeel van deze paalsporen is op basis van vormelijke criteria en rekening houdend met de veronderstelde lay-out van de gebouwenplattegronden, niet tot één van beide gebouwen gerekend. Evenmin is het mogelijk om in dit geheel van paalsporen, een andere structuur te ontwaren. Een uitzondering zijn vijf paalsporen ter hoogte van de noordoostelijke korte zijde van beide gebouwplattegronden: contexten I-144, I-149, I-155, I-156 en I-158. Hoewel ze vormelijk overeenkomen met de paalsporen van, hetzij structuur I-106 (contexten I-144 (fig. 45), I-155 en I-156) (fig. 46), hetzij structuur I-109 (contexten I-149 (fig. 47) en I-158 (fig. 48)), zijn ze niet in te passen in de lay-out van de gebouwen zoals nu is verondersteld. Naast paalspoor I-144, bevatten nabijgelegen paalsporen, contexten I-206 en I-413, aardewerk dat de volmiddeleeuwse datering van de gebouwen ondersteunt.

Fig. 45. Coupe AB op context I-144.

Fig. 46. Coupe AB op context I-156.

Fig. 47. Coupe AB op context I-149.

Fig. 48. Coupe AB op context I-158.

7.4.5.3. Kuilen

Zowel binnen als buiten de *enclos* zijn tevens verscheidene kuilen aangetroffen die vermoedelijk te dateren zijn in dezelfde periode als de aangetroffen gebouwplattegronden (fig. 36: aangeduid in rood). Het betreft waarschijnlijk veelal afvalkuilen, hoewel een aantal ervan – op basis van de grote hoeveelheid houtskool en in minder mate verbrande leembrokken – een meer specifieke functie toe te schrijven valt. Een aantal is goed bewaard, een aantal is slechts ondiep bewaard.

Fig. 49. Zicht op context I-455 op grondplan B.

Contexten I-455, I-137 en I-22 liggen ter hoogte van de gebouwplattegronden I-106 en I-109, waarbij kuil I-137 één van de paalsporen van structuur I-106 oversnijdt. Context I-455 ligt tussen de poel en de gebouwen (fig. 49). Context I-122 (fig. 50) ligt centraal tussen twee palenkoppels van structuur I-109, vlakbij de kleine kuil context I-151, rijk aan verbrande leem (cf. supra, fig. 13). Context I-151 kreeg op basis van het aardewerk weliswaar een datering in de metaaltijden.

Fig. 50. Kwadrant op context I-122.

Opvallend voor I-122 is het feit dat uit de vulling één grote "plano-convexe" metaalslak kwam (fig. 51), en zo ook uit twee nabijgelegen paalsporen, contexten I-114 en I-175 (fig. 52), van gebouw I-109 (cf. supra). Mogelijk zijn deze metaalslakken het resultaat van kleinschalige, lokale metaalbewerking. Deze interpretatie ontlenen we aan de overeenkomsten met een artisanale structuur uit Ronse – Pont West.[35] Een vroegmiddeleeuwse houtskoolrijke kuil (766 – 899 AD) leverde quasi 5 kg metaalslakken op, met eveneens plano-convexe slakken. Alle

Fig. 51. Metaalslak uit context I-122.

35 De Graeve et al., 2018, 478-481.

slakken zijn te interpreteren als afvalproducten van secundair smeden. Deze kuil toonde geen sporen van *in situ* verbranding, noch van hamerslag. Vermoedelijk is de kuil gebruikt als afvalkuil voor het slakmateriaal. Hoewel de besproken contexten uit Baardegem weinig slakken bevatten, zijn de grootte en de aard van de slakken, in combinatie met de grote hoeveelheid houtskool in context I-122 mogelijk indicatief voor dergelijk artisanaat.

Fig. 52. Metaalslak uit context I-175.

De recentere relatie van kuil, context I-137, tot gebouw, structuur I-106, geeft alvast aan dat deze niet gelijktijdig zijn. Of de kuilen in relatie staan tot gebouw, structuur I-109, is niet duidelijk. Het lijkt weinig evident dat eventuele metaalbewerking binnenshuis gebeurde, gezien de mogelijk geur- en rookhinder.

Contexten I-356 (fig. 53), I-359, I-360, I-361 (fig. 54) en I-362 (fig. 55) liggen in de westelijke hoek van het terrein, net buiten de *enclosure*. Context I-356 is oversneden door de *enclos*gracht, contexten I-359 en I-361 zijn oversneden door de postmiddeleeuwse gracht, structuur I-203.

Fig. 53. Coupe AB op context I-356.

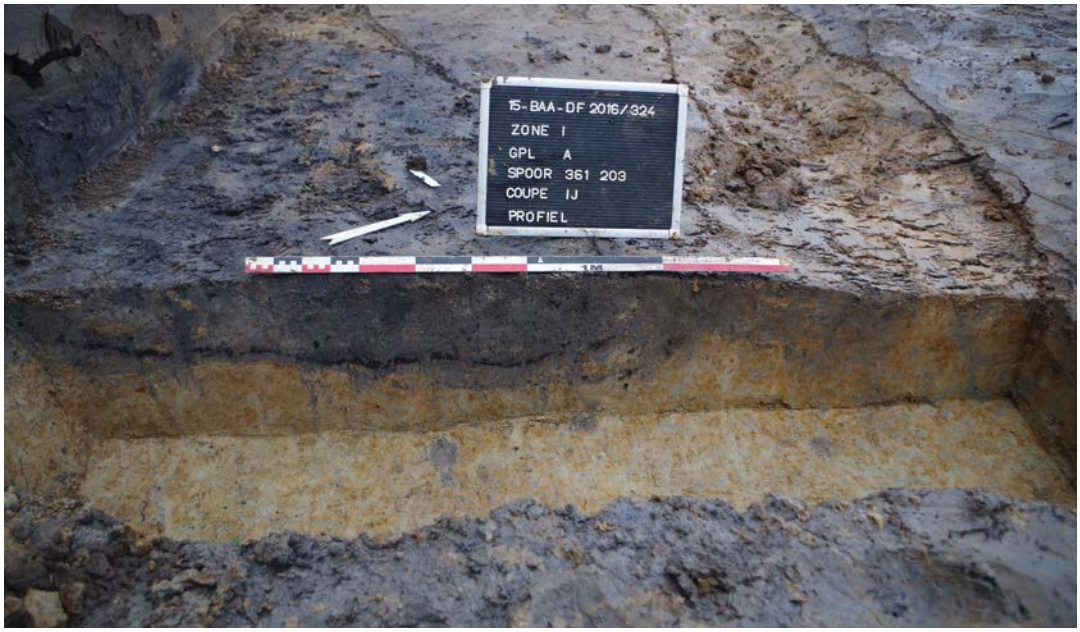

Fig. 54. Coupe IJ op contexten I-361 en I-203.

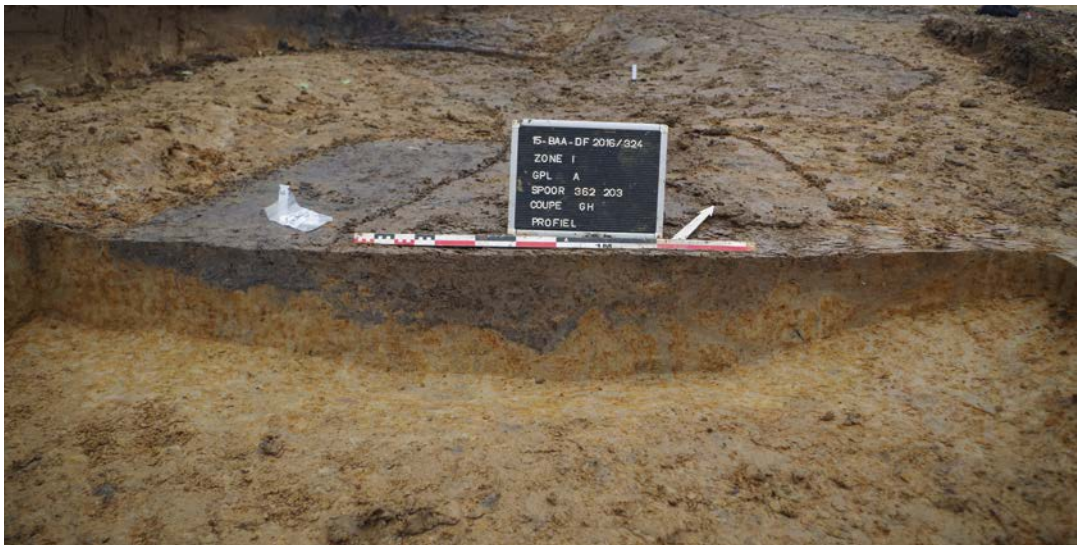

Fig. 55. Coupe GH op contexten I-362 en I-203.

Fig. 56. Coupe AB op contexten I-375 en I-203.

Fig. 57. Coupe EF op contexten I-203 en I-376.

Ook in de zuidelijke uithoek van het terrein treffen we gelijkaardige kuilen aan, eveneens oversneden door de gracht I-203: contexten I-375 (fig. 56) en I-376 (fig. 57). Hun relatie tot de *enclos*gracht is niet vast te stellen. Het valt alleszins op dat ze allemaal op enige afstand van de gebouwstructuren, ten dele buiten de *enclosure*. Mogelijk hebben deze te maken met een activiteit of ambacht die een bepaalde hinder met zich mee bracht.

We vermelden tenslotte enkele kuilen omwille van het feit dat ze diagnostisch aardewerk opleverden (fig. 36: aangeduid in grijs). Het is namelijk zo dat voor de totaliteit van de opgraving in Baardegem, zowel voor de middeleeuwse als de postmiddeleeuwse periode, bijzonder weinig aardewerk voorhanden is. Voor de middeleeuwse periode gaat het slechts om twee sporen: twee kuilen, contexten I-85 en I-299. Een derde spoor, context I-102, valt op een tweede grondplan uit elkaar in drie sporen, contexten I-303, I-304 en I-305. Twee paalsporen en een kuil hebben een beduidend blekere, uitgeloogde grijze vulling. De kuil I-305 is onder voorbehoud tot de Romeinse periode gerekend (cf. supra). Deze kuil, zowel als context I-102 op grondplan A, bevatten namelijk eveneens middeleeuws lokaal grijs handgevormd aardewerk. Mogelijk is dit aardewerk intrusief aanwezig, maar even goed is het Romeinse aardewerk residueel.

Daar waar contexten I-102 en I-299 nog in de directe nabijheid van de gebouwplattegronden liggen, situeert context I-85 zich in het noorden van vlak. Deze kuil bevindt zich evenwel op het einde van de eerder besproken gracht, context I-82. Met uitzondering van de twee middeleeuwse grachten, I-82 en I-4, is kuil I-85 omgeven door postmiddeleeuwse sporen. Het vondstmateriaal ondersteunt de volmiddeleeuwse datering van de reeds besproken bewoningssporen binnen en buiten de *enclosure*.

Enkele kuilen en paalsporen, die we niet in detail bespreken, zijn aan de hand van weinig aardewerk eveneens tot de volmiddeleeuwse bewoning te rekenen. De vondsten omvatten meer specifiek wandscherven grijs lokaal handgevormd aardewerk, waarvan opnieuw een aantal met een glauconietrijk baksel, indicatief voor een datering in 9de of 10de eeuw.[36]

36 Mondelinge mededeling Koen de Groote.

7.4.5.4. Vondsten en datering

Met betrekking tot structuur I-193 is weinig aardewerk beschikbaar. In de vulling van de paalporen zijn enerzijds een wandscherf handgevormd Merovingisch-Karolingisch aardewerk, de rand van een pot in Merovingisch handgevormd aardewerk (fig. 58), een wandscherf lokaal grijs aardewerk, en anderzijds één wandscherf lokaal grijs roodbeschilderd aardewerk gevonden. Een nabijgelegen paalspoor, context I-383, leverde eveneens de rand van een kogelpot op, in lokaal grijs aardewerk (fig. 59). Daar waar de rand van de pot te dateren is in de Merovingische periode, is de rand van de kogelpot te herkennen als een randtype met langgerekte uitstaande hals, hetgeen aansluit bij de traditie van het Karolingische grijze aardewerk.[37] Hoewel dit aardewerk en deze randtypes wijzen op een vroegmiddeleeuwse tot vroeg/volmiddeleeuwse datering, merken we op dat voor structuur I-193 (zoals ook bij structuur I-109) eveneens lokaal roodbeschilderd grijs aardewerk beschikbaar is.[38] Deze aardewerkgroep kent een latere datering binnen de volle middeleeuwen, vanaf de late 10de eeuw tot ten laatste de eerste helft van de 13de eeuw. Bijgevolg krijgt ook structuur I-193 een datering tussen 900 en 1200.

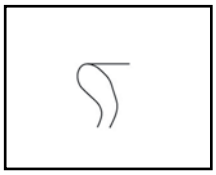

Fig. 58. Aardewerk uit context I-396.

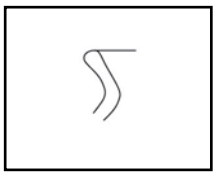

Fig. 59. Aardewerk uit context I-383.

Paalspoor, context I-206, leverde als enigste een scherf lokaal grijs aardewerk met twee rijen rechthoekige radstempels op (fig. 60). Ter datering van paalsporen, contexten I-144 en I-413, zijn er respectievelijk één en twee wandscherven grijs lokaal handgevormd aardewerk met glauconietrijk baksel voorhanden.

Fig. 60. Scherf met radstempelversiering uit context I-206.

De houtskoolrijke vulling van de kuilen leverde weinig vondsten op. Voor context I-122 tellen we één scherf van een pan in lokaal grijs aardewerk en voor context I-376 één wandscherf lokaal grijs handgevormd aardewerk. Contexten I-122 en I-455 bevatten elke één fragment van een dakpan van het type tegula. Hoewel we voor de datering van deze houtskoolrijke kuilen nauwelijks vondsten hebben, associëren we ze toch met de middeleeuwse woonzone.

Tenslotte is diagnostisch aardewerk voorhanden voor drie kuilen. Het betreft voor context I-85 zes scherven lokaal grijs handgevormd aardewerk, waaronder de rand van een kogelpot (fig. 61:2)[39], en weinig lokaal grijs aardewerk, alsook weinig lokaal grijs gedraaid aardewerk,

37 De Groote, 2014, 196-202, tabel 30 randtype L3C. Te dateren tussen 800 en 1025.
38 De Groote, 2014, 83, 299-300. Technische groep 2.
39 De Groote, 2014, 197, tabel 30 randtype L2. Dateert van de 9de tot 3de kwart 11de eeuw, maar komt ook nog voor in de 12de eeuw.

met eveneens de rand van een kogelpot (fig. 61 :1).[40] Het geheel krijgt een datering in de 10de-11de eeuw. Context I-299 bevat eveneens meerdere fragmenten van een kogelpot in lokaal grijs gedraaid aardewerk (fig. 62), te dateren in de 11de en 12de eeuw.[41] De rand van een kogelpot in lokaal grijs handgevormd aardewerk uit context I-102 is ouder en dateert in de 10de en 11de eeuw (fig. 63).[42] De twee wandscherven lokaal grijs handgevormd aardewerk uit context I-305 vertonen bovendien een glauconietrijk baksel. Dit baksel is een argument voor een lokale productie met lokale grondstof, te dateren tussen 800 en 1000 n. Chr.[43]

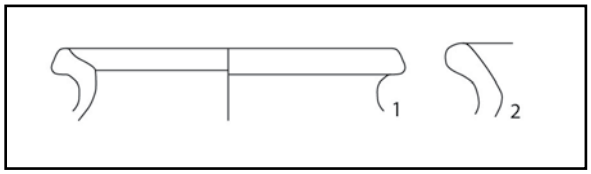

Fig. 61. Aardewerk uit context I-85.

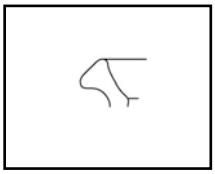
Fig. 62. Aardewerk uit context I-299.

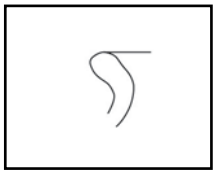
Fig. 63. Aardewerk uit context I-102.

Voor het besproken aardewerk valt op dat een component handgevormde aardewerk aanwezig is, met voor sommige scherven een glauconietrijk baksel. Binnen het handgevormd aardewerk zijn de randen beperkt (n=3). Deze aanwezig zijn te dateren in de 10de en/of 11de eeuw. Aanvullend is er eveneens een component lokaal grijs gedraaid aardewerk, met bepaalde randtypes die verwijzen naar de 10de en/of 11de eeuw. Bovendien is, specifiek voor structuur I-193, enerzijds Merovingisch en Karolingisch aardewerk herkend, naast lokaal roodbeschilderd aardewerk. Dezelfde combinatie doet zich eveneens voor in het aardewerkassemblage uit structuur I-109. De 14C-datering geeft hier als resultaat een datering tussen 880AD – 1000AD.[44] Het Merovingisch en Karolingisch aardewerk zijn dus als residueel te beschouwen.

7.4.6. Vergelijkingsmateriaal in een lokaal en regionaal kader [45]

Enkele sites in het zuiden van Oost-Vlaanderen en in zandig Vlaanderen vertonen sterke chronologische en typologische verwantschappen met de nederzetting in Baardegem – De Faluintjes. De overeenkomsten hebben zowel betrekking op het gebouwtype, als op de organisatie van het erf met een afbakenend grachtensysteem. Wat de chronologie betreft, bemerken we een onderscheid tussen, in mindere mate, gelijktijdige sites en in meerdere mate, iets recentere sites. We overlopen ze kort. Een uiteenzetting omtrent dergelijke *enclosures* en hun spreiding in zandig Vlaanderen is uitgewerkt in het SOLVA Archeologierapport 20, dat handelt over de opgraving Ronse – De Stadstuin, en in het te verschijnen SOLVA Archeologierapport 191, dat de resultaten van de opgraving in Lede – Kleine Kouterrede beschrijft.[46] We hernemen hier deze uiteenzetting.

Met betrekking tot de evolutie en de relatie van bewoning en de indeling van het landschap doorheen de tijd, is de site Erembodegem - Zuid IV een belangrijke parallel binnen het werkingsgebied van SOLVA.[47] Deze meerperiodensite bracht onder meer bewoning in de Karolingische- en de volmiddeleeuwse periode aan het licht:

Een eerste zone leverde twee gebouwplattegronden met een noordoost-zuidwest oriëntatie op, gedateerd in de 9de eeuw. De gebouwen zijn geflankeerd door twee greppels en een

40 De Groote, 2014, 197, tabel 30 randtype L2A.
41 De Groote, 2014, 196-204, tabel 30 randtype L17A. Dit randtype is 11de- en 12de-eeuws.
42 De Groote, 2014, 197, tabel 30 randtype L2. Dateert van de 9de tot 3de kwart 11de eeuw, maar komt ook nog voor in de 12de eeuw.
43 Materiaal voorgelegd aan K. De Groote, informatie verkregen via K. De Groote.
44 Bijlage 1. RICH-2755 (15-BAA-DF-40): 1157±24BP en RICH-27556 (15-BAA-DF-219): 1105±26BP.
45 Tekstfragment overgenomen uit het rapport van Ronse – De Stadstuin: Pede et al., 2015, 254-256, en uit het rapport van Lede – Kleine Kouterrede, Clement et al., 2019.
46 Pede et al., 2015, 255-257.
47 Van de Vijver et al, onuitgegeven rapport, mondeling mededeling Bart Cherretté.

veldweg, enerzijds parallel met - en anderzijds loodrecht op de oriëntatie van de gebouwen. Als dusdanig vertonen de greppels en de gebouwen een oriëntatie die perfect parallel is met de huidige perceelindeling. Momenteel is de interpretatie van kracht dat deze bewoningsporen de getuigen zijn van de ingebruikname van de zuidelijke flank van een kouter, ingesloten door twee beken. Volgens deze interpretatie verschafte de veldweg toegang tot de kouter en stond ze in voor de ontsluiting van de gronden.

In de daaropvolgende volmiddeleeuwse periode verlegt het zwaartepunt van de bewoning zich noordwaarts, ten noorden van de noordelijke beek. In een tweede zone is een tweeschepig gebouw van ca. 7 bij 20 m opgetekend, alsook een drieschepig gebouw met licht gebogen wanden van ca. 12 bij 21 m, beide met een noordoost-zuidwestelijke oriëntatie. Coupes toonden aan dat het tweede gebouw, het eerste gebouw oversnijdt. Twee 14C-dateringen per gebouw gaven echter zeer gelijklopende resultaten met dateringen in de 8ste en 9de eeuw, laat-Karolingisch met andere woorden. Zijn de dateringen van het drieschepige gebouw, dat geldt als een kenmerkend type voor de volle middeleeuwen, correct? Of hebben de vier dateringen betrekking op het oudste gebouw? Het drieschepige gebouw is zelf ook oversneden door een gracht die een ovalen areaal (met een noordoost-zuidwestelijke oriëntatie) omsluit. Binnen de grenzen van deze gracht is een grote hoeveelheid kuilen en paalsporen aangetroffen, maar geen gebouwen. Omwille van de aard van de kuilen en de afwezigheid van woonstructuren is het areaal als een artisanale zone bestempeld. De sporen binnen de *enclosure* en de gracht zelf kregen een datering in de 12de tot vroege 13de eeuw.

In dezelfde zone zien we hoe, in de loop van de 12de eeuw, een gracht met een recht, noordoost-zuidwest georiënteerd verloop aansluit op de zuidwestelijke grens van het ovalen areaal. Ook andere greppels en grachten met een noordwest-zuidoostelijke oriëntatie zijn opgetekend, waarvan enkelen aansluiten op de eerste gracht. Op deze manier herneemt de laat middeleeuwse situatie de regelmatige, rechthoekige indeling van het landschap zoals in de vroege middeleeuwen. De *enclosure* beschreef misschien een 'organische' ovalen vorm, het 12de-eeuwse strakke grachtensysteem is duidelijk geënt op de oriëntatie van de *enclos*gracht.

Het verhaal van Ronse - Pont West[48] toont eveneens parallellen met dat van Erembodegem - Zuid IV. Tussen 2012 en 2014 is een groot terrein onderzocht dat sporen uit meerdere periodes opleverde. Naast de metaaltijden en de Romeinse periode is ook de middeleeuwse periode vertegenwoordigd. Middeleeuwse nederzettingssporen zijn vastgesteld in twee zones in het noordoosten en het oosten van het terrein. In het noordoosten verschijnt in de eerste helft van de 10de eeuw een ovalen woonzone omgeven door een gracht. Binnen deze ovalen *enclosure* is een drieschepige gebouwplattegrond aangetroffen, waarvan de lay-out overeenkomt met het gekende type uit de volle middeleeuwen. In de tweede helft van de 12de eeuw verschijnt ten oosten van deze ovalen *enclosure*, een rechthoekige *enclosure* (met vooralsnog onduidelijke gebouwplattegrond), die bovendien de ovalen *enclosure* oversnijdt. In de late- en postmiddeleeuwen wanneer de rechthoekige *enclosure* is opgegeven, hernemen perceelgrachten de regelmatige assen zoals uitgezet in de eerste helft van de 12de eeuw. Deze grachten lopen niet alleen parallel met, maar vallen ook samen met één van de greppels uit de 12de eeuw. Tenslotte is vastgesteld dat deze grachten perfect overeenkomen met de huidige kadastergrenzen. Opnieuw kent de huidige perceelindeling zijn oorsprong in de middeleeuwen en opnieuw zijn we geconfronteerd met een continuïteit in de indeling van het landschap.

Een gelijkaardig scenario is onderzocht in Ronse – De Stadstuin.[49] De opgraving bracht een ovalen woonareaal aan het licht dat drie gebouwen herbergt, afgebakend door een

48 De Graeve, 2018.
49 Pede et al., 2015, 248-254.

gracht. Twee gebouwplattegronden zijn regelmatig drieschepig, de derde plattegrond is onregelmatig tweeschepig. Met een datering in de 9de t.e.m. de eerste helft van de 11de eeuw is deze woonzone te situeren in de late vroege middeleeuwen en de eerste helft van de volle middeleeuwen. De afbakenende gracht verschafte op vier locaties toegang tot de *enclosure* door middel van een opening. Toegangswegen tot de *enclosure* zijn op het terrein niet vastgesteld. Het opgravingsterrein is tevens doorkruist door een aantal lineaire 'tracés' die voornamelijk in de late- en postmiddeleeuwen dateren. Al deze tracés zijn op basis van hun oriëntatie, opvulling, uitzicht en vondsten met elkaar in verband te brengen. In zijn totaliteit vertegenwoordigen ze een uitgebreide percelering. Hoewel volmiddeleeuwse toegangswegen tot de *enclosure* niet zijn opgetekend, moeten ze zonder twijfel aanwezig zijn geweest. Twee van de laat- tot postmiddeleeuwse tracés bevinden zich namelijk t.h.v. de volmiddeleeuwse nederzetting en meer bepaald t.h.v. de openingen in de *enclosure* gracht. Bovendien zijn beide tracés bestendigd in het huidige landschap in de vorm van veldwegels, in gebruik tot in 2010. Het is meer dan aannemelijk dat deze twee veldwegels terug te brengen zijn tot de laat- en postmiddeleeuwse tracés en dat deze op hun beurt teruggaan op de oorspronkelijke, niet meer bewaarde toegangswegen van de volmiddeleeuwse nederzetting. We vermoeden bijgevolg dat vanuit de *enclosure* het volledige terrein 'de Stadstuin' (en mogelijk nog verder?) is ingericht. Dit betekent dat de inwoners van de *enclosure*, bewust of onbewust, reeds in de periode op de overgang van de late vroege- naar de vroege volle middeleeuwen, het gebied rondom de nederzetting hebben vorm gegeven en dat men aldus de contouren van een landschap, tot op heden herkenbaar, heeft uitgetekend.

De opgraving Kruishoutem – Containerpark[50] is in deze context eveneens belangrijk. Hier is op een relatief klein areaal een dense bewoningsgeschiedenis geregistreerd. Een eerste drieschepige gebouwplattegrond bevindt zich buiten de grenzen van een geheel van grachten dat een *enclosure* vormt. Het is beschouwd als een bijgebouw van de tweede drieschepige gebouwplattegrond die binnen de *enclosure* ligt en als hoofdgebouw is geïnterpreteerd. Het eerstgenoemde gebouw is gedateerd in de 10de en eerste helft van de 11de eeuw, terwijl voor het tweede gebouw, met een datering in de 11de eeuw, de 10de eeuw uitgesloten is. Een gelijkaardige datering, inclusief de 12de eeuw, geldt voor het omliggende grachtsysteem dat twee fases kent. In de loop van de 12de en 13de eeuw is de volmiddeleeuwse erfgracht vervangen door een rechthoekig grachtensysteem. De ligging en de oriëntatie van dit nieuwe systeem is duidelijke geënt op de oudere *enclos*gracht. De symmetrie en de axialiteit die aldus in de late middeleeuwen is ingevoerd, zet zich vervolgens verder in de postmiddeleeuwen (1600-1940). Een nieuw grachtensysteem is opgetekend, dat bovendien perfect overeenkomt met de huidige perceelsgrenzen. Opnieuw zijn we geconfronteerd met een landschapsindeling die zijn oorsprong heeft in de volle middeleeuwen en een continuïteit kent tot op vandaag.

Tenslotte vermelden we de opgraving in Outer – Stuypenberg.[51] Ook hier is een woonzone afgebakend door een rechthoekige *enclos*gracht die meerdere fases kent, van de volle t.e.m. de late middeleeuwen. Binnen de volmiddeleeuwse *enclos*gracht zijn twee, drieschepige gebouwplattegronden opgetekend, met centrale grote beuk en smalle beuken aan weerszijden.

De meeste voorbeelden in zandig Vlaanderen treffen we aan in het werkingsgebied van de Kale-Leie Archeologische Dienst, ten westen van Gent. Te Evergem - Molenhoek[52] zijn drie verschillende gebouwplattegronden aangetroffen. Eén hiervan is beschouwd als afgebakend door een erfgracht met een opening. Deze drieschepige plattegrond met afgeronde

50 Vanholme et al., 2015.
51 De Maeyer et al., onuitgegeven rapport.
52 Schynkel & Urmel, 2008.

wanden dateert samen met de gracht in de 11de-12de eeuw. Te Evergem - Steenovenstraat[53] zijn in totaal minstens zes woonerven vastgesteld. Vijf drieschepige gebouwen hebben een overwegend noordoost-zuidwest oriëntatie en liggen parallel met en vaak tegen de *enclosure* aan. Twee hiervan hebben licht gebogen wanden en drie hebben rechte wanden In vijf gevallen kent de afbakenende gracht van het erf een toegangspartij gerealiseerd door een onderbreking; in twee gevallen is de opening gemarkeerd door twee vrij zware palen aan weerszijden. Vondsten dateren de erven algemeen in de 11de-12de eeuw; maar mogelijk wijst een meer nauwkeurige datering in de richting van de tweede helft van de 11de en de eerste helft van de 12de eeuw. Te Aalter - Langevoorde[54] zijn twee 11de- of wellicht 12de-eeuwse gebouwen aangetroffen, waarvan één afgebakend is door een complex van grachten. Te Evergem - Ralingen[55] zijn verschillende erven opgegraven. Een eerste erf ligt vrij centraal in het opgravingsvlak en bevat één gebouw afgebakend door een complex grachtensysteem. Op dit erf sluiten meerdere grachten aan, die bij uitbreiding nog twee tot vier gebouwen incorporeren. Drie zekere en één hypothetische plattegrond zijn drieschepig met dubbele palenrijen; één hiervan is van het bootvormige type met licht gebogen zijden. De erven zijn aan de hand van aardewerk gedateerd in de volle middeleeuwen en meer bepaald in de 12de eeuw. Te Evergem - Koolstraat[56] hebben archeologen een bijna volledig volmiddeleeuws erf opgegraven. Centraal in een D-vormige omgrachting is een gebouw met licht gebogen zijden aangetroffen. Vondstmateriaal dateert de *enclosure* in het tweede en derde kwart van de 12de eeuw. Een tweede gelijkaardig gebouw ligt net buiten de *enclosure* en dateert eveneens in de volle middeleeuwen, meer bepaald vanaf het tweede kwart van de 12de eeuw. Een proefsleuvenonderzoek te Merendree - Molenkouterslag[57] (Nevele) bracht eveneens een quasi identiek gebouw aan het licht, dat op basis van 14C-dateringen geplaatst kon worden tussen 940 en 1050. De schaal van het onderzoek laat niet toe in te schatten of deze structuur omgeven was door een gracht.

Buiten het KLAD-gebied zijn eveneens enkele sites vermeldenswaardig. Onder meer te Zele[58] is een 12de-eeuws erf opgegraven. Een drieschepige constructie lijkt er samen te gaan met enkele grachten en greppels. Gaan we naar Limburg, dan vinden we een 12de-eeuwse bewoning op de site van Herk-de-Stad[59]. Een volmiddeleeuwse erf bestaat uit een gebouw met nauw omsluitende erfgrachten. Een onderbreking in de grachten definieert een toegang tot het erf. In West-Vlaanderen beschouwen we de opgraving te Brugge - Refuge[60], waar de resten van een Karolingisch erf, vermoedelijk ten vroegste te dateren in de 9de eeuw, zijn aangetroffen. Drie gebouwen van het drieschepig type en verschillende spijkers zijn er afgebakend door een grachtencomplex met een toegang. Ten noorden hiervan zet de bewoning zich verder in de volle middeleeuwen, met twee erven waarvan één is omgracht.

Niettegenstaande de vele vormelijke overeenkomsten tussen de nederzetting in Baardegem en de sites die we hebben aangehaald ter vergelijking, valt ons op dat deze laatsten, in zandig Vlaanderen, enigszins recenter zijn. De besproken erven, meestal met een *enclosure*, dateren eenduidig in de volle middeleeuwen: ten vroegste in de 11de eeuw, voornamelijk in de 12de eeuw en uiterlijk tot het begin van de 13de eeuw. Hun oprichting situeert zich op het moment dat de bewoning in Baardegem reeds is opgegeven. Een vroegere datering komt slechts naar voor, voor het geïsoleerde drieschepig gebouw uit het proefsleuvenonderzoek te Merendree-Molenkouterslag (940-1050) en voor het enige tweeschepig gebouw te Evergem-

53 De Logi & Schynckel, 2008.
54 De Clerq & Mortier, 2000.
55 Van de Vijver et al., 2010.
56 De Logi et al., 2009.
57 Vanhee & Hoorne, 2006.
58 Mortier et al., 2003.
59 Wouters et al., 1996.
60 Hollevoet & Hillewaert, 1997/1998.

Koolstraat (10de eeuw). In Erembodegem-Zuid IV en Brugge-Refuge, waar Karolingische erven uit de 9de eeuw zijn vastgesteld, liggen deze in de nabijheid, maar duidelijk apart van een volmiddeleeuwse *enclosure*.

We kunnen stellen dat zowel de nederzetting in Baardegem, alsook de andere volmiddeleeuwse nederzettingen in het werkinggsgebied van SOLVA (met en zonder *enclos*gracht), binnen de volmiddeleeuwse periode eerder in de 10de en 11de eeuw dateren, en m.a.w. ouder zijn dan deze in zandig Vlaanderen.

7.4.7. Interpretatie en discussie

Het archeologisch onderzoek op de site Baardegem – De Faluintjes bracht onder meer een volmiddeleeuwse nederzetting aan het licht. In het geheel van sporen, toe te wijzen aan deze periode, is een duidelijke *enclosure*, of een woonzone afgebakend door een *enclos*gracht, te herkennen. Deze *enclos*gracht bakent een concentratie van sporen af, waarin o.a. een poel en drie gebouwplattegronden zijn te herkennen. Twee gebouwstructuren situeren zich op dezelfde locatie binnen de *enclosure*, met een oudere eenschepige gebouwplattegrond en een jongere drieschepige gebouwplattegrond. De poel bevindt zich in de westelijke hoek van de *enclosure* en heeft een onduidelijke relatie t.o.v. de *enclos*gracht. Hoewel de meeste volmiddeleeuwse sporen zich binnen binnen de *enclos*gracht concentreren, zijn ook enkele kuilen buiten de gracht aanwezig, met één van deze kuilen oversneden door de *enclos*gracht. De opgesomde vaststellingen - de oversnijdende gebouwplattegronden, de kuilen buiten de *enclos* en de kuil oversneden door de *enclos*gracht, zijn ons inziens indicatoren voor een fasering in de site. Hoewel niet met zekerheid te stellen, bestaat er een mogelijkheid dat de site aanvankelijk niet omgracht was. Een derde gebouwstructuur is minder duidelijk, ligt apart van de besproken volmiddeleeuwse gebouwen en is haaks georiënteerde op deze gebouwen. De relatie tot de volmiddeleeuwse nederzetting is niet duidelijk: er zijn geen oversnijdingen en de beperkte vondsten geven uiteenlopende dateringen. Bijgevolg zijn twee interpretaties mogelijk: dit gebouw gaat de volmiddeleeuwse nederzetting vooraf en ze is de enige getuige van een vroegmiddeleeuwse bewoning, of dit gebouw maakt deel uit van de volmiddeleeuwse nederzetting, en is gelijktijdig met het recentere drieschepige gebouw. Gezien de ligging van het gebouw binnen de *enclosure*, gezien de oriëntatie van het gebouw, haaks op de andere plattegronden, en gezien de afwezigheid van eenduidig vroegmiddeleeuwse nederzettingssporen, beschouwen we onder voorbehoud dit gebouw als onderdeel van de volmiddeleeuwse *enclosure*; vermoedelijk gelijktijdig met de recentere drieschepige gebouwplattegrond.

Binnen het werkingsgebied van SOLVA is de volmiddeleeuwse nederzetting van Baardegem – De Faluintjes niet de enige in zijn soort. In de voorbije jaren zijn meerdere archeologische sites met volmiddeleeuwse bewoningssporen opgegraven, voornamelijk *enclosures*, met één of meerdere gebouwplattegronden van het drieschepige type. We vermelden Erembodegem – Zuid IV[61], Ronse – De Stadstuin[62], Ronse – Pont West[63], Kruishoutem – Containerpark[64] en Outer – Stuypenberg[65]. De site Lede – Kleine Kouterrede wijkt af van deze standaard, in die zin dat eveneens volmiddeleeuwse bewoningssporen zijn aangetroffen, maar geen *enclos*gracht noch een drieschepig gebouw. We mogen in elk geval stellen dat de nederzetting in Baardegem – De Faluintjes zowel vormelijk als chronologisch aansluit bij de hier vermelde sites.

61 Van de Vijver et al., 2008.
62 Pede et al., 2015.
63 De Graeve, 2018.
64 Vanholme et al., 2015.
65 Mondeling mededeling De Maeyer W.

Het belang van de nederzetting in Baardegem – De Faluintjes, en van de vermelde referentiesites (cf. infra), is zonder twijfel de invloed die dergelijke nederzettingen hebben gehad op het omliggende landschap. Hoewel de *enclosure* in Baardegem slechts gedeeltelijk is opgegraven, kunnen we uit de resultaten bijzonder veel informatie verwerven over het ontstaan en de evolutie van de indeling van het landschap.

De *enclos*gracht zelf, voor zover opgetekend, houdt een noordoost-zuidwestelijke oriëntatie aan. Binnen de *enclosure* zien we drie greppels en een gracht die eenzelfde noordwest-zuidoostelijke oriëntatie aanhouden, loodrecht op de westelijke zijde van de *enclosure*. Als dusdanig stellen we vast dat de *enclos*gracht en de overige greppels en gracht, twee assen uitzetten in het landschap: noordoost-zuidwest en noordwest-zuidoost. Dezelfde assen hanteren de drie gebouwplattegronden. Opvallend op het terrein was, hoe de meest noordelijke noordwest-zuidoost georiënteerde greppel, context I-4, aanleunde tegen een huidige perceelsgrens; gemarkeerd in het landschap in de vorm van een ondiepe droge greppel. Aan de hand van de historische kaarten kunnen we deze moderne perceelsgrens ten noorden van het vlak terug traceren tot de volmiddeleeuwse periode. Op de kaart van Ferraris is namelijk te zien hoe het opgravingsvlak gelegen is op een noordwest-zuidoost georiënteerd perceel, loodrecht op de straat Baardegem Dorp. De noordoostelijke grens van dit perceel valt zo goed als samen met greppel, context I-4 (fig. 64). Deze begrenzing zet zich verder in de perceelindeling op de Atlas der Buurtwegen (fig. 65: grens tussen percelen 133 en 134) en op de Poppkaart (fig. 66 grens tussen percelen 374 en 375)). De weerspiegeling van het traject van de *enclos*gracht in de perceelindeling op de Ferrariskaart is minder duidelijk (fig. 64). Wel is de parallel en de evolutie te herkennen op de Atlas der Buurtwegen en de Poppkaart. Zowel de locatie, als de oriëntatie van de westelijke zijde van de *enclos*gracht (NO-ZW), vallen grosso modo samen met de grens tussen twee percelen op de Atlas der Buurtwegen (fig. 65: grens tussen percelen 155 en 134)) en op de Poppkaart (fig. 66: grens tussen percelen 371 en 374). Hoewel het verdere verloop van de *enclos*gracht in zuidoostelijke richting niet gekend is, laten zowel de Atlas der Buurtwegen als de Poppkaart vermoeden dat de grenzen tussen, respectievelijk percelen 136 en 134 (fig. 65) en percelen 370 en 374 (fig. 66), terug gaan op de afbakening van de *enclosure*.

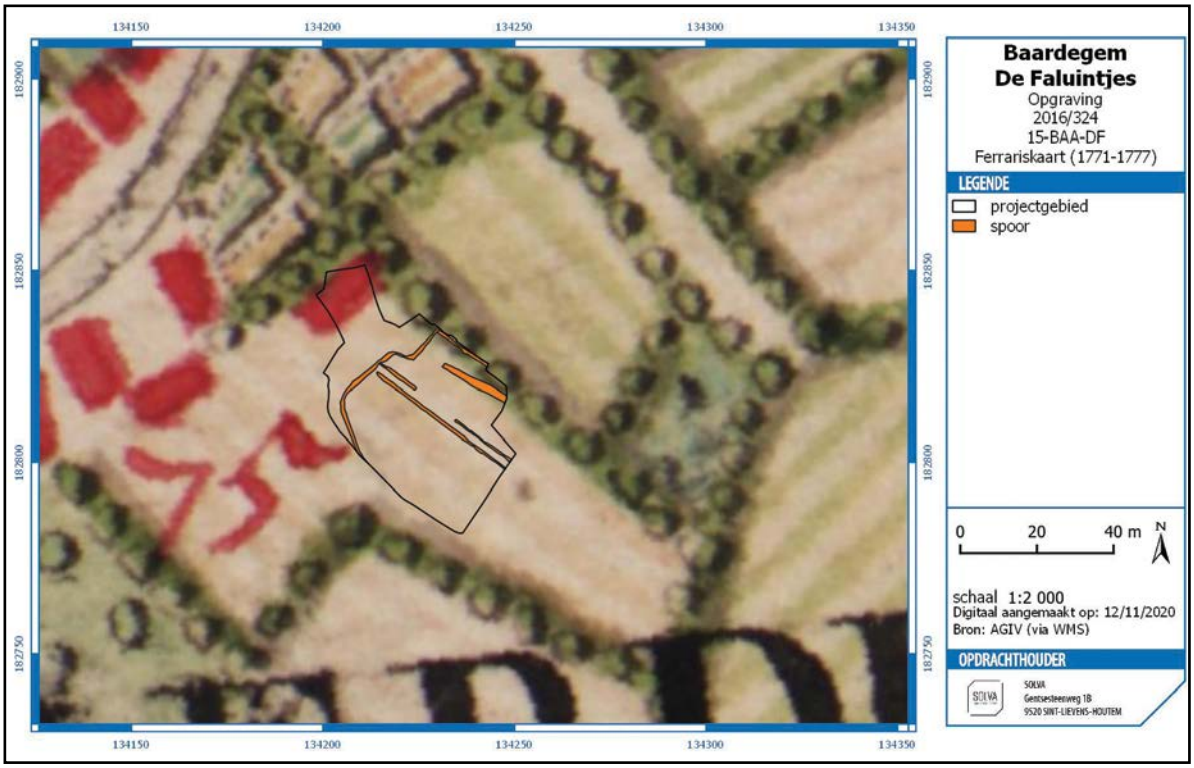

Fig. 64. Het projectgebied met aanduiding van de structuren die tot de volle middeleeuwen behoren, geprojecteerd op de kaart van Ferraris (1771-1777) (mogelijk met afwijking op de georeferentie); bron AGIV en SOLVA, digitaal aangemaakt op 12/11/2020.

Fig. 65. Het projectgebied met aanduiding van de structuren die tot de volle middeleeuwen behoren, geprojecteerd op de Atlas Der Buurtwegen (1841) (mogelijk met afwijking op de georeferentie); bron AGIV en SOLVA, digitaal aangemaakt op 12/11/2020.

Fig. 66. Het projectgebied met aanduiding van de structuren die tot de volle middeleeuwen behoren, geprojecteerd op de Poppkaart (1842-1879) (mogelijk met afwijking op de georeferentie); bron AGIV en SOLVA, digitaal aangemaakt op 12/11/2020.

Voor zowel Baardegem – De Faluintjes, als voor de vermelde volmiddeleeuwse nederzettingssites in het werkingsgebied van SOLVA, kunnen we dus stellen dat de assen uitgezet in de middeleeuwse periode, over de postmiddeleeuwse periode heen, het huidige landschap hebben vormgegeven (cf. infra). Geweten is dat de nederzetting in Baardegem – De Faluintjes, om niet nader gekende redenen, ophoudt te bestaan vermoedelijk reeds in de 10de eeuw. Ondanks haar korte bestaan, is de invloed van de nederzetting op haar omgeving aanzienlijk. Een bevestiging voor deze datering vinden we tevens in de naamgeving "Baardegem" als een "-gem toponiem" en in de aanwezigheid van verschillende "kouters" in de ruime omgeving van Baardegem.

Hoewel het moment waarop de volmiddeleeuwse site te Baardegem – De Faluintjes haar einde kent vrij duidelijk is, is het moment van haar ontstaan minder zeker. Twee gebouwplattegronden zijn op basis van het aardewerk en de 14C-dateringen te situeren in de late 9de en 10de eeuw, of vroege volle middeleeuwen. De datering van een derde gebouwplattegrond is onzeker, hetzij vroegmiddeleeuws, hetzij volmiddeleeuws. Binnen het verzamelde aardewerk is ook een component Merovingisch-Karolingisch handgevormd aardewerk vastgesteld, en dit voor zes contexten. Dit materiaal is in drie contexten aangetroffen in combinatie met recenter middeleeuws of postmiddeleeuws aardewerk, waardoor dit aardewerk als residueel is beschouwd. Eén van deze contexten maakt deel uit van de derde, onzekere gebouwplattegrond. De overige drie contexten bevinden zich in de directe omgeving van deze gebouwstructuur. Hoewel weinig in aantal getuigt het vroegmiddeleeuwse aardewerk toch van een vroegere aanwezigheid.

De relatie van de middeleeuwse nederzetting op het terrein van de Faluintjes, tot de vastgestelde sporen van bewoning en begraving in Baardegem - Dorp, is vooralsnog niet geheel duidelijk. De woonzone op de site Baardegem - De Faluintjes ligt in vogelvlucht ca. 180 van de kerk van Baardegem en van de opgraving in de schaduw van de kerk. Gelegen op een boogscheut van elkaar is het mogelijk dat beide sites tezamen hebben gefunctioneerd, of dat na de opgave van de *enclosure*, de bewoning zich verplaatste naar de huidige dorpskern. Het archeologisch onderzoek in Baardegem - Dorp bracht een stukje van het middeleeuwse kerkhof, met 42 begravingen, aan het licht, maar ook verscheidene middeleeuwse nederzettingsporen.[66] Niet in het minst van belang is de aanwezigheid van één duidelijke palenrij van een gebouw met noordoost-zuidwestelijke oriëntatie, perfect parallel aan de gebouwstructuren van Baadegem - De Faluintjes. De oudste nederzettingssporen zijn op basis van een klein aandeel handgevormd Merovingisch-Karolingisch aardewerk te dateren in de vroege middeleeuwen (500-950). Een aandeel lokaal grijs handgevormd aardewerk in een glauconietrijk baksel wijst voor sommige sporen eveneens op een vroege datering in de 9de en 10de eeuw. Ook de aard van de begravingen, meer specifiek het gebruik van antropomorfe grafkuilen, het gebruik waarvan een hoogtepunt kent in de 10de-11de eeuw[67], is indicatief voor een datering in de vroege volle middeleeuwen. Een extra argument voor een vroeg ontstaan van de dorpskern is het feit dat de Sint-Margarethakerk minstens tot de laat-Romaanse periode terug te voeren is. De datering van bepaalde sporen in de dorpskern in de vroege middeleeuwen en de vroege volle middeleeuwen, laat alvast eerder een gelijktijdig, dan een opeenvolgend bestaan van beide sites vermoeden. De 14C-dateringen van de nederzettingssporen en van de begravingen in Baardegem - Dorp zullen ons in staat stellen de chronologie van de site te verfijnen en in relatie te zetten tot de woonzone op de Faluintjes.

66 Mondelinge mededeling C. Clement.
67 https://thesaurus.onroerenderfgoed.be/conceptschemes/ERFGOEDTYPES/c/1255

7.4.6. Samenvatting

De opgraving in Baardegem – De Faluintjes bracht onder meer een middeleeuwse, gefaseerde nederzetting aan het licht (fig. 16 en 36). Verschillende indicatoren geven aan dat de nederzetting aanvankelijk niet omgracht was. De nederzetting mét omliggende gracht is gekend als een *enclosure*, of een woonzone afgebakend door een *enclos*gracht, kenmerkend voor de volmiddeleeuwse periode. In Baardegem is de westelijke zijde en de aanzet naar de zuidelijke zijde van de begrenzende gracht opgetekend en treffen we ten oosten van deze gracht een concentratie nederzettingssporen aan.

In dit geheel van nederzettingssporen ontwaren we onder meer twee duidelijke gebouwplattegronden en één minder duidelijke gebouwplattegrond, respectievelijk noordoost-zuidwest en noordwest-zuidoost georiënteerd. We interpreteren de centraal gelegen gebouwstructuren als twee hoofdgebouwen, waarbij een kleiner éénschepig gebouw wordt vervangen door een groter drieschepig gebouw. Dit laatste gebouw is beter gekend als een 'driebeukige constructie waarbij een ruime middenbeuk aan beide zijden wordt geflankeerd door een dubbele palenrij'.[68] Dergelijk gebouwtype treffen we aan op meerdere archeologische sites in Vlaanderen, waar ze soms tot 30 meter lengte meten. Volgens Mortier et al. laat 'een dergelijke bouwwijze niet alleen een grote centrale binnenruimte toe, maar kan tevens een omvangrijke dakconstructie gerealiseerd worden'.[69] In Baardegem is de plattegrond waarschijnlijk net volledig bewaard. Ze is samengesteld uit twee dubbele palenrijen van telkens drie palenkoppels, met op de korte zijden telkens twee paalsporen. Als dusdanig meet het gebouw maximaal 14,3 m op 9,45 m. Vermoedelijk zijn dergelijke gebouwen opgesplitst in een woon- en stalgedeelte, maar ook in opslagruimtes, waartoe de zijbeuken en de zoldering zich leenden.[70] De derde structuur is minder duidelijk, maar onder voorbehoud wel geïnterpreteerd als gebouw. Ze situeert zich in de sporencluster ten zuidoosten van de andere gebouwen en staat loodrecht georiënteerd op de andere gebouwen. 14C-dateringen, in overeenstemming met het aardewerk, plaatsen de twee centrale gebouwen in de late 9de t.e.m. 10de eeuw. Hierbij is de modelering van de 14C-data indicatief geweest. Uit de modelering blijkt dat, op basis van het 1 sigma-interval, de oudere plattegrond, structuur I-106 te plaatsen is tussen ca. 866 en 976 n. Chr., met de nadruk op de periode tussen ca. 880 en 955 n. Chr. De modelering van de 14C-dateringen van structuur I-109 gaven een foutmelding, waarbij de oudste 14C-datering niet kon worden geïntegreerd. De andere 14C-datering gaf, na modelering en met 1 sigma-interval, een datering tussen ca. 921 en 1015 n. Chr., met de nadruk op de periode tussen ca. 941 en 992 n. Chr. Het aftoetsen van deze 14C-dateringen met het aardewerk, laat enkel voor structuur I-109 toe de datering te verfijnen naar het laatste kwart van de 10de eeuw of kort na het jaar 1000. De datering van het derde gebouw berust op weinig aardewerk en kan zowel vroeg- als volmiddeleeuws zijn. Ons inziens sluit dit gebouw aan bij de overige gebouwen en maakt het deel uit van de volmiddeleeuwse nederzetting.

Binnen de afbakende gracht concentreren de sporen zich duidelijk in het zuiden. Naast de paalsporen die tot de drie gebouwstructuren zijn gerekend, zijn ook meerdere losse paalsporen en enkele kuilen opgetekend. Meerdere kuilen zijn ook aangetroffen buiten de grens van de *enclosure*, in de zuidelijk en westelijke hoek van het terrein. Deze twee clusters van kuilen vertonen gelijkenissen op basis van hun ligging, vorm en vulling, rijk aan houtskool. We veronderstellen dat deze allen het resultaat zijn van eenzelfde activiteit, die plaatsvond op enige afstand van de centrale bewoning.

68 Mortier et al., 2003.
69 Mortier et al., 2003.
70 Mortier et al., 2003.

Binnen de grenzen van de *enclos*gracht, ten westen van de twee hoofdgebouwen, treffen we een ondiepe drenkpoel aan. Andere sporen van watervoorziening zijn niet aangetroffen. Daar de *enclosure* niet in zijn totaliteit is onderzocht, is het waarschijnlijk dat een waterput zich buiten de grenzen van het opgravingsvlak bevindt.

Tenslotte zien we, naast de *enclos*gracht zelf, binnen de *enclosure* nog vier parallelle greppels en een gracht, haaks georiënteerd op de westelijke zijde van de *enclos*gracht. Twee van deze greppels lijken een grens te vormen, ten noorden waarvan het aantal middeleeuwse nederzettingssporen drastisch afneemt. Indien de nederzetting zich verder strekt, dan is dit duidelijk in zuid tot zuidoostelijke richting. Naast een mogelijke vorm van begrenzing, kunnen deze greppels en gracht eventueel ook gediend hebben als middel tot afwatering. Een interpretatie als afwateringgreppels van een wegtracé lijkt weinig waarschijnlijk gezien hun te kleine onderlinge afstand. Hun exacte functie is dus niet duidelijk. Voor één van de greppels is een 14C-analyse op houtskool uitgevoerd, met als resultaat een datering tussen 770 en 970 n. Chr.

De uitgevoerde 14C-dateringen zijn een noodzakelijke aanvulling op het beperkte aanwezige vondstmateriaal voorhanden. Het weinige aardewerk kent een vrij sterke fragmentatiegraad en een lage aanwezigheid van diagnostische elementen. In het geheel van middeleeuwse aardewerk (n=100) stellen we voor het grijze aardewerk een klein aandeel Merovingisch-Karolingisch handgevormd aardewerk vast (n=11). Naast wandscherven herkennen we twee randen van een kookpot en de rand van een kogelpot. Ook lokaal grijs handgevormd aardewerk (n=32) en weinig lokaal grijs aardewerk (n=24) zijn vertegenwoordigd. In eerstgenoemde materiaalcategorie herkennen we fragmenten van kogelpotten (n=5), en in laatstgenoemde materiaalcategorie fragmenten van een pan en kogelpotten (n=5). Onder het gedraaide aardewerk zien we enerzijds grijs lokaal gedraaid aardewerk (n=22), met de randen van kogelpotten (n=8); en anderzijds grijs lokaal roodbeschilderd aardewerk (n=6). Het importaardewerk bestaat uit slechts drie scherven roodbeschilderd Rijnlands aardewerk, waaronder de rand van een kogelpot. Hoe weinig aardewerk ook voorhanden, in eerste instantie valt op dat het aandeel lokaal grijs aardewerk aanzienlijk groter is dan het aandeel importaardewerk. In tweede instantie merken we ook op dat, voor het lokaal grijs aardewerk, het handgevormd aardewerk sterker vertegenwoordigd is dan het gedraaid aardewerk, mét onder meer ouder vroeg middeleeuws materiaal. De combinatie van het aardewerk met de resultaten van de 14C-analyses, wijst in onze opinie naar een datering van de *enclosure* in de late 9de en 10de eeuw.

7.5. POSTMIDDELEEUWEN

De postmiddeleeuwse periode in Baardegem is vertegenwoordigd door enerzijds een gracht in het zuidoosten van het terrein, en anderzijds door paalsporen en kuilen in het noorden van het terrein (fig. 67). Deze sporen onderscheiden zich duidelijk van de middeleeuwse nederzettingssporen, zowel door hun locatie binnen het opgravingsvlak als door de aard van hun vulling. Voor deze periode zijn eveneens weinig vondsten voorhanden.

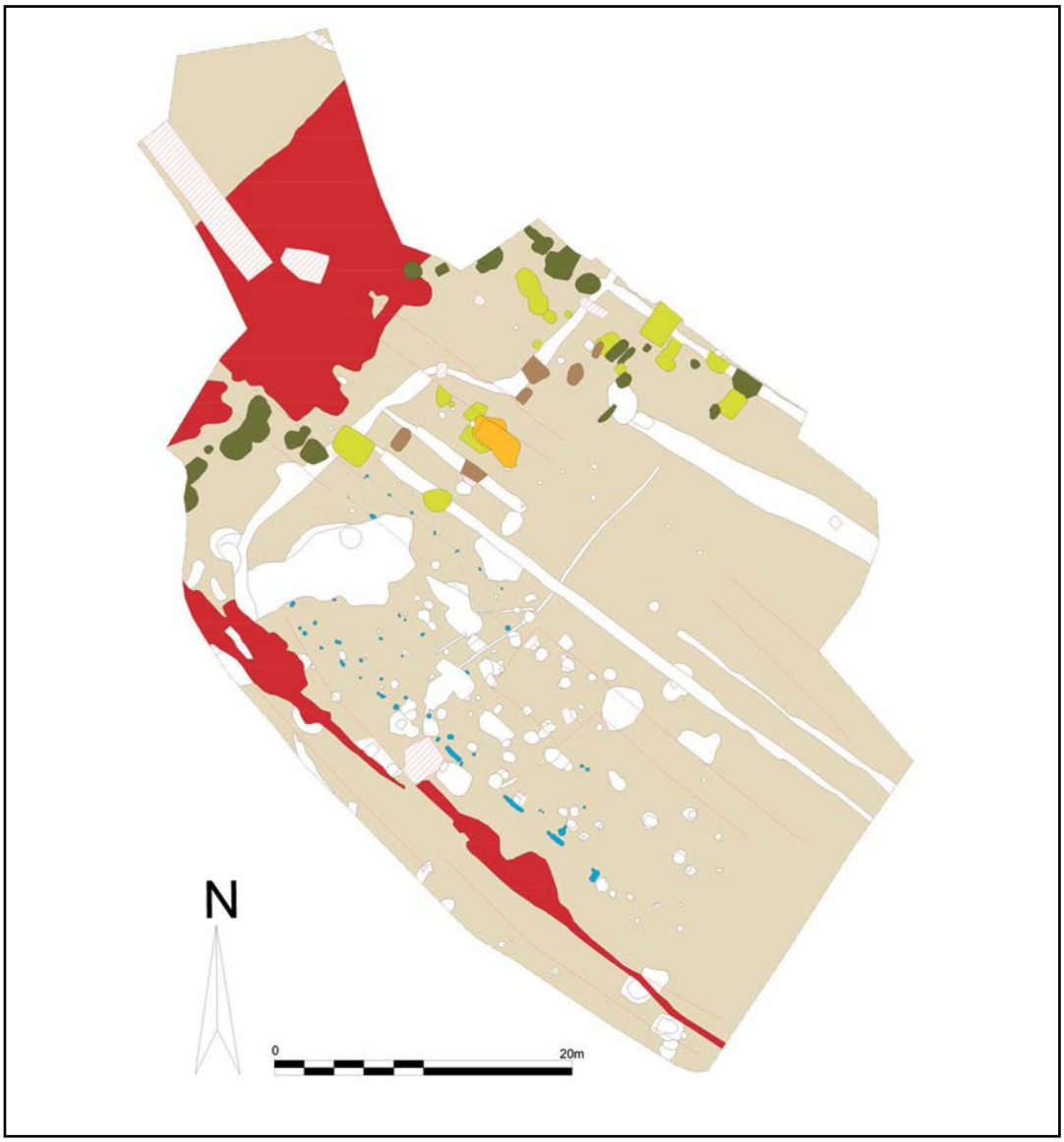

Fig. 67. Grondplan A met aanduiding van de relevante contexten en structuren voor de postmiddeleeuwen, schaal 1/500.

7.5.1. Grachten: structuren I-203 en I-346

Beschrijving en interpretatie

In het zuidwesten en het zuiden van het opgravingsvlak tekenden we, over een lengte van 48 meter, een gracht op met een recht verloop: structuur I-203 (fig. 63 en 67: aangeduid in rood). Met een noordwest-zuidoostelijke oriëntatie, loopt deze gracht parallel met de middeleeuwse grachten en greppels binnen de *enclosure* en met de natuurlijke helling van het terrein, en staat ze loodrecht op de westelijke zijde van de voormalige *enclos*gracht. Waar het noordoost-zuidwest georiënteerde deel van de *enclos*gracht een bocht maakt in zuidoostelijke richting, oversnijdt de postmiddeleeuwse gracht de *enclos*gracht. Deze postmiddeleeuwse gracht is

reeds vastgesteld tijdens het proefsleuvenonderzoek en destijds, op en iets hoger niveau (ca. 10 cm), breder en verder zuidoostwaarts opgetekend (fig. 11: aangeduid in oranje). De gracht is met een eerder homogene bruine vulling duidelijk af te lijnen in grondplan en coupe. Ze is vrij ondiep bewaard, maar oversnijdt duidelijk een aantal kuilen en paalsporen die we associëren met de volmiddeleeuwse woonzone (fig. 54, 55).

Het vooronderzoek liet eveneens vermoeden dat ten noorden van de *enclosure* een wegdek aanwezig was.[71] Ter controle hiervan is beslist een optionele zone af te bakenen, dewelke afgegraven kon worden afhankelijk van de resultaten van de kernzone en in samenspraak met het Agentschap. Omwille van de duidelijke aanwezigheid van de volmiddeleeuwse *enclosure* is deze optionele zone effectief afgegraven. Hierbij is over een lengte van ca. 19,4 meter, een breed spoor (ca. 14,5 m) met een noordoost-zuidwestelijke oriëntatie aangetroffen (fig. 67: aangeduid in rood, en fig. 68). Zoals structuur I-203 en de andere postmiddeleeuwse kuilen en paalsporen (cf. infra), heeft het spoor een eerder homogene donkerbruine vulling. Op basis van de afwezigheid van karrensporen, de aard van de vulling, de oriëntatie, dwars op structuur I-203, én de historische kaarten (cf. infra) is dit spoor geïnterpreteerd als een gracht: structuur I-346. De onderzoeksvragen indachtig, met de focus van het archeologisch onderzoek op middeleeuwse nederzetting, is deze gracht geregistreerd in grondplan, maar niet in coupe. De aanzet er van is opgetekend in twee profielen (profielen AX en BY).

Fig. 68. Zicht op structuur I-346 op grondplan A.

De historische kaarten bevestigingen de interpretatie van beide structuren als grachten, en als perceelsgrenzen. Zo toont de kaart van Ferraris (fig. 69) de afbakening van een perceel rond zone I, loodrecht op de straat Baardegem-Dorp en met bebouwing langsheen Baardegem-Dorp. Zowel deze perceelsgrenzen als de gebouwen hebben een noordoost-zuidwestelijke en noordwest-zuidoostelijke oriëntatie. Structuren I-203 en I-346 vallen niet letterlijk samen, maar liggen parallel met de grenzen van het vermelde perceel. Desalniettemin gaan we er van uit dat beide grachten de perceelsgrenzen zijn zoals aangegeven op de Ferrariskaast (fig. 69). Een gelijkaardige situatie zien we op de Atlas der Buurtwegen (fig. 70), waarbij structuur I-203 overeenkomt met de grens tussen percelen 134 en 136, en structuur I-346 met de grens tussen percelen 134 en 155. De Poppkaart geeft een quasi identiek beeld, met structuur I-203 als grens tussen percelen 374 en 370, en structuur I-346 als grens tussen percelen 374 en 371 (fig. 71).

71 Pede et al., 2016, 29.

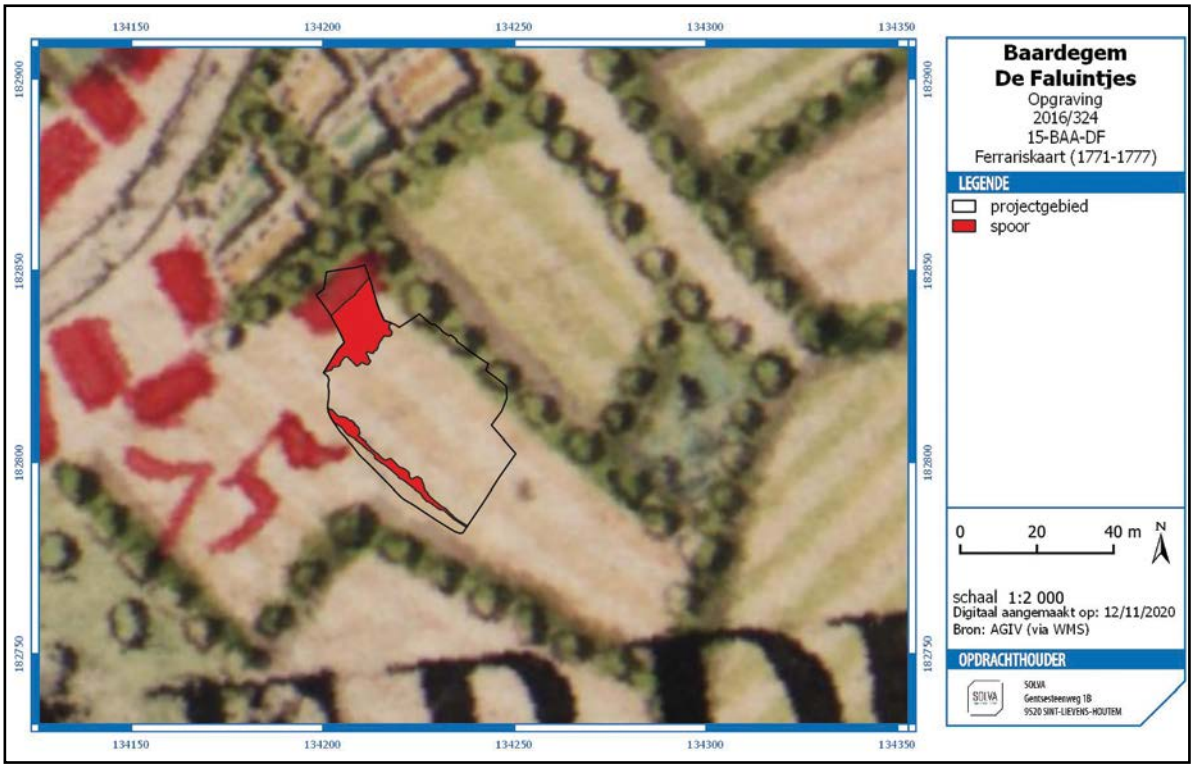

Fig. 69. Het projectgebied met aanduiding van de structuren die tot de postmiddeleeuwen behoren, geprojecteerd op de kaart van Ferraris (1771-1777) (mogelijk met afwijking op de georeferentie); bron AGIV en SOLVA, digitaal aangemaakt op 12/11/2020.

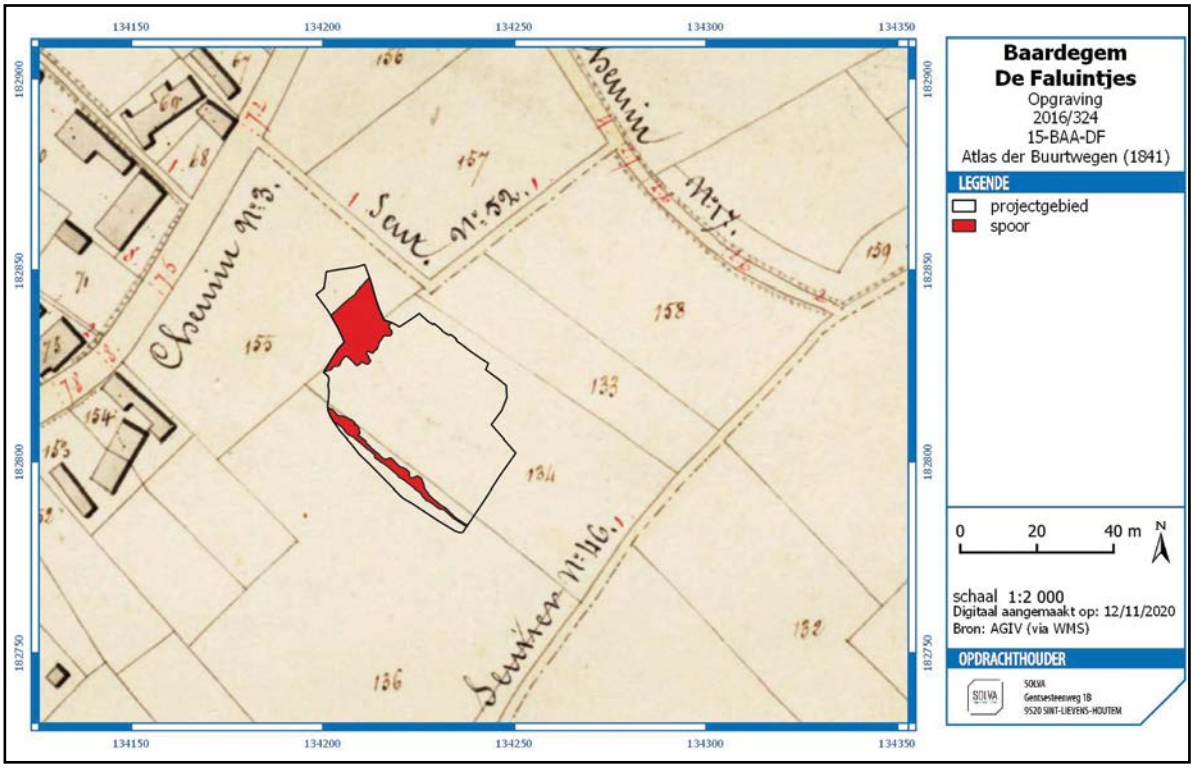

Fig. 70. Het projectgebied met aanduiding van de structuren die tot de postmiddeleeuwen behoren, geprojecteerd op de Atlas Der Buurtwegen (1841) (mogelijk met afwijking op de georeferentie); bron AGIV en SOLVA, digitaal aangemaakt op 12/11/2020.

De aanwezigheid en de oriëntatie van beide grachten is in onze opinie bovendien terug te brengen op de volmiddeleeuwse *enclosure* (cf. supra). Hoewel de *enclos*gracht, structuur I-3, slechts gedeeltelijk is opgetekend (fig. 16), stellen we vast dat deze een noordoost-zuidwestelijk verloop heeft om, na een bocht, verder te lopen met een noordwest-zuidoostelijke oriëntatie.

Ook binnen de *enclosure* zijn drie greppels en een gracht opgetekend met eenzelfde noordwest-zuidoostelijke oriëntatie (cf. supra: 7.4.4.) (fig. 16). Het is duidelijk dat structuren I-203 en I-346 zich respectievelijk enten op en oriënteren volgens de *enclos*gracht. De indeling van het landschap rond zone I, zoals het is afgebeeld op de historische kaarten, houdt diezelfde oriëntatie aan, tot op heden bestendigd in de huidige perceelsgrenzen (fig. 72).

Fig. 71. Het projectgebied met aanduiding van de structuren die tot de postmiddeleeuwen behoren, geprojecteerd op de Poppkaart (1842-1879) (mogelijk met afwijking op de georeferentie); bron AGIV en SOLVA, digitaal aangemaakt op 12/11/2020.

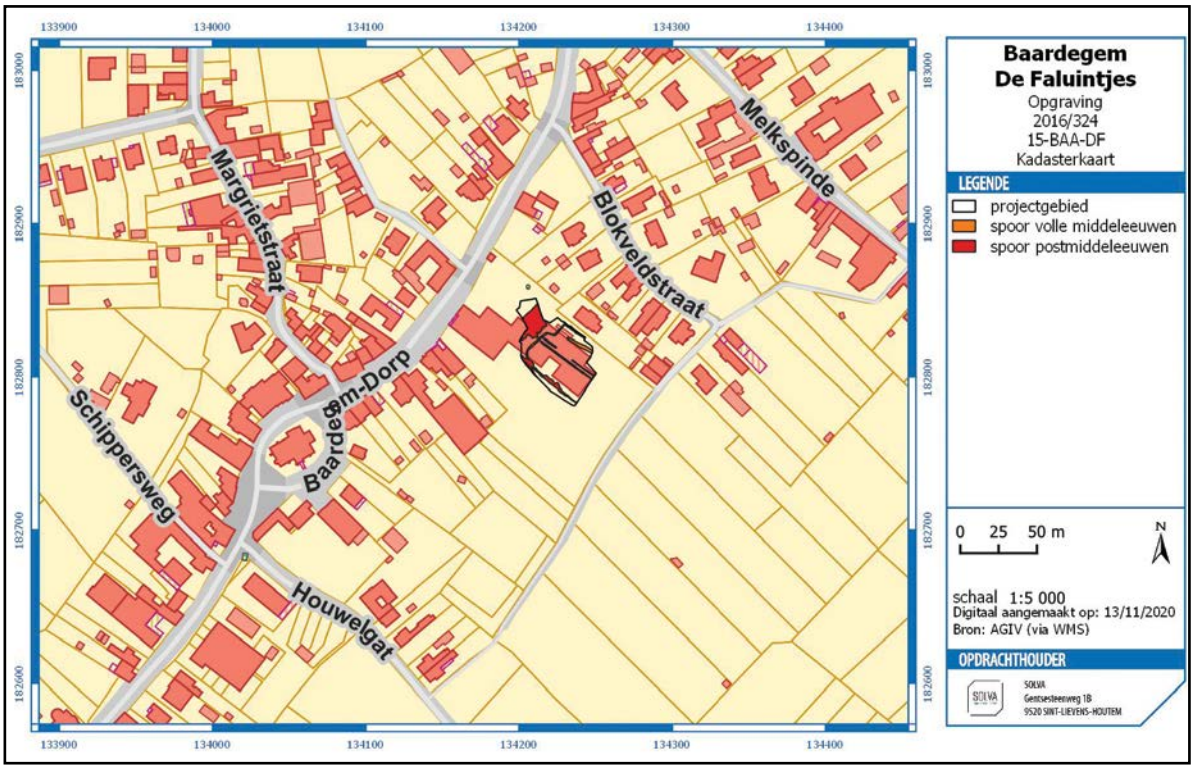

Fig. 72. Het projectgebied met aanduiding van de structuren die tot de volle en postmiddeleeuwen behoren, geprojecteerd op de kadasterkaart; bron AGIV en SOLVA, digitaal aangemaakt op 13/11/2020.

Vondsten en datering

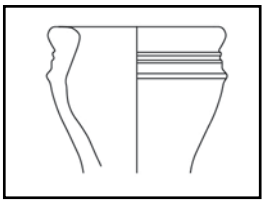

Fig. 73. Aardewerk uit structuur I-203.

Uit de vulling van structuur I-203 is enkel postmiddeleeuws aardewerk verzameld. Tussen de wandscherven lokaal rood gedraaid aardewerk herkennen we de massieve steel van een pan, de poot van een grape of steelgrape en een standring. Twee scherven in porselein behoren toe aan een bord. Een voorraadpot in steengoed met engobe/zoutglazuur is quasi volledig (fig. 73). Deze vondsten plaatsen de opvulling van de gracht in de 17de of 18de eeuw.

Structuur I-346 levert enkele wandscherven postmiddeleeuws rood lokaal gedraaid aardewerk en steengoed type Westerwald op, met bijgevolg een datering tussen 1600 en 1900.

7.5.2. Waterput: structuur I-59

Beschrijving en interpretatie

De waterput, structuur I-59, is reeds herkend op grondplan A (fig. 67: aangeduid in geel, en fig. 74), maar terdege geregistreerd op grondplan B (fig. 75). Op het eerste grondplan lijkt de waterput te bestaan uit twee contexten: context I-23, of de opgave, en context I-59, de insteek. Na het verdiepen naar een tweede grondplan blijkt context I-23 echter uiteen te vallen in verschillende contexten. Naast een kuil, context I-301, is de waterput zelf als structuur samengesteld uit een insteek (context I-311), de schacht in baksteen (met afmetingen 18 x 11 x 5,5 cm) (context I-306), de opgave van de waterput (context I-465) en de afbraak van de waterput (context I-307). De waterput is geregistreerd in twee grondplannen, met een tussentijdse coupe, maar is niet in zijn geheel gecoupeerd. De relatie tot de postmiddeleeuwse kuil, context I-301, de vondsten uit de waterput zelf, alsook de constructie-elementen wijzen in de richting van een recente, postmiddeleeuwse datering.

Fig. 74. Zicht op structuur I-59 op grondplan A.

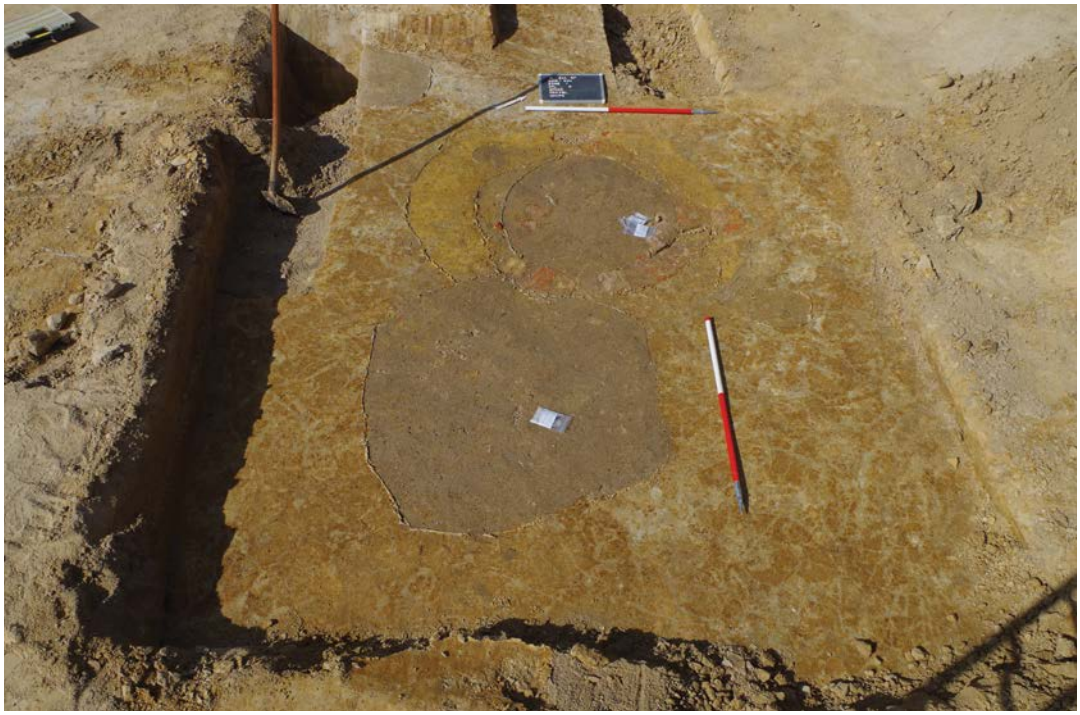

Fig. 75. Zicht op structuur I-59 op grondplan B.

Vondsten en datering

Naast één residuele scherf middeleeuws lokaal grijs aardewerk, is al het aardewerk uit context I-23 postmiddeleeuws. We herkennen lokaal rood gedraaid aardewerk, onder meer van een schotel, majolica en Westerwaldsteengoed. Dit geheel geeft de structuur een datering in de 17de of 18de eeuw. Het kleine formaat van de bakstenen, het type baksteen en het type mortel, ondersteunt deze datering.

7.5.3. Overige kuilen en paalsporen

Beschrijving en interpretatie

Daar waar de sporen met een middeleeuwse datering zich duidelijk concentreren centraal en in het zuiden van het terrein, vinden we de meeste postmiddeleeuwse sporen terug in het noorden (fig. 76) en het westen (fig. 18) van het vlak. Naast de beschreven waterput, structuur I-59, en gracht, structuur I-346, gaat het meer specifiek om enkele paalsporen en meerdere kuilen. Deze sporen hebben allen een gelijkaardig uitzicht in grondplan en in coupe: regelmatig en scherp afgelijnd, een homogene bruine tot donkerbruine vulling, met weinig inclusies (fig. 77 en 78). Hoewel niet voor al deze sporen aardewerk voorhanden is, veronderstellen we een postmiddeleeuwse datering op basis van hun vorm, vulling, locatie en recentere relatie tot oudere middeleeuwse sporen (fig. 67: de met zekerheid in de postmiddeleeuwen gedateerde kuilen zijn lichtgroen gekleurd, de verondersteld postmiddeleeuwse kuilen zijn donkergroen gekleurd).

Enkele contexten vragen meer aandacht: zes kuilen bevatten namelijk (resten van) krengbegravingen of kadavers (fig. 67: aangeduid in bruin): contexten I-6 (fig. 79), I-17, I-18, I-20, I-36 en I-240.[72] De kuilen zijn gecoupeerd (fig. 79, 80, 81 en 82), waarbij het dierlijk botmateriaal op het terrein met de hand is verzameld. De resterende vulling van deze kuilen is op het terrein integraal bemonsterd door deze met een kraan in *bigbags* te scheppen. Drie van deze kuilen zijn in het depot integraal gezeefd op een zeef met maaswijdte 1 mm. Dit dierlijk botmateriaal is, samen me het overige botmateriaal, in detail bekeken in de context

72 Bijlage 2 en 3. Archeozoölogisch onderzoek uitgevoerd door RAAP België.

Fig. 76. Zicht op grondplan A in het noorden van het opgravingsvlak.

Fig. 77. Coupe AB op context I-75.

Fig. 78. Coupe AB op context I-87.

van een assessmentrapport uitgevoerd door RAAP België. Uit dit onderzoek is gebleken dat het botmateriaal uit contexten I-17, I-20 en I-36 afkomstig is van een paard, en het botmateriaal uit contexten I-18 en I-240 van runderen. In kuil, context I-6, tenslotte is het skelet van een hond aangetroffen. Voor al deze contexten is het botmateriaal telkens afkomstig van één individu. In een nabijgelegen paalspoor, context I-45, zijn eveneens dierlijke skeletresten aangetroffen, maar vermoedelijk afkomstig van meer dan één paard.

Fig. 79. Coupe AB op context I-6.

Fig. 80. Coupe AB op context I-17.

Hoewel we slechts voor twee van de zes krengbegravingen aardewerk hebben, schrijven we deze allemaal een postmiddeleeuwse datering toe, en dit op basis van hun gelijkaardige vorm en vulling, hun locatie en hun recentere relatie t.o.v. oudere middeleeuwse sporen.

Fig. 81. Coupe EF op context I-20, met op de achtergrond zicht op coupe CD op context I-18.

Fig. 82. Coupe EF op context I-240.

Samen met de waterput, interpreteren we deze sporen als de *off-site* fenomenen van de postmiddeleeuwse bewoning op het historische perceel waarbinnen het opgravingsvlak valt. Deze interpretatie is ondersteund door de kaart van Ferraris (1771-1777) (fig. 69). De kaart toont het vermelde perceel dwars op de straat Baardegem Dorp, afgezoomd door bomen, met enkele gebouwen langsheen de straat. Het onderzoeksgebied ligt aldus op grond verbonden aan deze huizen. Op de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840) (fig. 70) en de Poppkaart (1842 – 1879) (fig. 71) is het perceel, zoals afgebeeld op de kaart van Ferraris, opgesplitst in meerdere kleine percelen en verschijnt er ten noorden van het vlak een wegel (fig. 70: "'Sent. n° 52").

Een opvallend verschil met de kaart van Ferraris, is de afwezigheid van bebouwing op de percelen rond het opgravingsvlak. Het lijkt ons dus waarschijnlijk dat de postmiddeleeuwse *off-site* sporen in verband te brengen zijn met de bewoning zoals afgebeeld op de kaart van Ferraris. De dateringen, enerzijds van de gracht, structuur I-346, en enkele kuilen en paalsporen in de postmiddeleeuwen, en anderzijds van de gracht, structuur I-203, en de waterput, structuur I-59, in de Nieuwe tijd, zijn alvast niet in strijd met de laat 18de-eeuwse datering van de kaart van Ferraris.

Vondsten en datering

Naast aardewerk, leverden enkele postmiddeleeuwse kuilen en paalsporen dierlijk botmateriaal op. Hoewel de bewaringstoestand van het bot matig tot slecht was en de fragmentatiegraad hoog, leverde het assessment van het botmateriaal door RAAP toch inzichten op. In zes kuilen is een kadaver aangetroffen. “Desondanks een matig tot slechte bewaringstoestand en eerder hoge fragmentatiegraad, konden toch enkele gegevens over deze dieren verzameld worden. Het ging om minstens drie paarden, twee runderen en één hond. Tijdens het assessment kon reeds een inschatting van leeftijd en schofthoogte, behalve voor de runderen, gemaakt worden. Hoewel de skeletten niet compleet bewaard zijn gebleven, kan verdere studie toch bijkomende informatie opleveren. In eerste instantie dienen de contexten van deze dierresten (specifieker) gedateerd te worden.”[73]

Twee van de kuilen met een kadaver, contexten I-6 en I-36, bevatten enkele wandscherven postmiddeleeuws rood lokaal gedraaid aardewerk en steengoed met engobe/zoutglazuur. Het postmiddeleeuwse aardewerk uit zeventien andere kuilen en vier paalsporen omvat, naast rood lokaal gedraaid aardewerk en steengoed met engobe/zoutglazuur, ook weinig *faïence*, majolica en steengoed type Westerwald (tabel 1). We vermelden aanvullend twee kuilen, contexten I-87 en I-297, met respectievelijk een teil in lokaal rood gedraaid aardewerk (fig. 83), en een bijna volledig bewaarde voorraadpot in steengoed met engobe/zoutglazuur (fig. 84).

Tenslotte is in één van deze kuilen, context I-103, ook een klein fragment gevonden van een zonnewijzer in leisteen (fig. 85).

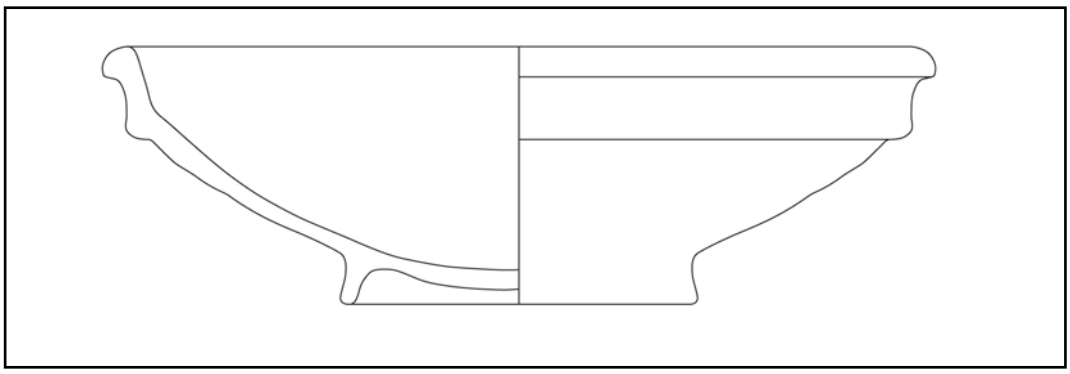

Fig. 83. Aardewerk uit context I-87.

73 Bijlage 2.

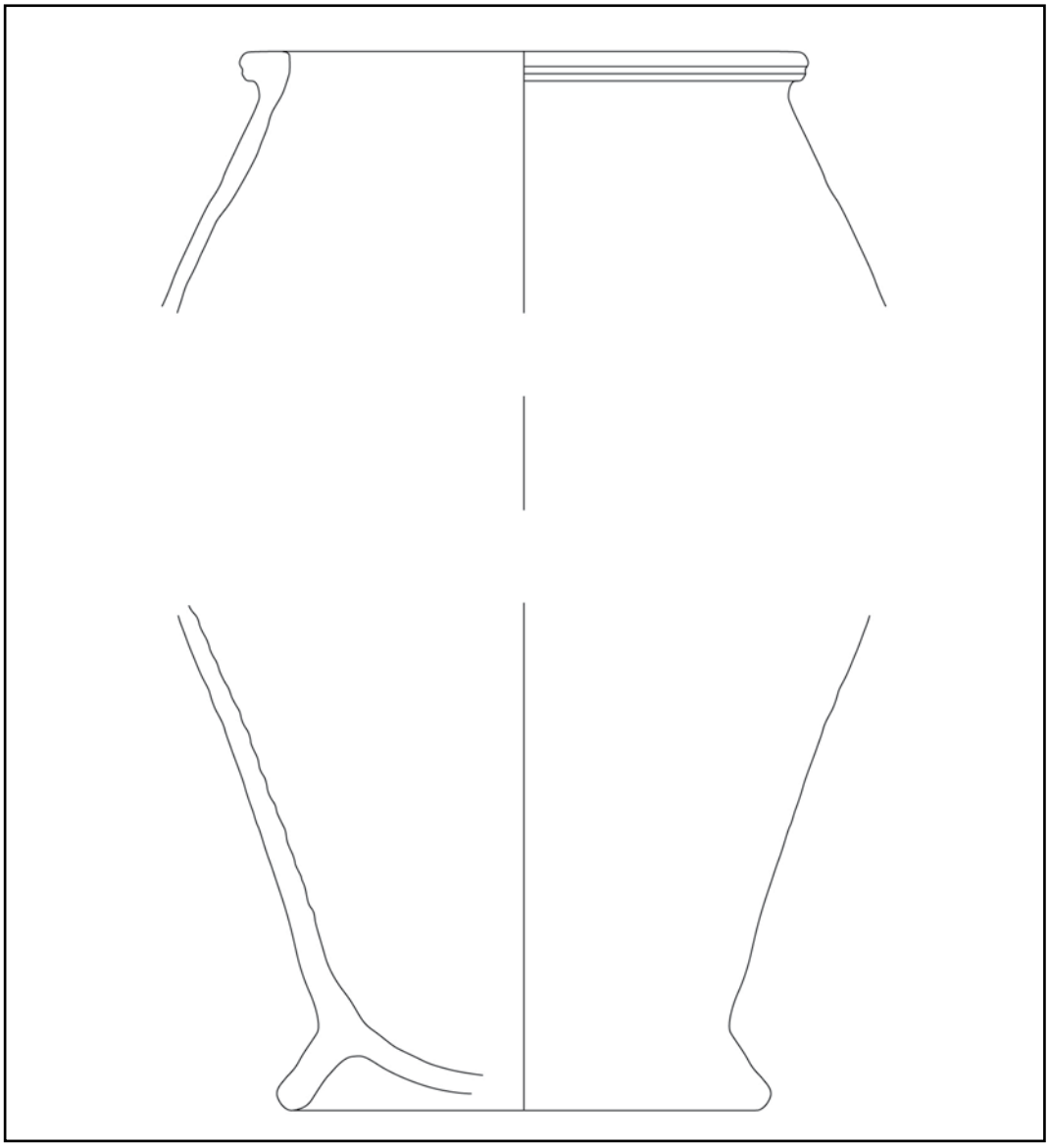

Fig. 84. Aardewerk uit context I-297.

Fig. 85. Leisteen met strepen van een zonnewijzer uit context I-103.

TABEL 1: OVERZICHT PER CONTEXT VAN DE HOEVEELHEID AARDEWERK PER TECHNISCHE GROEP.	
Context	Som van Aantal
I-10	**19**
Kuil-ongedefinieerd	**19**
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faïence / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	8
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / schotel	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / steelkom	6
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed type Westerwald / niet gedetermineerd	2
I-103	**1**
Kuil-ongedefinieerd	**1**
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	1
I-103	**1**
Kuil-ongedefinieerd	**1**
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	1
I-14	**2**
Paalspoor	**2**
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed type Westerwald / kan/kruik	1
I-208	**1**
Kuil-ongedefinieerd	**1**
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed met engobe/zoutglazuur algemeen / niet gedetermineerd	1
I-237	**1**
Kuil-ongedefinieerd	**1**
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / bord	1
I-240	**1**
Kuil-afval	**1**
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	1
I-25	**1**
Kuil-ongedefinieerd	**1**
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	1
I-27	**3**
Kuil-ongedefinieerd	**3**
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / steelkom	1
I-27	**3**
Kuil-ongedefinieerd	**3**
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / steelkom	1
I-29	**4**
Paalspoor	**4**
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	3
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / steelkom	1
I-295	**1**

Kuil-ongedefinieerd	**1**
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	1
I-297	**45**
Kuil-ongedefinieerd	**45**
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed met engobe/zoutglazuur algemeen / voorraadpot	44
I-30	**1**
Kuil-ongedefinieerd	**1**
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	1
I-301	**4**
Kuil-ongedefinieerd	**4**
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Majolica / bord	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / deksel	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed met engobe/zoutglazuur algemeen / niet gedetermineerd	1
I-341	**2**
Kuil-ongedefinieerd	**2**
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed met engobe/zoutglazuur algemeen / niet gedetermineerd	1
I-348	**8**
Kuil-ongedefinieerd	**8**
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faïence / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	5
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / teil	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed type Westerwald / kan/kruik	1
I-36	**4**
Kuil-afval	**4**
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	3
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed met engobe/zoutglazuur algemeen / niet gedetermineerd	1
I-5	**1**
Kuil-ongedefinieerd	**1**
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Niet gedetermineerd / niet gedetermineerd	1
I-75	**10**
Kuil-ongedefinieerd	**10**
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	5
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed met engobe/zoutglazuur algemeen / niet gedetermineerd	3
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed type Westerwald / niet gedetermineerd	2
I-79	**4**
Kuil-ongedefinieerd	**4**
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	4
I-8	**2**
Paalspoor	**2**
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faïence / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	1
I-80	**1**

Kuil-ongedefinieerd	**1**
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed type Westerwald / niet gedetermineerd	1
I-86	**6**
Kuil-ongedefinieerd	**6**
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	6
I-87	**19**
Kuil-ongedefinieerd	**19**
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Ander witbakkend aardewerk / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / teil	18
I-88	**1**
Paalspoor	**1**
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	1
I-9	**2**
Paalspoor	**2**
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	2
EINDTOTAAL	**146**

7.5.4. Stakenrijen: structuren I-42, I-53, I-63, I-68, I-71 en I-178

Beschrijving en interpretatie

Naast de concentratie kuilen en paalsporen in het noorden van het vlak, zien we in de zuidelijke helft van het terrein enorm veel kleine cirkelvormige sporen (fig. 67: aangeduid in blauw en fig. 86). Deze sporen zijn homogeen donkergrijs en duidelijk afgelijnd in grondplan en in coupe (fig. 87 en 88). Hun doorsnedes geven aan dat het geen paalsporen, maar staken zijn, met een scherpe punt gedreven in de grond. In deze wirwar van staken merken we assen op met een noordwest-zuidoostelijke oriëntatie, parallel aan de postmiddeleeuwse gracht, structuur I-203. In totaal tellen we zes rijen, bestaande uit een variabele hoeveelheid staken: structuren I-42, I-53, I-63, I-68, I-71 en I-178.

Slechts één staak bevatte aardewerk. De postmiddeleeuwse datering van deze sporen volgt uit hun interpretatie en de historische bronnen.

Fig. 86. Zicht op de staken in grondplan A.

Fig. 87. Coupe AB op context I-74.

Fig. 88. Coupe AB op context I-116.

Waarom we deze concentratie staken hier aantreffen was aanvankelijk niet duidelijk. In eerste instantie beschouwden we ze als (restanten van) palissades en vormden ze mogelijk een afbakening of begrenzing binnen het perceel, waartoe het opgravingsvlak behoort. Een andere, meer plausibele, interpretatie kwam aan het licht aan de hand van een parallel op de opgraving Aalst-Rozendreef.[74] Hier zijn namelijk gelijkaardige sporen aangetroffen die in verband zijn gebracht met de teelt van hop, een belangrijk onderdeel in de productie van bier. Historische bronnen en beeldmateriaal van de hedendaagse teelt, verschaffen de nodige inzichten. Hopteelt gebeurde, en gebeurt nog steeds, op zogenaamde “staakvelden”.

74 Mondelinge mededeling A. Verbrugge.

Op een dergelijk “staakveld” bevonden zich “hopkuilen”, of een stuk grond van ca. 1 m2, met op de hoeken drie tot zes meter hoge staken. Veelal samen gebonden aan de top, groeien de hopranken tegen deze staken omhoog. Bij grootschalige moderne hopteelt wordt vooral gebruik gemaakt van “draadvelden”, waarbij lange rijen palen met elkaar zijn verbonden door draden, waarlangs de hopplanten omhoog groeien (fig. 89).[75]

Fig. 89. Traditionele hopteelt op staken in Meldert (copyright verzameling Roger & Irma Baert – Hellinckx, met dank aan de heer Arnold Van de Perre (Heemkundige Kring De Faluintjes) en de familie Baert).

Het aantreffen van sporen van hopteelt op de site van Baardegem blijkt niet zo onverwacht. Historisch gezien is de opkomst van deze teelt in het Land van Aalst vermoedelijk in verband te brengen met de Abdij van Affligem, gesticht in 1083 n. Chr. (op ca. 6 km afstand van Baardegem). Gelegen op de grens van Vlaanderen en Brabant, was de abdij niet alleen militair en geestelijk belangrijk, maar stond ze ook in voor de stimulans van landbouw en handelsverkeer. De ontwikkeling van de omliggende streek werd gerealiseerd door de ontginning van bossen in functie van landbouw. Eén van de voornaamste teelten die geïntroduceerd werd, was de hopteelt en dit met zekerheid vanaf de 16de eeuw. Door toedoen van de Abdij van Affligem nam de hopteelt in het historische Land van Aalst een hoge vlucht. Zo stond in de 17de eeuw het Land van Aalst in voor ruim de helft van de Europese hopopbrengst.[76] De hopteelt was een landelijke en artisanale nijverheid die deel uitmaakte van de basis van het economische leven in deze streek. Oorlogen, buitenlands protectionisme en concurrentie met de omgevende landen zorgden er voor dat deze nijverheid onder druk kwam te staan in de loop van de 19de eeuw, om quasi te verdwijnen in de 20ste eeuw.[77] Naast Poperinge, was het Land van Aalst, tot het midden van de 20ste eeuw, de belangrijkste regio in Vlaanderen voor de hopteelt.[78] Hoewel vandaag de gemeenten Baardegem, Herdersem, Meldert en Moorsel tot de streek “de Faluintjes” worden gerekend, is deze streek historisch beperkt tot het gebied

75 https://nl.wikipedia.org/wiki/Hopteelt
76 https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/135392
77 https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/16241
78 https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/135392

ten zuiden van de Molenbeek in Meldert.[79] In dit opzicht hoort Baardegem in theorie niet tot de regio ontwikkelt door de Abdij van Affligem. Desalniettemin is hop in beperkte mate geteeld in Baardegem. Bronnen geven aan dat in 1795 16 boeren hop kweekten en dat in 1824 hoplochtingen een oppervlakte van 5 ha, 40 a en 80 ca besloegen. Tussen 1846 en 1950 neemt de oppervlakte gewijd aan hopteelt stelselmatig af.[80]

Vondsten en datering

Wat het aardewerk betreft, is slechts één wandscherf steengoed met engobe/zoutglazuur voorhanden.

Ter datering van deze structuren bieden de historische bronnen ons meer inzicht. In de veronderstelling dat de stakenrijen het gevolg zijn van hopteelt, kunnen we deze structuren ten vroegste dateren in de 16de eeuw. De vroegste vermelding van een gilde van hophandelaars dateert immers uit 1516. Geweten is ook dat de Abdij van Affligem inzet op de teelt van hop ter ontwikkeling van de omliggende streek. Hiertoe behoort het gebied de 'Faluintjes', gelegen ten noorden van de abdij. Hoewel vandaag de gemeenten Baardegem, Herdersem, Meldert en Moorsel tot de Faluintjesstreek worden gerekend, is deze in principe beperkt tot het gebied ten zuiden van de Molenbeek in Meldert.[81] In dit opzicht hoort Baardegem in theorie niet tot de regio ontwikkelt door de Abdij van Affligem. Desalniettemin is in het in onze opinie duidelijk dat we hier te maken hebben met relicten van hopteelt.

De locatie van de besproken structuren binnen het opgravingsvlak is ons inziens eveneens een indicator voor een postmiddeleeuwse datering. De stakenrijen bevinden zich immers niet alleen nabij en parallel met de postmiddeleeuwse perceelgracht, structuur I-203, maar ook enkel ten noorden van deze gracht. Daarenboven ligt de concentratie staken in het zuiden van het terrein, apart van de concentratie postmiddeleeuwse sporen in het noorden en het westen van het terrein. Beide concentraties lijken rekening te houden met elkaars aanwezigheid. Het is onze mening dat de staken eveneens te interpreteren zijn als de *off-site* fenomenen van de bewoning, buiten de grenzen van het opgravingsvlak, maar binnen het perceel, zoals afgebakend op de kaart van Ferraris (fig. 69). Hoewel de Atlas der Buurtwegen (fig. 70) en de Poppkaart (fig. 71) geen bewoning meer tonen op de percelen ter hoogte van het onderzoeksgebied, is het niet uit te sluiten dat de terreinen in gebruik bleven voor hopteelt.

7.5.5. B-horizont

Beschrijving en interpretatie

Ter hoogte van de postmiddeleeuwse sporen in de noordelijke hoek van het terrein (en ook elders op het terrein[82]) is de B-horizont aanzienlijk bewaard (fig. 5 en 20). Tijdens het afgraven is het aardewerk uit deze laag verzameld onder context I-100. Hoewel het niet mogelijk was om op dit niveau reeds individuele sporen te ontwaren, is het aardewerk afkomstig uit de postmiddeleeuwse sporen op grondplan A in dit gedeelte van het vlak.

Vondsten en datering

Voor het aardewerk uit context I-100 vermelden we onder andere twee scherven lokaal rood gedraaid aardewerk met een *sgrafitto* versiering van lijnen en golflijnen en de letters 'IXXR' (fig. 90:3), alsook de scherven van kachelpannen/kommen (fig. 90:7, 8, 9, 10, 11), een schotel (fig. 90: 5) en een steelkom (fig. 90:6) in lokaal rood gedraaid aardewerk. We herkennen ook twee borden in majolica (fig. 90:1). Weinig *faïence* en steengoed met engobe/zoutglazuur

79 https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/135392
80 Ockley et al., 1985; met dank aan de Heer Van de Perre.
81 https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/135392
82 Pede et al., 2016, 11.

vervolledigen het ensemble. Dit geheel kan meer specifiek in de 18de eeuw gedateerd worden.

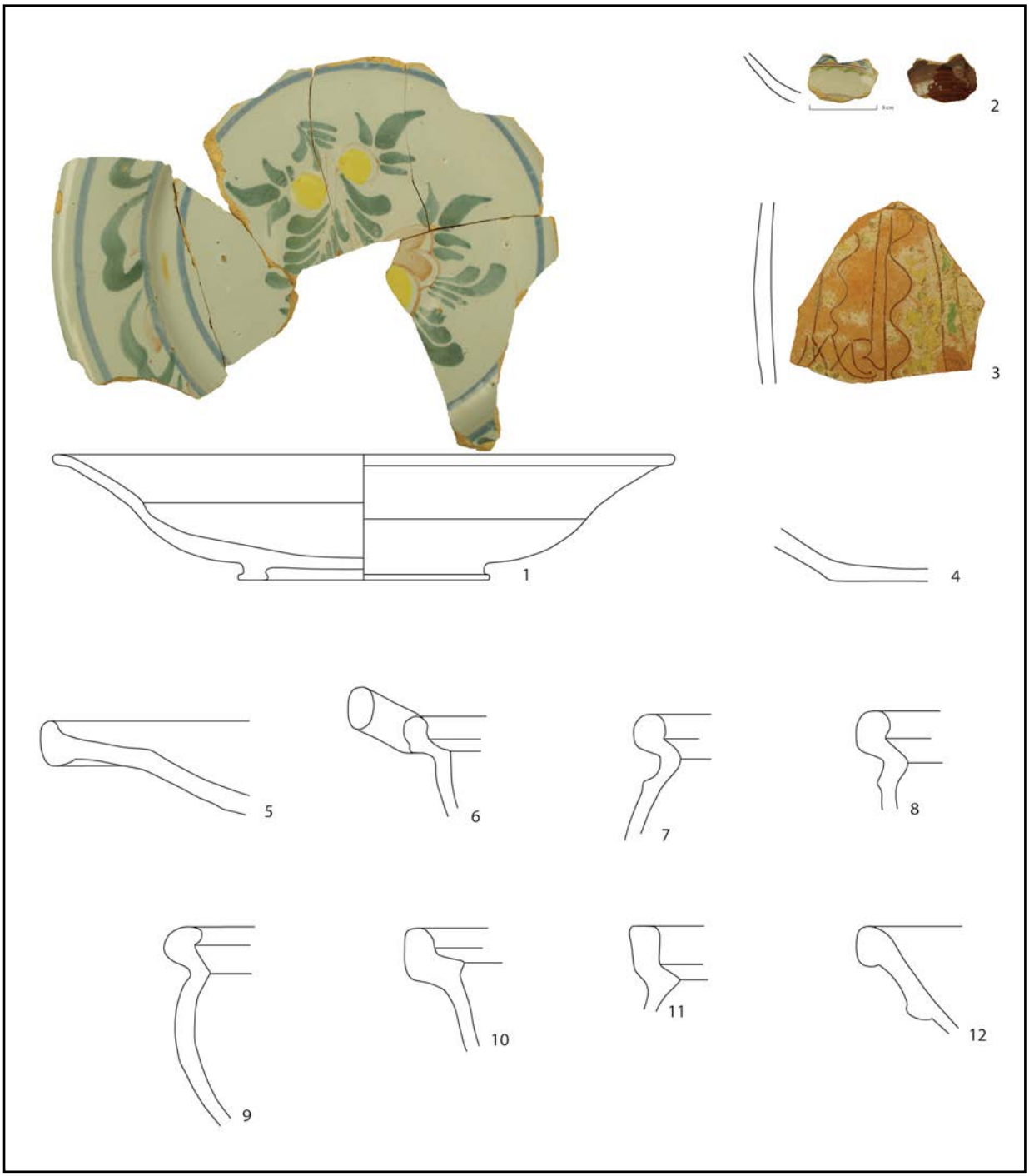

Fig. 90. Aardewerk uit context I-100.

7.5.6. Samenvatting

De opgraving in Baardegem bracht een reeks sporen uit de postmiddeleeuwen aan het licht, afgebakend door twee grachten, structuur I-346 met een noordoost-zuidwestelijke oriëntatie en structuur I-203 met een noordwest-zuidoostelijke oriëntatie. Een concentratie kuilen en paalsporen en een waterput met bakstenen schacht situeren zich in het noorden van het vlak. Zes parallelle rijen van staken zijn gesitueerd in het zuiden van het terrein.

Meerdere van deze sporen zijn ruim gedateerd in de postmiddeleeuwen op basis van het aardewerk dat is gerecupereerd uit de vulling. Enkele sporen zijn aan de hand van het

aardewerk iets nauwkeuriger te dateren in de 17de of 18de eeuw, of de Nieuwe tijd. Voor een aantal sporen veronderstellen we een postmiddeleeuwse datering en dit op basis van vormelijke gelijkenissen met de met zekerheid gedateerde sporen. Aanvullende bronnen van informatie die een postmiddeleeuwse datering onderschrijven zijn de historisch kaarten en geschreven bronnen. Zowel de kaart van Ferraris, als de Atlas der Buurtwegen en de Poppkaart geven zicht op de bewoning en de perceelindeling ter hoogte van het onderzoeksgebied. Het is duidelijk dat de twee postmiddeleeuwse grachten perceelsgrenzen vertegenwoordigen en dat hun specifieke oriëntatie geënt is op, en teruggaat op het verloop van de *enclos*gracht die de volmiddeleeuwse nederzetting afbakent. Bovendien zijn beide grachten één op één te correleren met perceelsgrenzen op de Atlas der Buurtwegen en de kaart van Popp. De concentratie sporen in het noorden van het vlak lijkt ons het directe resultaat te zijn van de hier aanwezige bewoning, zoals afgebeeld op de kaart van Ferraris. Het meest tastbare restant van deze bewoning zijn de zes kuilen met een krengbegraving. De concentratie staken in het zuiden van het vlak kan in verband gebracht worden met de teelt van hop. Geschreven bronnen geven aan dat de teelt en de handel van hop in het Land van Aalst zeker terug gaat tot de 16de eeuw en één van de belangrijkste teelten was in de regio. Deze landelijke en industriële nijverheid blijft een belangrijke economische rol vervullen in het Land van Aalst tot het midden van de 20ste eeuw. Hoewel beide sporenconcentraties ruimtelijk van elkaar gescheiden zijn en wezenlijk anders zijn, zijn ze ons inziens het resultaat van dezelfde bewoning. Zo nemen ze elk hun plaats in op het perceel en lijken ze aldus rekening met elkaar te houden. Bovendien is de locatie en de oriëntatie van de rijen staken afgestemd op en begrensd door de hier aanwezige perceelsgrens, gedateerd in de 17de of 18de eeuw.

7.5.7. Interpretatie en discussie

Voor zowel Baardegem – De Faluintjes als voor de andere reeds vermelde volmiddeleeuwse nederzettingssites, doorgaans met *enclos*gracht (cf. supra: Erembodegem – Zuid IV, Ronse – Pont West, Ronse – De Stadstuin, Kruishoutem – Containerpark, Outer – Stuypenberg en Lede – Kleine Kouterrede), stellen we vast dat de assen uitgezet in de middeleeuwse periode worden bestendigd in de postmiddeleeuwen. Meer concreet gaat het om grachten en greppels die, hetzij aantakken op de *enclosure*, hetzij de oriëntatie van de *enclosure* weerspiegelen. Deze grachten en greppels realiseren in de postmiddeleeuwen een indeling van het landschap in percelen. Doorgaans zijn deze grachten en greppels te herkennen op de historische kaarten en bestendigd in de huidige perceel- of kadastergrenzen. Zo ook in Baardegem – De Faluintjes (cf. infra).

Op de site van Baardegem – De Faluintjes zijn twee postmiddeleeuwse grachten opgetekend die in verband kunnen gebracht worden met de aanwezigheid van de volmiddeleeuwse *enclosure* en die één op één kunnen gelinkt worden aan de kaart van Ferraris, de Atlas der Buurtwegen en de Poppkaart. Door de historische kaarten als het ware onder de archeologische vaststellingen te schuiven, wordt de invloed en impact van de hier aanwezige volmiddeleeuwse nederzetting op de indeling en vormgeving van het huidige landschap bijzonder tactiel (cf. supra: 7.5.1.).

In vergelijking met de vermelde sites in het werkingsgebied van SOLVA, valt op dat de opgraving in Baardegem – De Faluintjes nederzettingssporen oplevert uit de volle middeleeuwen en de postmiddeleeuwen. De laatmiddeleeuwse periode vormt een hiaat. De andere vermelde sites getuigen van een continuïteit, waarbij de assen in het postmiddeleeuwse landschap, via de laatmiddeleeuwse periode, terug te brengen zijn op de volmiddeleeuwse periode. Hoewel de laatmiddeleeuwse periode in Baardegem ontbreekt, staat het vast dat ook hier de volmiddeleeuwse *enclosure* het landschap heeft vormgegeven.

08 | ASSESSMENT EN BASISANALYSE VAN DE VONDSTEN EN STALEN

8. ASSESSMENT EN BASISANALYSE VAN DE VONDSTEN EN STALEN

8.1. VONDSTEN

Het aardewerk is grotendeels besproken bij de beschrijving van het archeologisch onderzoek, in het kader van de datering van de voornaamste contexten en structuren (cf. 3.2.). Het gaat om vrij weinig materiaal dat dateert uit de metaaltijden, de Romeinse periode, de volle middeleeuwen en de postmiddeleeuwen. Over het algemeen kent het aardewerk een vrij sterke fragmentatiegraad en een lage aanwezigheid van diagnostische elementen.

Het bouwmateriaal komt eveneens grotendeels ter sprake bij het overzicht van de relevante contexten en structuren. Het betreft behalve enkele fragmenten baksteen (n=4), daktegel (n=2) en verbrande leem (n=9,) voornamelijk gefragmenteerde dakpannen van het Romeinse type (*tegula* (n=29) / *imbrex* (n=14).

Het metaal is geregistreerd door middel van röntgenopnames (bijlage 4). Op basis van deze foto's is beslist dat er geen metalen vondsten zijn die conservatie vereisten. Deze vondsten zijn gedetermineerd, geteld en ingevoerd in de SOLVA databank. Het betreft voornamelijk metaalslakken en spijker/nagels. Een groot aantal vondsten is niet nader te bepalen. Drie munten zijn losse vondsten en kunnen niet toegewezen worden aan een spoor.

Het verzamelde botmateriaal is onderworpen aan een assessment door RAAP België (bijlage 2 en 3). Het assessmentrapport voorziet zowel een algemene beschrijving van het materiaal, als een meer diepgaande analyse, waarbij is gekeken naar de tafonomie en de soortenverdeling. Het rapport geeft eveneens aanbevelingen voor eventueel verder onderzoek. Het besluit geeft het volgende mee: "Het assemblage aan dierlijk materiaal afkomstig van het archeologisch onderzoek Faluintjes te Baardegem bestond enerzijds uit matig tot slecht bewaarde en sterk gefragmenteerde botresten die wellicht als gerecycleerd nederzettingsafval beschouwd kunnen worden. Door de bewaringstoestand en de fragmentatiegraad van deze resten konden geen diersoorten of bewerkingssporen herkend worden. De informatiewaarde van deze resten ligt laag. Anderzijds behoorden minstens zes kadavers tot het onderzochte assemblage. Desondanks een matig tot slechte bewaringstoestand en eerder hoge fragmentatiegraad, konden toch enkele gegevens over deze dieren verzameld worden. Het ging om minstens drie paarden, twee runderen en één hond. Tijdens het assessment kon reeds een inschatting van leeftijd en schofthoogte, behalve voor de runderen, gemaakt worden. Hoewel de skeletten niet compleet bewaard zijn gebleven, kan verdere studie toch bijkomende informatie opleveren."[83]

8.2. STALEN

Waar houtskool aanwezig was in de vulling van de sporen is een staal genomen. In totaal zijn 41 contexten bemonsterd en dit met het oog op 14C-analyses ter datering van deze contexten.

Bodemstalen om uit te zeven, in functie van vondsten en macroresten, zijn genomen uit drie contexten. Voor één van deze contexten (cf. 7.2. context I-151) is eveneens een nat bodemstaal voorhanden.

83 Bijlage 2. Claus, 2019, 8.

Tenslotte is een houtstaal bewaard, afkomstig van één van de postmiddeleeuwse staken, en dit in functie van houtsoortbepaling en 14C-datering.

09 | SYNTHESE

9. SYNTHESE EN ANTWOORD OP DE VOOROPGESTELDE ONDERZOEKSVRAGEN

De aanleiding van het project is de realisatie van een woon- en zorgcentrum door het OCMW Aalst op een perceel in Baardegem. Het projectgebied van ca. 1,12 ha betreft een onbebouwd terrein, begrensd door de straat Baardegem-Dorp in het noordwesten, een voetwegel en bewoning in het noordoosten en onbebouwde gronden in het zuiden. Een evaluatie van de archeologische waarde van deze zone, op een boogscheut van het dorpscentrum van Baardegem drong zich op. Het Agentschap Onroerend Erfgoed adviseerde een vooronderzoek met proefsleuven, uitgevoerd door SOLVA in maart 2016. Hierbij kwamen centraal op het terrein verscheidene goed bewaarde archeologische sporen uit de volle middeleeuwen en postmiddeleeuwen aan het licht. Op basis van deze bevindingen adviseerde het Agentschap een vlakdekkende opgraving in de centrale zone, met optionele uitbreiding. Het archeologisch onderzoek is vervolgens in twee fases uitgevoerd door SOLVA in het najaar van 2016, op een oppervlakte van ca. 2125 m2.

Baardegem verschijnt voor het eerst in de historische bronnen in 1180 als “Bardenghien” en vormde tot 1258 met Meldert één parochie, afhankelijk van de Abdij van Affligem. De naamgeving “Baardegem” behoort tot de groep van de “-gem toponiemen”, waarvan het ontstaan doorgaans in de vroege middeleeuwen gesitueerd is.

Op de historische kaarten is het dorpscentrum en het projectgebied, ten oosten hiervan, goed te herkennen. De kaarten laten allemaal een vrijwel gelijkaardige situatie zien. Zowel op de kaart van Ferraris (1771-1778), de Atlas der Buurtwegen (1841), als de Poppkaart (1842-1879) is bewoning aanwezig langsheen de straat Baardegem-Dorp. Het opgravingsvlak zelf ligt op de achterliggende percelen, die hoofdzakelijk gebruikt lijken te zijn als landbouw- of weidegronden. Enkel op de kaart van Ferraris zijn gebouwen te zien nabij de onderzocht zone.

Archeologisch gezien is er weinig geweten over Baardegem. Naast de opgraving die het onderwerp vormt van dit rapport, is recent door SOLVA archeologische onderzoek uitgevoerd in het dorpscentrum. Aan de voet van de Sint-Margarethakerk kwamen zowel sporen van begraving als sporen van bewoning aan het licht, met onder meer de palenrij van een groot gebouw. Een klein aandeel Merovingisch-Karolingisch handgevormd aardewerk is enerzijds residueel aanwezig in sporen, maar lijkt anderzijds enkele sporen te plaatsen in de vroege middeleeuwen. Hoewel voor deze periode geen duidelijk bewoningssporen zijn vastgesteld, wijst dit aardewerk wel op een menselijke aanwezigheid, voorafgaand aan de volmiddeleeuws nederzetting. Deze vroegmiddeleeuwse datering van enkele vondsten vindt weerklank in de naamgeving van het dorp (-gem toponiem) en de omliggende kouters, en ook de opgraving aan de voet van de kerk in het dorpscentrum bracht gelijkaardige vondsten aan het licht.

Het archeologisch onderzoek in Baardegem – De Faluintjes bracht in eerste instantie een deel van een volmiddeleeuwse nederzetting aan het licht. Deze bewoning doet zich voor als een *enclosure* of een woonzone afgebakend door een *enclos*gracht. Het verloop van deze gracht is slechts deels opgetekend, maar de aanzet van een bocht laat vermoeden dat de gracht waarschijnlijk een rond traject kende. In deze *enclosure* zijn talrijke nederzettingssporen, geconcentreerd in het zuiden en het zuidoosten, aanwezig. Rekening houdend met het veronderstelde verdere verloop van de *enclos*gracht,

strekte de bewoning zich verder in zuidoostelijke richting, buiten de grenzen van de opgravingsvlak. In het geheel van sporen zijn twee hoofdgebouwen te ontwaren die elkaar chronologisch opvolgen. Een kleiner eenschepig gebouw is op dezelfde locatie vervangen door een drieschepig gebouw. Een derde gebouw ten oosten hiervan is minder zeker. Naast parallelle greppels en een gracht, kuilen en paalsporen, is tevens een (drenk)poel opgetekend. Sporen van waterwinning zijn niet vastgesteld. Zowel de *enclos*gracht, de drie gebouwen als de interne greppels en gracht hanteren een NO-ZW of NW-ZO oriëntatie. Als dusdanig bevinden ze zich, hetzij dwars op, hetzij parallel met de helling van het terrein. Het aardewerk, met onder meer een fractie lokaal grijs handgevormd aardewerk met glauconietrijk baksel, en de 14C-dateringen wijzen naar een eerder vroege datering van de *enclosure* in de late 9de en 10de eeuw n. Chr. Een datering die eventueel aansluit bij de aanwezigheid van bewoningssporen en begravingen aan de voet van de kerk, slechts 180 meter van elkaar verwijderd. De elkaar oversnijdende gebouwplattegronden, de aanwezigheid van kuilen binnen en buiten de *enclos*gracht, de oversnijding van één van deze kuilen door de *enclos*gracht en de onzekere relatie tussen de poel en de *enclos*gracht zijn indicatoren voor een fasering in de volmiddeleeuwse bewoning; waarbij mogelijk de woonzone aanvankelijk niet omgracht was. Ook voor deze nederzetting stelt zich de vraag hoe ze zich verhoudt tot de aangetroffen sporen van bewoning en begraving in het dorpscentrum. Verder onderzoek zal hopelijk verder inzicht verstrekken m.b.t. deze onderzoeksvraag.

De volmiddeleeuwse woonzone in Baardegem – De Faluintjes kunnen we interpreteren als een nederzetting die deel uitmaalt van de ontginningsbeweging van de volle middeleeuwen. Dit betekent dat de hier aanwezige bewoners in de loop van vroege volle middeleeuwen de omliggende vruchtbare leemgronden in cultuur brachten. Hierbij gaven ze vorm aan het landschap en lieten ze, zonder het te weten, sporen achter in het landschap tot op vandaag. Deze specifieke nederzetting plaatste en oriënteerde zich zodanig in het landschap dat de twee uitgezette assen, noordoost-zuidwest en noordwest-zuidoost, weerspiegeling vinden in de postmiddeleeuwse indeling van het landschap. Ter hoogte van de *enclosure* registreerden we immers twee postmiddeleeuwse grachten die zich entten en oriënteerden op de *enclos*gracht. Opmerkelijk in dit opzicht is het hiaat in de tijd. De nederzetting is opgegeven in de volle middeleeuwen, waarna we op het terrein geen bewoningssporen sporen meer aantreffen uit de late middeleeuwen. Desalniettemin blijkt uit archeologische vaststellingen en uit de historische kaarten dat de assen in het landschap, uitgezet in de volle middeleeuwen, continuïteit kennen in de postmiddeleeuwen en tot op heden bestendigd zijn in de perceelindeling. De impact van een middeleeuwse bewoning op de indeling van het landschap en op de evolutie van deze indeling, zien we niet alleen in Baardegem – De Faluintjes, maar op meerdere sites in het zuiden van Oost-Vlaanderen. Het is duidelijk dat dergelijke, relatief kleinschalige nederzettingen zowel de Noord-Oost-Vlaamse zandstreek als de Zuid-Oost-Vlaamse leemstreek in ontginning brachten en aldus het landschap vorm gaven.

Ondanks het hiaat in de late middeleeuwen, treffen we in de postmiddeleeuwen opnieuw sporen van bewoning aan. In tegenstelling tot de middeleeuwse bewoning, bevinden we ons voor deze periode niet in de kern van een nederzetting, maar aan de rand van bewoning. De aangetroffen sporen zijn te interpreteren als de *off-site* fenomenen van bewoning ten noordwesten en net buiten de grenzen van het opgravingsvlak. We registreren een cluster sporen in het noorden en het westen, en in het zuiden van het vlak. In het noorden en het westen omvatten deze sporen een waterput, enkele paalsporen en talrijke kuilen. Zes van deze kuilen bevatten de begraving van het kadaver van een paard, rund of hond. De cluster sporen in het zuiden van het vlak bestaat uit talrijke, lineair geordende kleine staken, parallel met de hier aanwezige perceelsgrens. Deze zijn het resultaat van hopteelt, een lokale nijverheid die ten minste vanaf de 16de eeuw van groot economisch belang was in het Land van Aalst. Of de nederzettingssporen en de hopteelt gelijktijdig zijn, is niet met zekerheid te stellen, maar lijkt ons waarschijnlijk. In de mate dat diagnostisch materiaal voorhanden is, kan voor een aantal sporen de postmiddeleeuwse datering verfijnd worden naar de 17de of 18de eeuw, zo ook voor de meest zuidelijke perceelsgrens. Onder voorbehoud stellen we dat de postmiddeleeuwse sporen in verband kunnen

gebracht worden met de historische realiteit zoals afgebeeld op de kaart van Ferraris (1771-1777). Voor de interpretatie van zowel de middeleeuwse als de postmiddeleeuwse sporen onderstrepen we het belang van de historische kaarten.

10 | BIBLIOGRAFIE

10. BIBLIOGRAFIE

10.1. GESCHREVEN BRONNEN

Clement C., Guillaume V. & Cherretté B., 2020. Lede Kleine Kouterrede Archeologisch onderzoek, *SOLVA Archeologierapport* 191.

Clement C., Verbrugge A., De Graeve A., Du Rang E. & Cherretté B., 2013. De eerste resultaten van het archeologisch onderzoek te Ronse – Pont West (O.Vl.). *Archaeologia Mediaevalis* 36, 43-45.

De Clercq W., 2017. De houten boerderijbouw in het noordelijke deel van het graafschap Vlaanderen. Een cultureel-biografische verkenning in bouwtradities (ca. 500-1500 n. Chr.), in De Groote K. & Ervynck A. (red.), *Gentse geschiedenissen ofte, nieuwse historiën uit de oudheid der stad en illustere plaatsen omtrent Gent*, 45-66.

De Graeve A., Verbrugge A. & Cherretté B., 2012. Sporen van middeleeuwse bewoning te Erembodegem Zuid IV (fase 3) (O.-Vl.). *Archaeologia Mediaevalis* 35, 99-100.

De Graeve A., 2018, Ronse Pont West. 4000 jaar leven in een dynamisch landschap, *SOLVA Archeologierapport* 157.

De Groote K., 2014. Middeleeuws aardewerk in Vlaanderen, *Relicta Monografieën*, deel I &II.

De Maeyer W., Taelman E. & Cherretté B., 2018. Wortegem Diepestraat. Archeologisch onderzoek, *SOLVA Archeologierapport* 129.

Hoorne J., Schynkel E., De Smaele B. & Bartholomieux B., 2008 (onuitgegeven). *Sint-Denijs-Westrem - Flanders Expo Zone 3 / IKEA : Archeologisch onderzoek van 2 januari tot 15 februari 2008 (stad Gent, provincie Oost-Vlaanderen)*, Gent.

Hoorne J., Bartholomieux B. & De Doncker G., 2009. Enkele erven en een bijzondere kuilenzone uit de ijzertijd op Flanders Expo - Zone 1 (Sint-Denijs-Westrem, Gent, provincie Oost-Vlaanderen, België). *LULULA. Archaeologia Protohistorica* XVII: 73-80.

Hoorne J. & Messiaen L., 2010. Nederzettingssporen en grachtencomplex uit de Metaaltijden te Flanders Expo (Sint-Denijs-Westrem, stad Gent, provincie Oost-Vlaanderen). *LUNULA. Archaeologia protohistorica* XVIII, 31-36.

Huijbers A., 2014. Huisplattegronden van agrarische nederzettingen uit de volle middeleeuwen in het Maas-Demer-Scheldegebied, In: A.G. Lange, E.M. Theunissen, J.H.C. Deeben, J. van Doesburg, J. Bouwmeester en T. de Groot, 2014 (red.): *Huisplattegronden in Nederland. Archeologische sporen van het huis. Amersfoort/Eelde*, 367-419.

In 't Ven I. & De Clercq W., 2005. *Een lijn door het landschap. Archeologie en het vTn-project 1997-1998*. Archeologie in Vlaanderen. Monografie 5, Brussel, VIOE.

Ockeley J., Robijns L. e.a., 1985. *Baardegem*, Groot Aalst. Een geschiedkundige verhandeling met inventarisatie van zijn straten en gebouwen, deel 2.

Pede R., Clement C., De Cleer S., Guillaume V. & Cherretté B., 2015. Ronse De Stadstuin. Archeologisch onderzoek. *SOLVA Archeologie Rapport* 20.

Pede R., Klinkenborg S., Verbrugge A. & Cherretté B., 2016. Baardegem De Faluintjes. Archeologisch vooronderzoek. *SOLVA Archeologie Rapport* 49.

Pieters M., 1985. Baardegem (O.-Vl.): vuurstenen pijlpunt. *Archeologie* 1, 18-19.

Pieters M., 1988. Vuurstenen werktuigen uit de prehistorie gevonden te Baardegem. *Heemkundige Kring De Faluintjes* 1, 9-11.

Schynkel E. & Urmel L., 2008. Archeologisch onderzoek Evergem – Molenhoek. 1 oktober tot 23 september 2008. *KLAD-rapport* 11.

Sevenant M., Menschaert J., Couvreur M., Ronse A., Antrop M., Geypens M., Hermy M. & De Blust G., 2002. *Ecodistricten: Ruimtelijke eenheden voor gebiedsgericht milieubeleid in Vlaanderen. Deelrapport II: Afbakening van ecodistricten en ecoregio's: Verklarende teksten*, s.l.

Van de Vijver M., Wuyts F., Cherretté B., De Groote K. & Moens J., 2008. Vroege en volmiddeleeuwse bewoning te Erembodegem "Zuid IV" (O.-Vl.). *Archaeologia Mediaevalis* 31, 113-115.

Vanholme N., Taelman E. & Cherretté B., 2015. Kruishoutem Containerpark. Archeologisch onderzoek. *SOLVA Archeologie Rapport* 40.

10.2. INTERNETRAADPLEGINGEN

https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/13409: *Baardegem. In Inventaris Onroerend Erfgoed*.

https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/9454: *Parochiekerk Sint-Margaretha. In Inventaris Onroerend Erfgoed*.

https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/135392: *Kluisbos, Faluintjes en Abdij van Affligem. In Inventaris Onroerend Erfgoed*.

https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/16241: *Arrondissement Aalst. In Inventaris Onroerend Erfgoed*.

https://nl.wikipedia.org/wiki/Hopteelt

https://thesaurus.onroerenderfgoed.be/conceptschemes/ERFGOEDTYPES/c/1255

11 | BIJLAGEN

Gedimat
Gedimat

11. BIJLAGEN

11.1. HANDLEIDING BIJ HET RAADPLEGEN VAN DE BIJLAGEN

De bijlagen bij het rapport zijn ingedeeld in een algemene gegevensfiche over het project inclusief trefwoorden, een lijst met overzichtsfoto's, een structuurlijst, een contextlijst, een sporenlijst, een vondstenlijst en een fotolijst op spoorniveau. Tevens wordt een overzicht geboden van uitgevoerd post-excavation onderzoek en mogelijkheden voor verder onderzoek.

Deze lijsten worden aangevuld met de afgeleverde vergunningen voor metaaldetectie en prospectie met ingreep in de bodem enerzijds, en de bijzondere voorwaarden waaraan het onderzoek dient te beantwoorden, opgesteld door de bevoegde overheid - het Agentschap Onroerend Erfgoed - anderzijds.

We geven hierbij enige duiding met betrekking tot de diverse lijsten in deze bijlage.

De lijsten worden automatisch gegenereerd uit de SOLVA-databank[84]. In deze databank worden tijdens de opgraving en de rapportage alle data die tijdens een archeologisch project worden gegenereerd, samengebracht. Het gaat hierbij dus zowel om velddata (foto's, plannen, beschrijvingen, relaties tussen sporen, vondsten, ...) als documenten die tijdens de rapportage worden gegenereerd (aardewerktekeningen, informatie over behandeling van materiaal, het archeologisch rapport, diverse laboanalyses, administratief archief zoals vergunningen, bijzondere voorwaarden, ...). In het kader van de rapportage genereert de databank een reeks lijsten zoals gevraagd in de "Minimumnormen voor archeologische registratie en rapportage" en de "bijzondere voorwaarden" bij het concrete project.

Conform de structuur van de databank (zie hoofdstuk methodologie, verwerking) worden de bijlagen hiërarchisch opgebouwd. Alle velddata worden in de databankstructuur op drie niveaus ingedeeld: spoorniveau, contextniveau en structuurniveau. We verduidelijken met een voorbeeld.

Onder de noemer '**sporen**' verstaan we het kleinste niveau van notulering, de kleinste eenheid als het ware: bijvoorbeeld een aflijning in een grondplan of een laag in een kuil bij een coupetekening. Dit is het niveau waarop vondsten afzonderlijk worden ingezameld.

Verschillende sporen kunnen toebehoren aan een '**context**': zo vormen verschillende lagen in een kuil samen de context 'kuil'.

Op gelijkaardige wijze kunnen verschillende contexten gegroepeerd worden tot een overkoepelende '**structuur**': diverse paalkuilen behoren bijvoorbeeld toe aan de structuur 'gebouw'.

In de databank, en dus ook in deze bijlagen, worden de velddata volgens vastgestelde thesauruslijsten toegewezen aan de noemers 'sporen', 'contexten' en 'structuren'. Door archeologische begrippen (gebouw, crematiegraf, grafkuil, laag, ...) via een vastgestelde thesauruslijst aan een specifiek niveau toe te wijzen (spoor, context, structuur), bestaat de garantie dat bij bevraging van de databank naar een bepaald archeologisch begrip, effectief ook alle ingevoerde data in de resultatenlijst voorkomt (anders gezegd, we vermijden daardoor dat 'grafkuil' de ene maal bij 'context', en de andere maal bij 'structuur' wordt ondergebracht).

84 Zie ook hoofdstuk « Methodologie, Verwerking » aangaande informatie over de SOLVA-databank archeologie.

De lijsten in deze bijlage zijn volgens dezelfde hiërarchie opgebouwd. In de bijlage wordt achtereenvolgens een overzicht gebracht van structuren, contexten en sporen. Op deze wijze kan van 'groot' naar 'klein' afgedaald worden in de informatie. Er wordt bovendien met kruisverwijzingen gewerkt: bij structuren staat vermeld uit welke contexten ze zijn opgebouwd, bij contexten staat vermeld uit welke sporen ze zijn opgebouwd. In omgekeerde richting staat bij de sporenlijsten vermeld tot welke context en structuur een spoor behoort, en bij de contextlijst staat vermeld tot welke structuur een context behoort. De structuurlijst bevat dus een overzicht van gerelateerde contexten. De contextlijst bevat een overzicht van gerelateerde structuren (hoger niveau) en sporen (lager niveau), alsook een overzicht van alle foto's, plannen, vondsten en stalen. De sporenlijst bevat een overzicht van gerelateerde contexten en structuren, alsook een overzicht van alle foto's, plannen, vondsten en stalen. De gedetailleerde spoorbeschrijvingen zijn uitsluitend in de sporenlijsten zelf terug te vinden. Op elk niveau tot slot staat een interpretatie en zo mogelijk ook een datering vermeld.

Voor de duidelijkheid geven we mee dat niet elk spoor noodzakelijk deel uitmaakt van een context (en dus structuur), evenmin als elke context aan een structuur kan toegewezen worden.

Wat de wijze van nummering betreft, geldt als algemene regel dat contexten en structuren de naam dragen van het spoornummer dat als eerste aan die 'context' (en eventueel bij uitbreiding 'structuur') wordt toegewezen. In een rapport zijn het doorgaans de contextnummers en, indien gegroepeerd onder een structuur, de structuurnummers die in de tekst de leidraad vormen.

Tot slot enkele bijzonderheden:

Verstoringen en 'negatieve sporen', sporen die na couperen geen of een natuurlijk spoor blijken te zijn, worden niet tot het niveau van een context gebracht, maar bestaan enkel tot op het spoorniveau.

In het geval dat het een rapportage van een vooronderzoek betreft, worden sporen in principe niet aan een context (en bij uitbreiding een structuur) toegewezen. Contexten en structuren worden pas aangemaakt op het moment van een archeologische opgraving, aangezien op dat ogenblik alle beschikbare informatie aanwezig is, en dit dus dan wel een zinvolle oefening is. Tijdens een vooronderzoek zijn heel wat relaties bijvoorbeeld nog niet duidelijk.

De enige uitzondering op deze regel wordt gemaakt wanneer bij de verwerking van een vooronderzoek reeds duidelijk is dat de sporen gelegen zijn in een zone die *niet voor verder onderzoek in aanmerking komt*. Dan worden sporen waar mogelijk wel tot contexten gegroepeerd (en worden dus in de databank contexten (en eventueel structuren) aangemaakt). Op deze wijze wordt gegarandeerd dat informatie rond potentiële contexten of structuren niet verloren gaat bij een bevraging van de databank. Een voorbeeld verduidelijkt dit: een geïsoleerde grafkuil, die geen aanleiding geeft tot verder onderzoek, wordt wel als context gedefinieerd in de databank, omdat deze zo ook in de resultatenlijst van een bevraging zal voorkomen. Zoniet zou deze grafkuil voor de databank 'onzichtbaar' worden.

11.2. LIJSTEN

- Gegevensfiche project
- Overzichtsfoto's
- Sporen, met vermelding van de gerelateerde contexten, structuren, foto's, plannen, vondsten en stalen
- Inventaris vondsten
- Fotolijst
- Vergunning metaaldetectie en prospectie met ingreep in de bodem
- Bijzondere voorwaarden

11.3. GRONDPLANNEN

- Fig. 91. Grondplan A allesporenplan, schaal 1/400.
- Fig. 92. Grondplan A interpretatief plan, schaal 1/400.
- Fig. 93. Grondplan B allesporenplan, schaal 1/200.
- Fig. 94. Grondplan B interpretatief plan, schaal 1/200.

Fig. 91. Grondplan A allesporenplan, schaal 1/400.

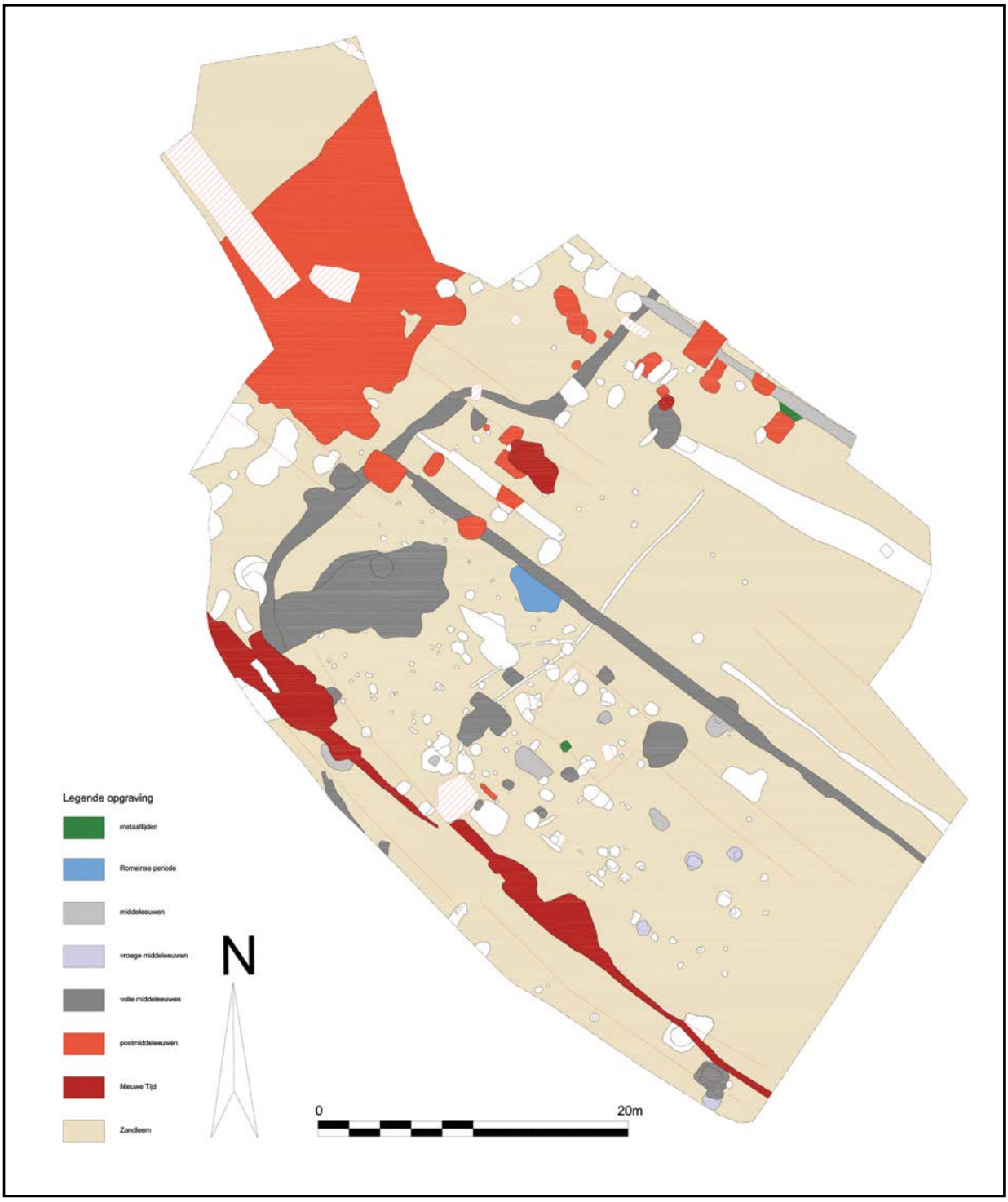

Fig. 92. Grondplan A interpretatief plan, schaal 1/400.

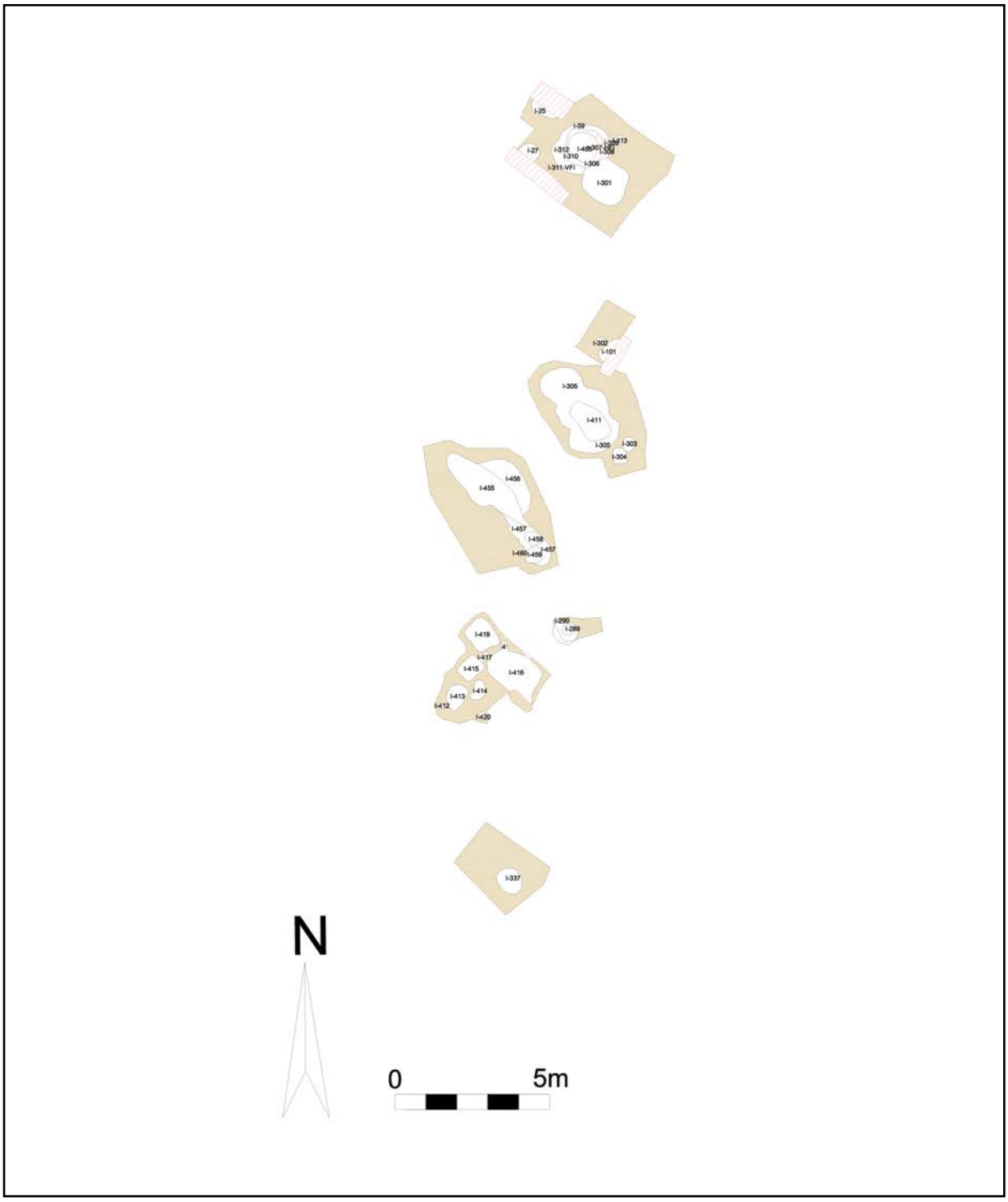

Fig. 93. Grondplan B allesporenplan, schaal 1/200.

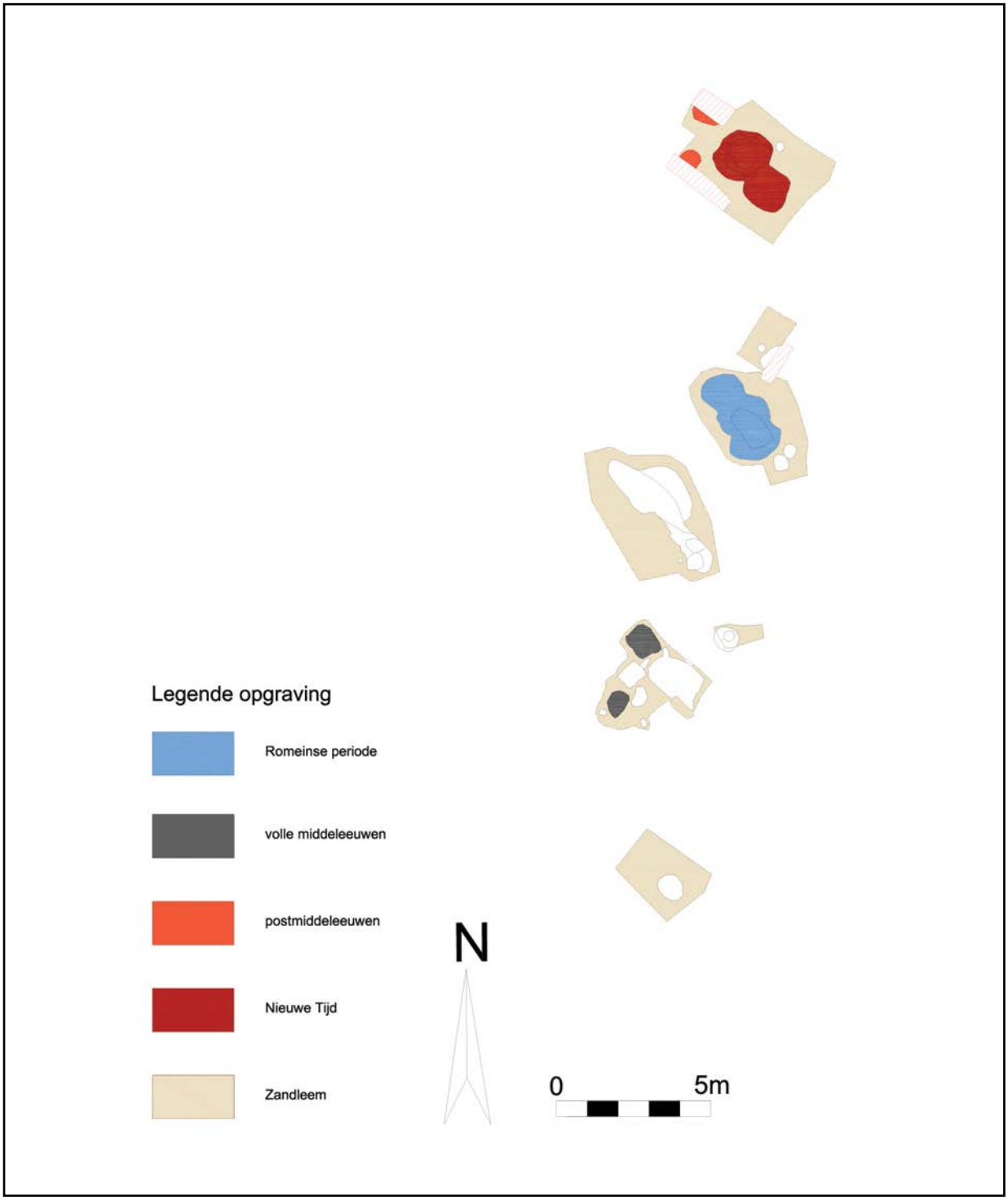

Fig. 94. Grondplan B interpretatief plan, schaal 1/200.

Het archeologisch onderzoek in Baardegem – De Faluintjes bracht een deel van een volmiddeleeuwse nederzetting aan het licht. Deze bewoning doet zich voor als een *enclosure* of een woonzone afgebakend door een *enclos*gracht. In deze *enclosure* zijn talrijke nederzettingssporenaanwezig. In het geheel van sporen zijn twee hoofdgebouwen te ontwaren die elkaar chronologisch opvolgen. Een kleiner eenschepig gebouw is op dezelfde locatie vervangen door een drieschepig gebouw. Een derde gebouw ten oosten hiervan is minder zeker en is mogelijk vroegmiddeleeuws. Naast parallelle greppels en een gracht, kuilen en paalsporen, is tevens een (drenk)poel opgetekend. Het aardewerk en de 14C-dateringen wijzen naar een eerder vroege datering van de *enclosure* in de late 9de en 10de eeuw n. Chr. Ondanks een hiaat in de late middeleeuwen, treffen we in de postmiddeleeuwen opnieuw sporen van bewoning aan. In tegenstelling tot de middeleeuwse bewoning, bevinden we ons voor deze periode niet in de kern van een nederzetting, maar aan de rand van bewoning. De aangetroffen sporen zijn te interpreteren als de *off-site* fenomenen van bewoning net buiten de grenzen van het opgravingsvlak. We registreren een waterput, enkele paalsporen en talrijke kuilen. Zes van deze kuilen bevatten de begraving van het kadaver van een paard, rund of hond. Een cluster sporen in het zuiden van het vlak bestaat uit talrijke, lineair geordende kleine staken. Deze zijn het resultaat van hopteelt, een lokale nijverheid die ten minste vanaf de 16de eeuw van groot economisch belang was in het Land van Aalst. Eveneens registreren we twee postmiddeleeuwse grachten die zich entten en oriënteerden op de volmiddeleeuwse *enclos*gracht. Dit betekent dat de inwoners van de *enclosure*, die in de loop van vroege volle middeleeuwen de omliggende vruchtbare leemgronden in cultuur brachten, vorm gaven aan het landschap en, zonder het te weten, sporen achter lieten in het landschap tot op vandaag. Deze specifieke nederzetting plaatste en oriënteerde zich zodanig in het landschap dat de twee uitgezette assen, noordoost-zuidwest en noordwest-zuidoost, weerspiegeld blijven in de postmiddeleeuwse indeling van het landschap. Zowel de archeologische vaststellingen als de historische kaarten bevestigen deze continuïteit, tot op heden bestendigd zijn in de perceelindeling. Dergelijke impact van een middeleeuwse ontginnerskern op de indeling van het landschap, en op de evolutie van deze indeling, zien we niet alleen in Baardegem – De Faluintjes, maar op meerdere sites in het zuiden van Oost-Vlaanderen. Het is duidelijk dat dergelijke, relatief kleinschalige nederzettingen in de Zuid-Oost-Vlaamse leemstreek in ontginning brachten en aldus het landschap vorm gaven.